

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav politologie

Diplomová práce

Bc. Petr Ťoupalík

Vláda duchovní v díle Josefa Ludvíka Fischera

Spiritual government in the work of Josef Ludvík Fischer

Sezimovo Ústí 2021

Vedoucí práce: doc. PhDr. Ing. Milan Znoj, CSc.

Poděkování

Rád bych poděkoval za trpělivost a péči svému vedoucímu, panu docentu Milanu Znojovi, a vůbec Ústavu politologie FF UK, který intelektuálně i lidsky umocnil kvalitu mého světa. Soukromě je mé poděkování a připsání práce ještě samozřejmě daleko širší.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Sezimově Ústí, 25. července 2021

Petr Ťoupalík

Abstrakt

Předložená diplomová práce přezkoumává kladnou odpověď, tradovanou v sekundární literatuře, na otázku, zda J. L. Fischer byl demokratem a teoretikem demokracie. Některé prvky autorovy tvorby však mohou budit určité pochyby, které existující literatura k tématu nedokáže adekvátním způsobem rozptýlit. Těžištěm této práce se proto stává vypracování návrhu nové interpretace skladebné filosofie z doby před II. světovou válkou na základě sledování „krvavé disjunkce“ autora mezi předmětnou a klerickou intencí. Navržený interpretační klíč nám dovolil vyrovnat se s jinak až dosud pro „čtenáře z vnějšku“ nepřeklenutelnými rozpory v díle J. L. Fischera.

Toto dílo interpretujeme s přihlédnutím k autorově specifitě jako autorův-aktérův tvořivý výraz, jehož vnitřní významovou strukturu nelze redukovat výhradně na teoretickou složku - dle kategorií normální vědy - a bez přihlédnutí k silným filosofickým, uměleckým i charismatickým ambicím tvůrce. Práce sleduje naznačené rozměry skladebné filosofie a existenciální zápas, který ji přes prolamující se vnějškovou rozpornost sceluje.

Výklad rozporů vyvolaných hlubší koherencí je konečně naším interpretačním klíčem k odpovědím na nastíněné otázky. Práce se uzavírá přitakáním dvojí kladné odpovědi, upozorňuje však na fakt, že autorova teorie demokracie imploduje ve stavovské zřízení, je-li vykládána pouze ze své argumentační litery. V centru této imploze stojí koncepce vlády duchovní a ta je i úběžníkem našeho výkladu. Ve výsledku doporučujeme „čtenářům z vnějšku“, kteří doposud J. L. Fischera neznali, zaměřit se především na narativ vzepětí tragického optimismu, v jehož světle kuriózní a archiválně působící autorovy formulace i celé koncepce nabývají živosti a inspirativnosti aktuální i pro soudobé demokraty a teorie demokracie.

Klíčová slova: Josef Ludvík Fischer, vláda duchovní, výraz, řád, řád skladebný, řád skutečnosti, skladebná filosofie, skladebná filozofie, argumentační imploze, klerická exploze, český strukturalismus, personalismus, teorie demokracie.

Abstract

This thesis re-evaluates a positive reply given by the majority of existing secondary literature on the question of whether J. L. Fischer was a democrat and a theorist of democracy. On the other hand, some features of the author's work can cast doubts on his political orientation, and the existing secondary literature does not provide a clear disapproval of these doubts. The core of this thesis then lies in forging a newly designed interpretation of the author's compositional philosophy foregoing the Second World War. We are using the existential „bloody disjunction“ of the author as our interpretational key with the hope that it can allow us to explain even the most difficult parts of J. L. Fischer's work constructively to the „uninformed reader“.

We are recognizing the specificity of this work as an author's-actor's creative expression. Therefore its internal expressional structure should not be reduced solely to the theoretical component without attention paid to the strong philosophical, artistic, and charismatic ambitions of the creator. This thesis interprets indicated components of Fischer's philosophy and his existential fight, which, even though manifested through breaches of argumentation, is at the same time giving to the compositional philosophy a whole new level of coherency.

The explanation of surface breaks caused by the inner coherency is then the key to our research question. The outcome of our thesis is a confirmation of positive answers given by the existing secondary literature. On the other hand, we emphasize that the whole compositional theory implodes in undemocratic order if it is interpreted solely from its explicit theoretical premises without attention paid to its other parts. In the center of our attention - and the implosion - remains the conception of spiritual government. Finally, we are recommending to the readers who are just starting with J. L. Fischer to focus on his narrative of tragic optimism. This narrative is bringing the bare argumentation back to life and releases its inspirational potential useful even for contemporary democrats and theories of democracy.

Keywords: Josef Ludvík Fischer, spiritual government, expression, order, compositional order, order of reality, compositional philosophy, implosion of argumentation, clerical explosion, Czech structuralism, personalism, theory of democracy.

Obsah

1. Úvod	1
2. Osobnost J. L. Fischera jako interpretační klíč	6
2. 1. Osamělost balvanů a problém porozumění	6
2. 2. Základní otázka	11
2. 3. Hledání interpretačního klíče	14
2. 4. Nástin interpretace	18
2. 5. Autorův profil	25
3. Skladebná diagnóza doby	43
3. 1. Základní schéma	43
3. 2. První a druhý věk triády	47
3. 3. Genealogie krize a reprezentace	50
3. 3. 1. Stavy a strany	54
3. 3. 2. Korporace	57
3. 3. 3. Třídy	61
4. Skladebná metoda a syntéza	65
4. 1. Lidská situace	65
4. 2. Demokratická noetika a metafyzika	73
4. 2. 1. Tragika identity a substance	75
4. 2. 2. Řád skutečnosti	80
5. Vláda duchovní	86
5. 1. Kritika a optimum	91
5. 2. Katastrofa skladebné demokracie	94
6. Závěr	98
Bibliografie	105

Seznam jmenných zkratk

JLF - Josef Ludvík Fischer.
TGM - Tomáš Garrigue Masaryk.
FXŠ - František Xaver Šalda.
VMH - Václav Maria Havel.

Seznam zkratk poznámkového aparátu

V. I. - Fischer, J. L., Výbor z díla I. Ed. S. Fischerová – J. Šulc. Přel. J. Kranák – T. Stejskal. Praha-Olomouc: Academia, 2007.
V. II. - Fischer, Josef Ludvík, Výbor z díla II. Ed. S. Fischerová – J. Šulc. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2009, s. 11-103, 369-692.
V. III. - Fischer, Josef Ludvík, Výbor z díla III. Ed. S. Fischerová – J. Šulc. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013.
ZD - Fischer, J. L., Zrcadlo doby. Abeceda skoro filosofická. Ed. K. Komárková. Olomouc: Votobia, 1996.
AUPO - Acta Universatis Palackianae Olomucensis. Philosophica. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 1994 (2).
HŘS - Gabriel, Jiří (ed.), Hledání řádu skutečnosti. K stému výročí narození J. L. F. Brno: Masarykova univerzita 1994.
HDZ - Floss, Karel. Hledání duše zítřka. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2012.
SpFFBU - Sborník prací filosofické fakulty brněnské univerzity: Řada filozofická.

„[Je příkazem každému demokratovi] stupňovat podmínky, za nichž by každý mohl vyrůst v osobnost, a spolu sám ze sebe vytvářet osobnost, kdy osobnost je výrazem pro řádové dílo, které vytváříme ze svého života a svým životem. Čím zákonitější a spolu čím svépravnější, čím nadosobnější a spolu čím osobitější tato tvorba, tím plnější i bohatší náš život, tím bližší lidskému, věčně lidskému, a přece věčně nedosažitelnému snu po dokonalosti“¹

„Comte chtěl být reorganizátorem společnosti, společnost však prošla nevšímavě kolem něho,“²

1. Úvod

Předkládaná práce prošla od zadání svých tezí zásadními změnami, jejichž odůvodnění je prvořadým úkolem tohoto úvodu. V ostatním ovšem představuje spíše extrakt faktického úvodu, kterým je rozsáhlá druhá kapitola. Rozsah druhé kapitoly, předcházející samotné látce, je dán několika faktory, především potřebou předvedení relevance řešené otázky a formulaci vlastního interpretačního přístupu, který se neopírá o žádnou konkrétní metodologii četby politických myslitelů, byť je jistě seznámením s nimi podprahově ovlivněn.

Původní výzkumná otázka, tážající se, zda skladebná demokracie Josefa Ludvíka Fischera (JLF) trpí epistemickou deformací demokracie v podání N. Urbinati, byla opuštěna ve prospěch nového přezkoumání kladné odpovědi na otázku ještě základnější: Je autorovo skladebné pojetí demokracie ještě součástí teorií demokracie? Je JLF demokratickým myslitelem a demokratem³?

Existující sekundární literatura se ve věci kladné odpovědi na obě části naší otázky shodne. Specifická autora a jeho teorie, která se pokusila pozitivně překročit kritéria dobové parlamentní demokracie, vynucuje formu této odpovědi buď kategorickou, nebo právě specifikační. První, dávaná povětšinou přímými žáky, se opírá o selekci na základě osobního vztahu Já-Ty. Druhá, zakládající více na liteře argumentace, již obsahuje nebezpečná „ale“. Obě tyto formy ovšem vyvolávají tvář v tvář vlastnímu autorovu textu nové otázky⁴. Zdánlivě banální a nezajímavá otázka se tak stává podle nás vysoce relevantní v soudobém kontextu fischerovských bádání, která se zdají spíše ustupovat než postupovat⁵.

¹ Fischer, J. L. Věčný a časový úkol filosofie. In: V. II., s. 47.

² Fischer, J. L. Saint-Simon a Auguste Comte. In: V. I, s. 304.

³ Anekdotickým potvrzením relevance této otázky může být dobový přátelský bonmot dr. Jíny, jednoho z členů Barrandovské skupiny: „Kdyby dr. Fischer nedokazoval na každé stránce svých knih, že je demokrat, tak by ho zavřeli“. Havel, V. M. Mé vzpomínky IV. Praha: Knihovna Václava Havla, 2018, s. 212.

⁴ U prvních 'čtenáře z vnějšku' zarazí lehkost zmíněné osobní selekce, s níž se přímí žáci přenášejí přes kontroverzní formulace či vyložení problematické koncepce. U druhých pak to, že si přes položení důrazu na tyto hraniční prvky stačí s „ano, ale...“, aniž by se odhodlali k přechodu v otevřenou „ne“.

⁵ Nejedná se přitom pouze o náš dojem: „přes úsilí vydavatelů [Výboru z díla I. a II.] (Sylva Fischerová a Jan Šulc) i snahu některých interpretů Fischerova díla (zejména olomouckých a brněnských) se Fischer vytrácí z našeho myšlenkového horizontu – ba téměř jako by nebyl“. Petrusek, M. Dvakrát JLF. Filosofický časopis, 2011, (r. 59, č. 2) s. 280.

Na vině je pozvolný odchod generace mladších autorových současníků, kteří se stali jeho žáky a strážci odkazu po jeho smrti⁶. Vrcholem těchto snah byly zřejmě konference a sborníky 90. let, postupná reedice autorovy tvorby⁷ či organizace Společnosti J. L. Fischera, Výročních přednášek k počtě J. L. Fischera v Olomouci a pominout jistě nelze ani Letní filosofickou školu ve Velkých Losinách. Přesto k obecné škodě nepřekročilo fischerovské bádání určitý esoterismus, daný neveřejným a literárně těžko zprostředkovatelným předporozuměním Já-Ty mezi žáky, učitelem a jeho mimořádně náročným stylem. Přímé žáky a ratolesti čtenář podezírá nezřídka z idealizace a výběrovosti. Nevěnují se totiž - zřejmě na základě osobního předporozumění - znepokojivým bodům a důsledkům navrženého optima *Řádu skladebného*, které 'člověka z vnějšku' při četbě znepokojí a přimějí ho pochybovat o jimi podané kladné odpovědi na otázku demokratismu JLF.

Příkladem tohoto druhého pólu může být monumentální monografie *Idea strukturální demokracie*⁸. Miroslav Pauza v ní interpretoval skladebnou filosofii v rámci vlastního filosofického výrazu na základě nezpochybnitelné erudice, nahradil však osobní pochopení podle nás aristokratizujícím katastrofismem a platonismem zcela nefischerovské ražby. Skladebná filosofie v jeho podání působí pak jako sterilní a kuriózní archiválie, protože se pro Pauzovu snahu o důsledné vyložení argumentace JLF ztratila na ni samotnou neredukovatelná specifická a osobitost autora. Koherence, kterou skladebné filosofii poskytoval její autor je nahrazena vnější projekcí a čtenář zjistí, že v podání, či spíše přepracování, fischerovské látky M. Pauzou již původního autora nepoznává⁹: Kladná odpověď na předchozí otázku je přitom zpochybněna dodatkem, že JLF měl silné autoritářské až totalizující sklony¹⁰.

Neexistence jasné odpovědi na základní otázku jakékoliv plodné práce s autorem tak ze sekundární literatury čiší a diktuje i směr našeho pokusu o navržení adekvátnějšího interpretačního klíče, který by se se specificitou JLF vyrovnal lépe. Při jeho tvorbě se volně inspirujeme podněty z hermeneutiky H.-G. Gadamera a E. Bettiho, ale také vzájemným korektivem přístupů L. Strausse a Q. Skinnera: Četba starších filosofických děl v našem

⁶ Jiří Gabriel (působící v Brně) nás opustil v listopadu 2020, Lubomír Valenta v lednu 2021. Karel Floss se pro svůj vysoký věk již stáhl do ústraní.

⁷ Přípravován je ještě *Výbor z díla IV. a V.*

⁸ Tento dosud nejrozsáhlejší příspěvek ke studiu myšlení JLF ovšem sám vyžaduje specifický přístup. Stojí totiž na hranici mezi historií idejí a nástinem vlastní politicko-kulturní orientace M. Pauzy.

⁹ Za vše uveďme pesimistickou Pauzovu interpretaci úseku z *Třetího stupně*, který se podle naší interpretace věnuje štěstí tvůrce ztraceného ve své činnosti a nevnímajícího čas. Pauzova interpretace v kontextu dalších výkladů však vytváří dojem, že JLF chce zastavit čas po vzoru panplektálních kultur Indie a Číny.

Pauza, M. *Idea strukturální demokracie*. Politická filosofie na principu respektu k Řádu skutečnosti. Praha: Filosofie, 2019, s. 176, 193-96, 394-95 aj. Fischer, J. L. *Třetí stupeň*. In: týž. V. II., Ed. S. Fischerová - J. Šulc. Olomouc: Univerzita palackého v Olomouci, 2009, s. 75.

¹⁰ Pauza, M. *Idea strukturální demokracie*, c. d., s. 336-37, 394, 429, 512, 540, 558, 589, 627, 685, 694 aj.

přístupu je tak především záležitostí obohacení našeho vlastního pohledu a světa. Neusilujeme tedy o odhalení objektivního smyslu, který zesnulý autor přisuzoval svým textům, byť usilujeme o určitou vlastní rekonstrukci takového smyslu na základě osobního porozumění a ponoru mezi řádky textu. Protože však porozumění nesmí být svévolnou projekcí - nahrazením jinakosti autora sebou - přijímáme skinnerovský korektiv především ve snaze o kontextualizaci, rozlišení lokuční a ilokuční roviny¹¹ a kritického odstupu k autorově projekci koherence do vlastního díla. Nezpochybňujeme ovšem úsilí JLF o vytvoření právě takové koherentní teorie, jehož přijetí je nezanedbatelnou součástí adekvátní interpretace¹².

Tato naše interpretace se zaměřuje na teorii demokracie JLF před II. světovou válkou, byť autorovo myšlení zrálo podstatně déle. Omezujeme se primárně na rozmezí let 1927¹³ a 1935, zenitem autorovy tvorby byla přitom *Krise demokracie* z r. 1933. Během sledovaného období autor významně přetvářel svou argumentaci, aniž by ztratil svou základní světonázorovou orientaci. Právě zde se otevírá prostor pro tvorbu našeho interpretačního klíče k hledané odpovědi na výše položenou badatelskou otázku.

Naše interpretace pracuje s existenciálním rozporem mezi autorovou vědeckou a klerickou intencí, jejichž složitý - a nakonec v překvapivou ucelenost vedoucí - vztah se domníváme sledovat napříč skladebným pojetím. Při naší interpretaci užíváme postupnou expozici autorových tendencí a vývoje v čase i v látce, usilujeme se však vyvarovat mýtu koherence, kterým svou filosofii vybavil sám autor a který se stal určujícím i pro dosavadní sekundární

¹¹ Interpretační klíč, který naše práce usiluje nabídnout, zapadá právě do ilokuční roviny skladebné filosofie. Mluvíme-li poté o ilokuci řady výrazů (řečových aktů) JLF nevydáváme se cestou reduktivní vněškové kontextualizace a respektujeme přitom autorovo vlastní úsilí o koherenci, byť ta je v absolutní míře lidsky nedosažitelná. Držíme se tak inspirací z Bettiho, Strausse či Tarcova, kteří usilují o rekonstrukci významu řečových aktů a nepotlačují autorské-aktérské úsilí o koherenci. Přeneseně tedy, namísto o ilokuci dílčích výrazů jedné řady, hovoříme o ilokuci díla v jeho provázaném celku a úsilí jímž bylo. Neztrácíme ovšem ze zřetele fakt, že každá interpretace porozuměním je do značné míry projekcí interpretovy identity a významy tak opět vznikají až v mysli čtenáře (v tomto bodě Gadamer). Proto v četbě stále držíme vůči hrozbě svévolného rozletu vlastního aktérství-autorství jako mimořádně důležitý korektiv podněty Q. Skinnera. Jejich ohlasem je především kritické rozlišení autorova úsilí o koherenci (a vlastního mýtu koherence) od vlastní látky, jejíž koherence je jednou ze základních podotázek při hledání našeho interpretačního klíče.

¹² Sousedík, Stanislav, Betti, Emilio. Úvod do rekonstruktivní hermeneutiky. Praha: Triton, 2008. Grodin, Jean. Úvod do hermeneutiky. Praha: Oikoymenh, 1997. Halamka Tomáš, Virdzek Andrej (ed.). Jak čist politické myslitele?, Praha: Karolinum, 2020, s. 11-68, 109-32. Strauss, Leo. Eseje o politické filosofii. Praha: Oikoymenh, 1995. Skinner, Quentin. Visions of politics I. Regarding Method. UK: Cambridge University Press, 2002. Tarcov, Nathan. Quentin Skinner's Method and Machiavelli's Prince. in: Ethics, Vol. 92, No. 4 (1982), s. 708-09.

¹³ S určitou Masarykovskou licencí bychom fázi předcházející skladebné filosofii - před r. 1927 - v životě JLF mohli označit jako údobí subjektivistického titanismu. Písemně dochovaným bodem obratu je výklad pragmatismu jako 4. vlny barbarů.

Fischer, J. L. Útěk před starou filosofií. In: V. I., c. d., s. 373.

literaturu¹⁴: lépe řečeno - odmítáme možné zjednodušující vyložení autorovy koherence jako esenciálně vlastní jeho myšlení, zato zdůrazňujeme agonistickou povahu této koherence¹⁵.

Úvod je následován kapitolou, která detailně osvětluje pozici naší interpretace vůči existující literatuře, její relevanci v tomto kontextu. Předposlední sekce druhé kapitoly nastiňuje existenciální rozpor, který užíváme jako interpretační klíč, a představuje zásadní pojmy a koncepce, v nichž jej další práce bude dokazovat. Autorův profil, který druhou kapitolu uzavírá, se zaměřuje na zdůraznění návaznosti osobnosti a díla autora i na určující význam řešeného rozporu, který na základě svého porozumění předpokládáme.

Třetí kapitolou začíná naše práce se samotnou látkou - skladebnou filosofií. Důraz je položen na analytické schéma, které nese silné rysy strukturalismu, a odtud vyvozené kategorie dílčích projevů krize modernity. Čtvrtá kapitola navazuje na tuto diagnózu doby výkladem autorova návrhu demokratické noetiky a metafyziky, kterými se ovšem na povrch dostává autorův

¹⁴ Druhým zásadním vrcholem autorovy tvorby bylo jeho pozdní období umožněné jarním táním konce 60. let. Především *Filosofické studie* (1968) se věnují dobudování metafyzických a noetických základů teorií z 30. let. I ony však - mírně ale rozhodně - přecházejí od posledních stran *Kvantitativního kosmu k Pozvání k dialogu mezi (indickým Východem a (evropským) Západem*, ve specificky pojatou strukturální-dialogickou politiku. Dalšími nezanedbatelnými pozdními příspěvky tohoto směru jsou *Nástin teorie politiky*, *Demokracie jako politická idea* (oboje 1969) či stať *O neklidu v kultuře* (1970), kterou M. Pauza označil za jakousi autorovu filosofickou závěť. Vyznění je přitom zásadním způsobem pozitivní - melioristické, tragicky optimistické - nikoliv katastrofické. Pauzova erudice byla nesrovnatelně vyšší a nebylo by případné jeho interpretaci zcela odmítnout: Je možné, že se pod melioristickou maskou poválečných textů a debat u JLF - přeci jen alespoň z části zklamaného mesiáše - skutečně skrýval určitý katastrofismus, jaký necítíme například z textů Petra Pitharta ale z rozhovorů bez publika již ano.

Pro toto pojetí by zřejmě hovořilo i množství rozepsaných, ale nedokončených příspěvků - autor se přiznává, že filosoficky tvoří především v diskuzích a přednáškách. Díla, která věděl, že nemůže vydat, se tak možná ztratila v poušti takových dní, jakých byla pro český strukturalismus éra komunismu plná. Teorie byla přeci jen autorovým výrazem. O dobové situaci tohoto směru u nás velmi zajímavě pojednává V. Středová, třebaže sám JLF je zobrazen spíše okrajově.

Tento přesah k období po II. světové válce není předmětem naší práce, přesto můžeme konstatovat, že žádná projekce ať správně či nesprávně pochopeného duševního tónování autora z jeho pozdních let do okamžiků jeho bouřlivého zenitu není korektní. Alespoň v poznámce by neměla tato zmínka chybět. Důvodem je především, že většina dosavadní sekundární literatury sice přihlíží při interpretaci k často závažné sebekritice autora směrem k jeho meziválečné tvorbě - přistupuje však na autorův mýtus koherence a staví vedle sebe díla obou etap jeho života bez patřičných rozborů možných posunů překračujících pouhé posuny komplexity a kvality. Tento přístup podle nás sám o sobě mohl způsobit určitou nepřístupnost sekundární literatury, která se opírá o osobní mytologii neznámou 'člověku z vnějšku'.

Přesto jako jednotící základ platí vystižení proměny myšlení JLF v průběhu let K. Flossem: „[myslitelské úsilí JLF] začínalo plamennou kritikou pokleslé novodobé mechanické civilizace a končilo chladnokrevným rozbořením kategorií výbavy exaktních věd“.

Fischer, J. L. Kvalitativní kosmos, In: V. II., c. d., s. 539-40. Fischer, J. L. Pozvání k dialogu mezi (indickým) Východem a (evropským) Západem, In: V. II., c. d., s. 541-61. Fischer, J. L. Nástin teorie politiky, In: V. II., c. d., s. 609-20. Fischer, J. L. Demokracie jako politická idea, In: V. II., c. d., s. 621-26. Fischer, J. L. O neklidu v kultuře, In: V. II., c. d., s. 676-89. Fischer, J. L. O neklidu dneška. In: V. III., s. 336.

Pauza, M. Idea strukturální demokracie, c. d., s. 328-35. Středová, Veronika. Strukturalismus v českém historickém myšlení. Hradec Králové: Univerzita Hradec Králové, 2014. Březina, J. In margine Filosofie J. L. Fischera, AUPO, s. 17. K. Nepostradatelný myslitel a vychovatel. Strukturalismus, skladebná filosofie, postmoderna, In: týž. HDZ, c. d., s. 196. Srov. Zouhar, Jan. Konference o strukturalismu a historismu v roce 1968. SpFFBU, 2007 (r. 56, č. B54), s. (82), 85-90.

¹⁵ Srov. obdobné autorovo pojetí harmonie. Fischer, J. L. Harmonie. In: ZD, s. 93-94.

existenciální zápas. Ten se projevuje ve zdánlivé rozpornosti a neudržitelnosti skladebné filosofie, která bouřlivě vyvěrá zvláště v argumentaci podpírající koncept vlády duchovní, jako kvalitativního vrcholku navrženého optima *Řádu skladebného*. Tragickému paradoxu, k němuž demokratický maximalismus - usilující o demokratizaci samotné obývané epistémy¹⁶ - vede, je takto vyložen a interpretován jako ústřední prvek autorovy koherence i jeho potenciálně největší přínos českému politickému myšlení a teoriím demokracie vůbec. Závěr shrnuje nově promyšlené důvody kladné odpovědi na základní otázku demokratismu JLF a naznačuje možný další směr práce s interpretovaným autorem.

¹⁶ Autorovým cílem není jen negace (překonání kapitalismu jako hodnotové orientace na zisk), ale změna kulturního prototypu, aby jeho cílem byl člověk/demokracie a nic externího. Fischer, J. L. Co s demokracií? In: V. I., s. 742-43. Fischer, J. L. Budoucnost evropské kultury. In: V. II., s. 22. aj.

2. Osobnost J. L. Fischera jako interpretační klíč

2. 1. Osamělost balvanů a problém porozumění

Autor dosud nevstoupil do pantheonu českých demokratických myslitelů-symbolů, ani do jeho pouhého foyer obývaného vyhraněnějšími a problematičtějšími z našich inspirativních osobností. Zůstal, mimo své děti a přímé žáky, takřka archiválně izolován i bezprostředním dosahem své argumentace a vědecké práce. Za hlavní příčinu můžeme označit naturel JLF a osobní rozměr jeho skladebné filosofie, jímž se komplexita jeho příspěvku vymyká standardům našeho běžného uvažování o akademických textech.

Autor má - mírně řečeno - sklon provokovat. Úsilí žáků vyrvat svého „nepostradatelného učitele a vychovatele“¹⁷ zapomnění, je tak samotným JLF velmi ztíženo. Motivovani osobní úctou, diktující určitý tón a záběr jejich příspěvků, se i přes svou věcnou kritičnost pro ‘člověka z vnějšku’ stávají netransparentními, když pomíjejí výrazné kontroverzní formulace či kuriózní až exotické argumentační linie a celé koncepce. Tato selekce se zřejmě opírá o osobní znalost povahy a životní orientace jejich učitele, o osobní předporozumění mezi Já a Ty. Toto porozumění je ovšem literárně těžko zprostředkovatelné a tím spíše, že zakládá přístup autorových interpretů již na rovině selekce témat a motivů hodných pozornosti předcházejících jakýkoliv výklad. Jejich kritické příspěvky proto pro ‘člověka z vnějšku’ působí útržkovitě a částečně.

Nemůže sledovat linie vybrané jimi jako nosné přes rušivé exploze nejasného mesianismu a doprovodný hluk klerické rétoriky, do nichž JLF 30. let zaklel cenné jádro svého myšlení¹⁸.

¹⁷ Floss, K, Nepostradatelný myslitel a vychovatel. In: týž. HDZ, c. d., s. 186-217. Floss, K, J. L. Fischer a přítomnost filosofie. In: týž. HDZ, c. d., s. 230-31. Jeřábek Dušan. Osobnost učitele, In: Gabriel, J (ed.), HŘS, c. d., s. 75-78. Petrusek, M. Filozof a sociolog J. L. Fischer. In: Hlaváček, I. Jedináková, J. Učenci očima kolegů, žáků a následovníků. Praha: Academia, 2007, s. 191-203. Havel, V. J. L. Fischer. In: Musil, J. (ed.). J. L. Fischer: 6. 11. 1894 - 16. 2. 1973: sborník příspěvků ze semináře k 105. výročí narození. Olomouc: Vlastivědná společnost muzejní, 2001, s. 5. aj. Fischer, J. L. Pro salute universitatis. In: týž. V. III., c. d., s. 798-805.

¹⁸ Autor se obdobně jako k mesianismu a klerickému sebepojetí přiznal i k dogmatismu a fanatismu. Těmto silným slovům je ovšem třeba ponechat korektiv z jejich původního kontextu: Bylo by naprosto nepřipadné představovat si JLF jako do sebe uzavřeného maniaka. Autor pravda „cholericky debatoval“ a neopouštěl své poznání pravdy snadno, byl toho však schopen a ničeho si snad nevážil méně než autoritářských-oficiálních pravd.

Výrazem mesianismus a klerik o sobě JLF vypovídá především to, že cítil niternou potřebu pomoci světu a nedokázal překročit žádný lidský problém bez účinné účasti, natolik nakolik jí byl schopen. Svou sociokulturní funkci rámoval při tomto úsilí jako klerickou, čímž sám sobě a svým kolegům ukládá vrcholné etické nároky - nikoli však nadsvětskou moc a autoritu. Dogmatismus a fanatismus jsou zase projevy autorovy sebeobrany proti neurastenii a paralyzujícímu relativismu, jehož test se hodí v teorii, ale stává se destruktivním v rozhodování a jednání. Obdobně autorovu metafyziku je třeba brát nikoli jako nedotknutelnou spekulaci, ale naopak jako

Právě jim se však, s citelným osobním předporozuměním, autorovi žáci nevěnují, spíše než že by se jim vyhýbali, a akcentují převážně strukturalistické pionýrství¹⁹ a náročné personalistické imperativy svého učitele, jimiž se řídil a které vyžadoval. Sekundární literatura z jejich produkce tedy nenabízí 'veřejně přístupnou' interpretační pozici, která by skladebnou filosofii zpřístupnila čtenáři 'z vnějšku'.

I v této skupině přímých žáků ovšem nalezneme interpretační rozdíly. Pro téma naší práce nejvýraznějším je interpretace Jiřího Musila²⁰, která se svým meritokratickým ostnem blíží pohledu M. Pauzy, s nímž budeme v naší práci často polemizovat. Oba autoři, podle našeho názoru neprávem, zaměnili za původní záměr a originální autorovu orientaci elitářské důsledky promítnutí jeho náročných personalistických nároků a mesianistických představ optima do akčního plánu pro přestavbu strukturální roviny demokracie.

Ani *Idea strukturální demokracie* M. Pauzy podle nás nezpřístupňuje dílo JLF úspěšně, především protože jeho inspiracemi spíše poháněl vlastní myšlení²¹. Monografie

nástroj sebereflexe a kultivace vlastních rozumění světu zakládajících předsudků. Naše práce se pokusí o důslednou interpretaci a expozici těchto rysů autorovy osobnosti i jejich výrazu ve skladebné filosofii.

Fischer, J. L. Listy o druhých a o sobě, s. 312, 326-32, 342 aj. Gabriel, J. Fischer, J. L. J. L. Fischer o sobě a o filosofii, c. d., s. 16-17. Havel, V. M. Mé vzpomínky IV., s. 212. Jeřábek Dušan. Osobnost učitele, In: Gabriel, J. (ed). HŘS, c. d., s. 75-78.

¹⁹ Souběžně upozorňují i na motivy vymykající se klasickému strukturalismu jako anticipace poststrukturalismu a postmoderny. Významné je například autorovo odmítání reduktivních schémat a systémů, jimž JLF nadřazuje rozumění komplexním kvalitativním strukturám. Toto metodické rozlišení samozřejmě nutně neznamená, že se autor nedopusil schematičnosti a systematičnosti tam, kde v rovině argumentace měl nejvíce střežit svůj komplexní pohled.

Holzbachová, I. J. L. Fischer a krize evropské kultury. In: Gabriel, J. HŘS, c. d., s. 155-56. Valenta, L. J. L. Fischer v kontextu myšlení 20. století, In: Sebrané spisy I., c. d., s. 171. Nový, L. Fischerův svár s Masarykem. In: Problémové skici, c. d., s. 114-15. Floss, K. Nepostradatelný myslitel a vychovatel. Strukturalismus, skladebná filosofie, postmoderna, In: týž. HDZ, c. d., s. 195-205.

²⁰ Jiřímu Musilovi vděčíme za organizaci několika konferencí v 90. letech, z nichž vzešly pro nás klíčové soubory příspěvků. Založil také Společnost J. L. Fischera a prosadil oficializaci výročních přednášek, které jsou na Univerzitě Palackého v Olomouci každý listopad pořádány k počtě JLF. Nemůžeme však souběžně ocenit jeho vlastní interpretaci učení JLF.

Musil, jako psycholog, překvapuje především reduktivním meritokratiem, s nímž v polovině 90. let formuluje jako fischerovský požadavek dosažení hranice 120 IQ při vstupu na vysokou školu. Taková kvantitativní redukce, zvláště po odhalení existence různých druhů inteligence a vlivu procesu tvorby IQ testů na jejich zaměření, se ukazuje jako svým duchem radikálně nefischerovská a směřující k organizaci společnosti podle psychobiologických kast na základě kvantitativní redukce. (Srovnejte ovšem s našimi závěry z páté kapitoly.) Musil, J. K požadavkům J. L. Fischera na schopnostní úroveň vysokoškoláků. AUPO, s. 49-52.

²¹ Pro specifitu látky je M. Pauza nucen při interpretaci a pokusu o aktualizaci filosofie JLF přejít z role historika filosofie do role systematika. Zároveň však vnáší do tohoto úsilí katastrofismus a platonismus, které jsou JLF 30. let naprosto cizí. Zatímco ve srovnání s Husserlem ještě asocioval koncepci JLF s aristotelskou metafyzikou, v dalších částech knihy se posouvá ve směru husserlovské interpretace, podle níž „katastrofa Západu“ začala již Aristotelovým útokem na platonismus. Čtenář má pocit, že Pauzův JLF je spíše jakýsi Husserl rozvíjející po svém inspiraci skladebnou demokracií. Naopak ve prospěch platonizující interpretace hovoří samotná sebestylizace autora, pro katastrofismus v hloubkách autorovy duše pak náznaky jako nepřijetí jeho habilitační práce k *Schopenhauerovi* pro její „příliš pesimistické ladění“.

Významné je jistě, že Pauza interpretuje díla z 30. let dohromady s *Filozofickými studiemi* z 60. let, jejichž metafyzické vyznění - zvláště při práci s fyzikálním pojmem „tepelné smrti“ (entropie) - může umožnit i

vyčerpávajícím způsobem zpracovává autora a jeho skladebnou filosofii v oboru historie idejí, především se ale usiluje osobně vyrovnat - či spíše utkat - s naznačenými dunami problémů a kuriozit v celé jejich mase. Pauza, i přes svou mimořádnou erudici, se zřetelně řadí způsobem své práce k nám 'z vnějšku'. Způsob jeho selekce a interpretace není ve shodě s přímými žáky, jejichž klíčem ke koherenci skladebné filosofie byl osobní vztah Já-Ty. To ovšem neznamená, že by Pauzův přístup byl méně subjektivní či objektivnější, naopak - ve snaze o uchopení JLF jako koherentního autora postupně přechází bez členění k vlastním představám o skladebné filosofii²². Především přichází s klasickou filosofií, zvláště Platónem a

netragický katastrofismus, který nalézáme v Pauzově politické bezradnosti a přesvědčení, že jsme krizi - bod naděje - již minuli.

O něm jsme si však jisti, že nemá místo, ani v závěru autorova života. Záměrný masiv *Ideje strukturální demokracie*, ohlašovaný dopředu podobně truchlivými články *Individualita a Řád* a *Od krize Západu k jeho katastrofě*, podle nás zachází až příliš daleko. Pauzova interpretace tedy rozhodně není naprosto libovolná, je však přehnaně - až módně - descendenční. Usilujeme tedy touto prací mimo jiné, aby v diskuzi o JLF nebyla z rozsáhlých interpretací jedinou.

Pauza, M. *Idea strukturální demokracie*, c. d., s. 163, 212-30, 233-39, 246, 254, 344, 540-62, 575-90 aj. Pauza, M. *Individualita a řád*. Filosofický časopis, 2012 (r. 60, č. 2), s. 111-34. Pauza, M. *Od krize Západu k jeho katastrofě*. Filosofický časopis, 2016 (r. 64, č. 2), s. 229-46. Fischer, J. L. *Listy o druhých a o sobě*, c. d., s. 238. Fischer, J. L. *Celek, struktura a kauzalita*. In: V. II., c. d., 663-75.

Pauza pak myšlení JLF užívá ke kritice nešvarů vlastní doby mezi něž počítá špatnou gramatiku v internetových diskuzích, přepjatý feminismus a ekoterorismus, squatterství, obecně postmodernu, stranicví a koaliční vládnutí či multikulturalismus. V tomto ohledu by však čtenáři stačil výše zmíněný Pauzův článek o katastrofě Západu, jehož masiv nářku nad triumfem primitivismu uvozuje biblický citát, přirozeně v latině: „Qui habet aures audiendi audiat.“ (Mt. 13, 9).

Pauza, M. *Idea strukturální demokracie*, c. d., s. 227-30, 317-56, 394-99, 554-55, 564, 636-37. Pauza, M. *Od krize Západu k jeho katastrofě*. Filosofický časopis, 2016 (r. 64, č. 2), s. 229.

²² Čtenář ze sociálně konzervativních kritik a aristokratických poznámek roztroušených v knize M. Pauzy získává navíc dojem, že negativnímu zodpovězení naší základní otázky brání snad jen Pauzova potřeba mít JLF za řešení a prostředek výrazu vlastní koncepce. Martin Profant - v emailové konverzaci - zdůraznil, že Pauzova kniha „není fischerovskou monografií. Bere si vlastně z Fischera jediný text a ten čte...“. Naše práce přesto a především zpochybňuje Pauzovu interpretaci JLF jako podporovatele specifické verze stavovství a korporativismu. (Ve svém zenitu r. 1933 obojí explicitně odmítá, jak předvedeme níže.)

M. Pauza pracuje, jako i my, s předpokladem silné konceptuální návaznosti a určité charakterové příbuznosti se Saint-Simonem a Comtem. Podobně jako u náznaků sympatií JLF k prvkům diagnózy doby a syntézy O. Spannovi či B. Mussolinimu se však dopouští z našeho pohledu Pauza určitého opomenutí, když se právě zde nevěnuje existenciální rovině autorova díla. Z dílčích ohrožení demokracie JLF destiluje zpětnou vazbu pro její reformu a do jeho argumentace se tak skutečně dostává rozpornost v celé její struktuře. Racionalistická důslednost autora vede k dalekosáhlé syntéze, v níž se prvky stavovství i korporativismu nedají zatlačit - argumentace demokratického maximalismu imploduje.

Autor tomu ovšem odmítá čelit, protože optimum *Řádu skladebného* má pro něj zřejmě existenciální a terapeutický význam, a uniká klerickými explozemi. Ty se tak stávají podstatnou částí argumentace JLF a tím je dáno i zaměření naší interpretace směrem k nim. Pauza se pokusil vyložit ideu řádu skladebného jako argumentačně problematickou, v zásadě do sebe uzavřenou a přitakávající katastrofě, aniž by se s autorem pozastavil nad tragickým optimismem stesku tvůrce „po čemsi, co mělo být vysloveno a nebylo“. Dalekosáhlou ale i nanejvýše přirozenou interpretační pozicí této práce je, že se JLF vůbec nepodařilo vlastní koherentní teorii demokracie vytvořit - vytvořil však svým způsobem mnohem podnětnější a nadčasovější celek tragédie demokratického maximalismu a vypjatého personalismu, který usiloval o renesanci individualismu až ve stvořitelství. Cena příspěvku JLF tedy není primárně v samotných koncepcích, argumentačních liniích a systémech, ale v tom, čeho jsou výrazem.

Pauza, M. *Idea strukturální demokracie*, c. d., s. 159-60, 458-75, 671-89, 704-07, 761-97 aj. Fischer, J. L. *O pravdách a filosofech*, In: V. I., c. d., s. 365. Srov. Fischer, J. L. *Listy o druhých a o sobě*, c. d., s. 342.

Rozpor mezi přáním a důsledky v teorii JLF, která skutečně - v tom s Pauzou souhlasíme - směřuje mimo demokracii, je osou této práce. Ětos tragického optimismu, jehož je nedokonalým výrazem, ovšem nakonec umožňuje navrzení určité koherence právě skrze tento rozpor: Jedním z výsledků pak je, že oproti Pauzovi

konstruktem „attické demokracie“, jako klíčem ke genealogii a tedy obsahu skladebné filosofie. Pauza se tím ovšem dopouští - v průběhu monografie se umocňující - projekce²³.

Tato projekce a katastrofismus M. Pauzy ústí v až panoptikální obraz skladebné filosofie, u níž jsou děsivým způsobem zdůrazněny ony kuriózní rysy a neuralgické body. Pauzovo myšlení se však bohužel neosamostatňuje a je tak zřejmé, že jeho interpretační pokus byl povahou látky k přechodu ve vlastní systematický pokus spíše donucen. Závěry publikace pak potvrzují, že její autor s původní látkou ztratil kontakt, aniž by se ovšem zcela mýlil, a to zřejmě právě pro svou důslednost historika filosofie²⁴. Pauza se nemohl opřít o selekci na základě osobní blízkosti a k tušenému zlatému jádru tvorby JLF se usiloval propracovat vlastní cestou - v tomto případě cestou nesprávnou, jak se naše práce pokusí ukázat: Argumentace syntetizujících pasáží skladebné filosofie nenese svou vlastní váhu, nereviduje své základy a nezvyšuje svou nosnost prostřednictvím důsledné reflexe, ale vznikala zřejmě z podstatné části dodatečně jako racionalizace osobní víry a výraz JLF²⁵.

Z toho důvodu se jedná o celek nanejvýše osobní a zákonitě nepřístupný metodě kovaného historika filosofie M. Pauzy. Pauza podle našeho názoru správně vytušil vnitřní cenu a originalitu JLF, kterému věnoval své životní dílo. Minul však rovinu, na níž se tato originalita zakládá. Zaměřil se na syntetickou rovinu a její podpůrnou argumentaci, která i přes svou kurioznost originální sama o sobě nutně není a je podle naší interpretace právě výrazem - symptomem - autorovy osobnosti. Originalita JLF se zakládá v jeho „hledáčství“²⁶ a pohledu

skladebnou demokracii nemáme za racionalistickou alternativu k masarykovské koncepci, ale za titánské rozvedení velmi podobné orientace, jemuž TGM - snad právě pro své analýzy titanismu - unikl. Základní orientaci obou autorů máme za důsledně personalistickou. Z toho důvodu se od filosofického obsahu TGM odlišuje JLF zásadně až úsilím nahradit Prozřetelnost (změnit nadsvětskou v nitrosvětskou orientaci) a jejím teoretickým průmětem, který však - pomineme-li právě onen personalismus - samostatně není alternativou k TGM, protože bez této látky, z níž je vystavena, ve své argumentační litéře imploduje. Toto téma však odkazujeme další práci a důslednějším rozborům.

Fischer, J. L. O neklidu dneška. In: V. III., s. 336. Fischer, J. L. Řád kapitalistický a řád skladebný, in: V. I., s. 692. Fischer, J. L. Krise demokracie, c. d., s. 236-40. Fischer, J. L. Národní tradice a česká filosofie. In: V. III., s. 76. Pauza, M. Idea strukturální demokracie, c. d., s. 176, 193, 336, 520-22, 537, 575-90 aj.

²³ Pauza, M. Idea strukturální demokracie, c. d., s. 11-24, 540-49.

²⁴ Pauza, M. Idea strukturální demokracie, c. d., s. 227-39, 254-65, 317-29 aj.

²⁵ Sem směřovala i bolestná, ale také poměrně nespravedlivá - protože právě reduktivní - kritika V. Tardyho a J. Patočky. Snaze o dobudování vratkých základů věnoval JLF své roky po II. světové válce a prošel hlubokou sebekritikou v *Listech o druhých a o sobě*, aby ve *Filosofických studiích*, po důkladném promyšlení zjistil, že třeba intuitivně měl i v *Základech poznání* více pravdy o relativistické fyzice než v jejich kritice V. Tardy.

Fischer, J. L. Kvalitativní kosmos. In: V. II, s. 517-40. Fischer, J. L. Listy o druhých a o sobě, c. d., s. 317-24, 333-35 aj. Floss, K. Nepostradatelný myslitel a vychovatel. Strukturalismus, skladebná filosofie, postmoderna. In: týž. HDZ, c. d., s. 195-205. Březina, J. In margine Filosofie J. L. Fischera, c. d., s. 13-14. Tardy, V. J. L. Fischer: Základy poznání, Česká mysl, 1931 (r. 27. č. 4), s. 372-74.

²⁶ Srov. Floss, K. J. L. Fischer a přítomnost filosofie, In: týž. HDZ, c. d., s. 227-33. Gabriel, J, Fischer, J. L. J. L. Fischer o sobě a o filosofii. In: HRS, c. d., s. 14-17. aj.

„tragického optimismu“²⁷, jejichž působení tvoří pozoruhodně intenzivní vztah - při četbě až hmatatelný - mezi osobou a jejím výrazem, jímž se v případě JLF stává teorie²⁸.

Relativní neprobádanost myšlení JLF je podle našeho názoru způsobena především faktem, že řešený autor nezapadá do standardní klasifikační mřížky, na jejímž základě čteme díla politických myslitelů, vědců či umělců. Takováto klasifikace, umožňující četbu a vůbec posuzování autorů, přináší nároky, očekávání a selekci: Výrazně nonkonformní osobnost JLF jimi však není možné bez jejího znehodnocení uchopit, protože tyto standardy v dobrém i zlém překračuje. Usiluje se postavit mimo ně - a nad ně. Stejně jako se tak nutně nestává originálem ve všech oblastech, bylo by mimořádně povrchní a nezasvěcené jeho dílo deklasovat a odložit jako pokusy špatného filosofa, chabého vědce či nudného umělce. Síla působení JLF je právě v onom mimořádně osobním celku - a jejím prostředkem je ve výsledku i ona až sebevražedná forma *výrazu*, který dusí a skrývá myšlenky pod sebou, aby jim dala vyniknout.

²⁷ Srov. Fischer, J. L. O neklidu dneška. In: V III., s. 336.

²⁸ Řešený autor se cele oddává HŘS, o který by dokázal opřít své politické teorie z 30. let. V přesvědčení o jeho úspěších se však odráží potřeba jistoty, jejíž demokratizaci se JLF snaží zprostředkovat. Sama touha po řádu a jistotě, které chce autor demokratizovat, je zřejmě zřídlem mesianistické kompenzační reakce, která se ukazuje jako nervózní kontrapunkt autorova tragického optimismu. Nemůžeme proto souhlasit s interpretací M. Pauzy, že autorovou ambicí je, „aby se Realita (zde především síla kapitálu) podrobila Idealitě (zde Řádu skutečnosti)“.

Předně nesouhlasíme s velkými písmeny. Nad to rozlišujeme ony dvě roviny autorova vyrovnání se s lidskou situací: mesianistickou kompenzací a zmoudření tragického optimisty. Tendenci prvního, která stále znovu prolamuje střízlivou autorovu práci, je řád skutečnosti proměnit právě v Řád skutečnosti a sebe v jeho titánského pána na základě přímého přístupu k nepřístupnému skrze vlastní teorii. Druhá, kterou zaznamenávají žáci a kolegové, ovšem zobrazuje řád skutečnosti se synergickou pokorou vůči němu, byť i zde se řád skladebný stává až 'teologickým' - a tedy ne-titánským - korektivem (ovšem po II. světové válce). Povšimněme si přitom důrazu - ale také rozdílu - v podtitulu Pauzovy monografie *Politická filosofie na principu respektu k Řádu skutečnosti* a titulu sborníku žáků *Hledání řádu skutečnosti*. Pauza pracuje s přiznanou hybris autora tam, kde jeho přímí žáci upozorňují na motiv Dona Quijota - a důsledky pro interpretaci jsou nepochybné.

V žádném z případů však není u JLF řád skutečnosti idealitou, ale nepřístupnou objektivní daností reality, o níž si pouze s omezenými možnostmi činíme představy a utváříme na jejich základě svou idealitu, pomyslnou realitu řádu společnosti. Autor podle nás usiluje o podřízení fyzické i pomyslné reality zlidštění světa a tvorbě v nejzazším rozsahu jaký dovolí řád skutečnosti.

Gabriel, J. Fischer, J. L. J. L. Fischer o sobě a o filosofii. In: Gabriel J (ed.). HŘS, c. d., s. 10-12. Pauza, M. Idea strukturální demokracie, c. d., s. 589. Floss, K. Řád jako ústřední idea civilizace. *Studia philosophica*, 2016 (r. 63, č. 1), s. 15.

Důsledné pokusy o konstrukci alternativního čtení řádu skutečnosti nabízí zvláště soubor *Filosofické studie* (1968), zatímco před II. světovou válkou byly obrysy tohoto přístupu spíše tušené. Odpovídající byla zřejmě i teprve se rodící síla korektivu, který řád skutečnosti představoval proti autorovu stále ještě vypjatému subjektivismu, umocněnému nad to olomouckým vyhnanstvím a krizí 30. let. I pro sociálně-teoretickou projekci autora proto řád skutečnosti představoval pouhý „předstupeň nebo úvod“ (I. Holzbachová) a nikoliv „Idealitu“ uvalovanou na „Realitu“.

Řád společnosti je přitom podle autora pouze malým výklenkem a nejistým příspěvkem lidstva řádu skutečnosti: Ve výsledku pak to, zda uvidíme totalitu *Řádu skladebného* nebo demokratické optimum *Řádu skladebného*, záleží do značné míry na tom, zda v dílech JLF z této doby vidíme Řád skutečnosti či řád skutečnosti.

Gabriel, J. Fischer, J. L. J. L. Fischer o sobě a o filosofii, c. d., s. 12. Fischer, J. L. *Filosofické studie*, In: V. II., s. 447-562. Floss, K. Nepostradatelný myslitel a vychovatel. *Strukturalismus, skladebná filosofie, postmoderna*. In: týž. HDZ, c. d., s. 196. Holzbachová, I. J. L. Fischer a strukturalismus. *SpFFBU*, c. d., s. 79.

Podobný problém se začleněním bez znehodnocení máme i s dílem Tomáše Garrigua Masaryka (TGM), u kterého lze dokonce uvažovat o tom, zda by - bez ohledu na vlastní originalitu a podnětnost - vůbec dnes budil nějakou pozornost, kdyby se nestal kultickou postavou. V praxi a politickém myšlení je rezonance TGM takřka nulová, odečteme-li sváteční a symbolická užití. Ani TGM nezapadá do klasifikační mřížky, kterou pozorujeme a posuzujeme standardní myslitele: Také u TGM nalezneme silný prvek umělce, literárního kritika a kazatele. Tyto prvky vybavují i jeho dílo nepopíratelnou živostí a hloubkou pro toho, kdo přichází z adekvátního úhlu a bez nároků standardizovaných kategorií. Tytéž prvky jinému, který redukuje hodnotu 'posuzované kategorie' pouze na přímocharost, nosnost, koherenci či adekvátnost argumentace vůči standardům normální vědy, proměňují TGM ve vyhaslou kapitolu dějin československého politického myšlení, která toho navíc příliš nenabízí.

Stejně jako u JLF by byl takový soud projevem bohorovné povrchnosti. Tímto až moralizujícím konstatováním ovšem není odstraněna prvotní obtíž, která stojí u základů naznačeného soudu o JLF-TGM. Dogmatické konstatování zajímavosti není odpovědí. Problém trvá, protože další a další čtenáři, přistupují k nestandardním autorům, aby na ně uplatňovali jim vnější standardy - proto badatelskému úsilí nad jejich texty musí předcházet zhotovení určitého individuálního interpretačního klíče. Takový klíč má nahradit ve výjimečném případě standard a suplovat onu 'objektivní' pozici či spíše celý systém 'absolutních souřadnic', jímž běžně s naivním realismem zařazujeme věci mezi hodnotné a ty druhé. Zhotovení potřebného náhledu nutně předpokládá osobní přístup - subjektivní pozici Já k Ty - která se teprve na základě dalšího kritického rozvoje a debaty může stát 'objektivním', standardním přístupem. Jak jsme se již výše pokusili naznačit, současná fischerovská literatura nedosáhla bodu tohoto tichého konsenzu, který by zároveň byl 'veřejně přístupný'.

2. 2. Základní otázka

Výše popsaná situace fischerovského bádání hrozí odsoudit autora k uctivému zapomnění v nezadržitelném toku oficiálního univerzitního kurikula²⁹. Z toho důvodu byl opuštěn původní

²⁹ Vedle žáků, kteří demokratismus JLF neproblematizují, a M. Pauzy, který jej problematizuje a současně na demokratičnosti autora trvá, existují ještě příležitostně texty užívající inspirace JLF při sledování jiných cílů, sledujících jediný pojem, jedinou oblast či historický moment.

Příkladem může být příspěvek Josefa Kroba *Rádl, Fischer, Rieger k fyzikálním otázkám*, který se zabývá otázkou kompetence a metodologie filosofie při řešení fyzikálních otázek. Jedná se o zajímavý pokus, který spíše upozorňuje na samotnou Krobovu metodu kladení otázek fyzice z 'odlehklých konců' filosofie, než by se snažil vytěžit pozitivní odpovědi jmenovaných filosofů. Touto svou povahou příspěvek zapadá mezi jakési třetí

záměr této práce. Ta si ve svých tezích kladla za cíl upozornit na stále aktuální a inspirativní momenty skladebné filosofie při současné analýze problematických implikací, které jsou v ní zabudovány. Na současném stupni fischerovského bádání se však otázka, zda koncepce JLF trpí epistemickým znetvořením demokracie podle N. Urbinati, ukázala předčasnou.

Naše přezkoumání základní otázky autorova demokratismu bude založeno na interpretaci zásadního rozporu, který se rozevírá mezi zřejmou demokratickou orientací autora, jeho teoretickými a analytickými základy, a klerickou explozí syntézy optima *Řádu skladebného*, který se zdá být předchozímu dílu násilně oktrojovaným završením. K porozumění samotnému *Řádu skladebnému* a jeho roli v naznačeném rozporu použijeme koncepci vlády duchovní, která v návrhu struktury hraje ústřední roli.

Oba výše naznačené přístupy sekundární literatury se na základě svých osobitých interpretačních klíčů věnují analýzám toho, co rozeznávají jako koherentní jádro skladebné filosofie, a dílčím rozporům v její nezřídka hrubě účelové a svévolné argumentaci. My se vracíme o krok zpět. Proto i analýzy rozporů ve skladebné noetice a metafyzice, které JLF vyhláší za základy optima *Řádu skladebného*, máme za dílčí a nikoliv základní. Základní rozpor formující celek skladebné filosofie, a zřejmě i osobnosti autora, podle nás samotné argumentaci předchází. Nemůžeme tedy nyní označit koherentní jádro a následně by pro nás nemělo smysl zabývat se vnitřními rozpory skladebné filosofie, dokud si nezhotovíme vlastní interpretační klíč. I náš postup přitom bude psychologizujícím přístupem Já k Ty, když se oproti zmíněným autorům zaměříme na existenciální rozpor mezi vědeckým a klerickým snažením JLF.

Vedle klerického sebepojetí, přecházejícího až v jistý filosofický mesianismus³⁰, navíc hořely dozajista i ambice politické, byť nakonec nepřekročily rámec aktivismu a salonních debat, a významné ambice stylistické, estetické - umělecké. Ani ty nehodláme pominout. V pamětech JLF se setkáváme dokonce s velmi otevřeným přiznáním vlastní specifity a do jisté míry rozervanosti: „Bolestně jsem si uvědomoval, že stojím někde uprostřed mezi básníkem a

možnosti, kdy je JLF zahrnut nanejvýš při cestě za něčím jiným nebo výslovně příležitostně až encyklopedicky připomenut. I zde se tedy projevuje řídkost fischerovské literatury.

Krob, J. Rádl, Fischer a Rieger k fyzikálním otázkám. In: Kohák, Erazím (ed.). Hledání české filosofie. Soubor studií. Praha: Filosofie a Filosofický časopis, 2012, s. 177-84.

³⁰ Fischer, J. L. Listy o druhých a o sobě, c. d., s. 312, 342 aj. Gabriel, J. Fischer, J. L. J. L. Fischer o sobě a o filosofii. In: HŘS., c. d., s. 17. Havel, V. M. Mé vzpomínky IV., Praha: Nakladatelství Lidových novin, 1993, s. 212.

vědcem či spíše na rozhraní a tento svůj úděl jsem dvojnásob těžce nesl jako filosof, jímž jsem se cítil být především³¹. Přijetí této specifity musí předcházet interpretaci díla JLF³².

Autorova tvorba nalézá výrazový prostředek ve skladebné teorii a aktivistické praxi, svým způsobem však přichází z říše krásné literatury podobně jako tvorba TGM: Její celek, i přes explicitní ambice, nevykazuje užitečnost a nosnost jako základ strukturální společenské reformy. Oslovuje však posluchače a čtenáře originálním způsobem jako osoby-osobnosti. Zve k převzetí svéprávné a svépovinné tvořivosti a účasti na nekonečném úsilí o dokonalost, optimum. Ve vlastním středu tvorby JLF tak nestojí společenská struktura, ani řád skutečnosti, ale osobnost - jejich uživatel a spolutvůrce, který potřebuje řádovou, tj. pozitivně zaměřenou, svobodu, aby se stal plným, krásným ale také vůbec životaschopným v řádu skutečnosti.

Tím nemá být naznačeno, že lze JLF redukovat na básníka. Nutné je pouze zdůraznit, že se v tomto směru vymyká našim standardům. Následkem toho vyžaduje tvorba JLF specifický přístup, aby z hlediska vědy a filosofie vážné, užitečné a nosné podněty z autorových dílčích analýz i celých koncepcí nebyly předčasně deklasovány a odmítnuty. Přirozeně největší překážkou jasnosti díla představuje autor sám a zvláště jeho „krvavá disjunkce“³³ mezi vědeckým uchopením skutečnosti a úsilím o její smysluplnost, které přechází v klericko-aktivistickou horlivost: kvality důsledné práce JLF i její étos byly ve výsledku podmíněny i zavaleny hrozivým a na první pohled nevkusným masivem „říše“³⁴ *Řádu skladebného*.

Intenzivní vněm nevkusů a šoku čtenář zažívá tím spíše, že na pečlivě stavěné předcházející analýzy je usazeno něco zcela mimo standardy autorovy dosavadní práce i náš soudobý vkus a rozsah tolerance. V tomto bodě dílo působí, jako by celá předchozí práce byla budována a přizpůsobena pouze jako trůn pro něco sobě vnějšího a na sobě nezávislého: v naší práci tento bod budeme opisovat simultánní implozí argumentace a explozí klerické rétoriky. Jedná se o

³¹ Fischer, J. L. Listy o druhých a o sobě, c. d., s. 116.

³² I později k ní odkazuje konstatováním, že k vědě došel na základě svého přesvědčení o kvalitativní rozrůzněnosti a věčně neuzavřeném dialektickém procesu jsoucna. Fischer, J. L. Několik poznámek k metodě sociologie. In: V. II., s. 574.

³³ Pojem pochází z přednášky *V boji o náboženství*, kde označuje rozpor mezi vědou a náboženstvím za zdroj krize moderní doby a jí doprovázejících hromadných jevů. Pojem se pro JLF stal ústředním prvkem výkladu TGM, kterému přisuzuje - snad i ze sebe projektuje - tutu rozervanost. Určitým způsobem tak v naší práci aplikujeme na JLF jeho vlastní psychologizující metodu, které ostatně vystavil stejně tak Saint-Simona, Comta či Sokrata. S naší interpretací souzní i porozumění výkladu TGM ze strany JLF jak je podává M. Trapl.

Masaryk, Tomáš Garrigue. *V boji o náboženství*. Praha: Jan Laichter, 1904, s. 50. Fischer, J. L. Masarykova osobnost a význam, V. III., s. 162-67. Fischer, J. L. Masarykova osobnost a význam, V. III., s. 162-67. Fischer, J. L. Dvě kapitoly k Masarykově sociologii, V. III., s. 197-210. Fischer, J. L. Masarykova osobnost a význam, V. III., s. 211-30. Trapl, M. J. L. Fischer o T. G. Masarykovi. In: AUPO, 1994, c. d., s. 54-56.

³⁴ Pojem „říše“ ještě v programové pasáži *Krise demokracie*, r. 1933, skutečně používá. Fischer, J. L. *Krise demokracie*, c. d., s. 290, 298-300 aj.

tragický bod ikarovského pádu JLF, který se pokusil racionalizovat a zaznamenat představy poskytující jeho nitru stabilitu, *centrum securitatis*³⁵, aby je mohl demokratizovat a sdílet se svou v krizi se zmítající dobou.

Existenciální, etický a estetický rozměr se u JLF překrývají a svůj výraz nalézají v jeho - lidském, příliš lidském - teoretickém, filosofickém a politickém usilování. Sen o dokonalosti - nejplněnější kráse - je stavěn jako poslání osobnosti i společnosti. V konečném důsledku jsou pro autora obě „autocentrické“, vymykající se měřítku užitečnosti, která vždy obsahuje otázku *cui bono*. Svým způsobem se tak JLF jako rovný staví do služby demokratické vlády duchovní, vedle nonkonformních a tvořivých „osamělých balvanů“, „velekněžů“, „ostře řezaných lidských i filosofických profilů“, „kamarádů svobody“³⁶. Raněný mesianismus jej žene ještě výš, až po onen osudový bod ikarovského pádu, podstatné jsou však jeho kořeny v touze demokratizovat osobní nalezenou jistotu a autorův zápas s ním.

2. 3. Hledání interpretačního klíče

Dříve než přistoupíme k našemu pokusu o porozumění autorovi skrze biografický výklad, seznámíme čtenáře s naší hypotézou o terapeutické funkci jeho tvorby skrze nástin klíčových pojmů skladebné teorie podle naší interpretace³⁷.

Autor již název své filosofie zdobí novotvarem, který zřetelně evokuje celostní strukturu složenou z částí. Skladebná filosofie usiluje být soběstačným filosofickým systémem, který by dokázal znovu propojit - strukturalistickou metodou - existující vědy ale také samotnou společnost. Nejzazší autorovou ambicí je předložit teorii potřebnou k reformě evropského způsobu myšlení, který se podle jeho analýz ocitl v krizi nepřekonatelné jeho prostředky. Za ústřední pro další přežití a rozvoj evropské civilizace má nové intelektuální zvládnutí moderní skutečnosti, které by umožnilo demokratizovat obývaný kulturní prototyp - epistémé - a otevřít jej skrze nový způsob myšlení a organizace tvůrčí iniciativě člověka³⁸.

³⁵ Fischer, J. L. Krise demokracie, c. d., s. 323-29, 331-34. Fischer, J. L. Listy o druhých a o sobě, c. d., s. 312, 327-32 aj.

³⁶ V tomto pořadí těmito metaforami JLF vyjádřil svůj respekt k předním osobnostem své doby - TGM, Františku X. Šaldovi (FXŠ) a Františku Krejčímu. Podle J. Dvořáka za nezorganizovatelné, nezařaditelné a vždy svobodné - v souladu s koncepcí vlády duchovní - „kamarády svobody“ považoval Jiřího Mahena, Stanislava Kostku Neumanna a Fráňu Šrámka.

Fischer, J. L. Osamělý balvan. In: ZD, c. d., s. 9-10. Fischer, J. L. Listy o druhých a o sobě, s. 323, 342. Dvořák, J. J. L. Fischer v kontextu kritiky let dvacátých. In: HŘS, s. 110.

³⁷ Pojem „terapeutický“ použil ve spojitosti s ambicemi skladebné filosofie i FXŠ. Šalda, F. X. Dva čeští kritikové demokracie. In: týž. Šaldův zápisník IV. (1931-32), Praha: Československý spisovatel, 1991, s. 371.

³⁸ Pojem kulturního prototypu vymezuje JLF na prvních stranách své *Krise demokracie*, jako základní však koncept vystupoval již v následném čtení *O budoucnosti evropské kultury* či prvním programovém náznaku *O dvojím řádu*. Kulturní prototyp je podle JLF pevně propojen s pomyslnými obsahy - sociokulturními jsoucny -

Naprosto zásadní roli v autorově návrhu tomu odpovídajícího optima má koncepce vlády duchovní, k níž se jako jedné z nepostradatelných složek celku ale zároveň kvalitativně nejhodnotnější z nich, při hledání obecného optima z partikulárních situací vzpínají občané skladebné demokracie. Demokratický maximalismus se však stává - a v tom spatřujeme tragiku, s níž jako interpretačním rámcem budeme pracovat - zadní branou pro restauraci stavovsky organizované epistemokracie. Hrozivým důsledkům své sevřené argumentace pak demokrat JLF uniká pouze přechodem do vypjaté klerické rétoriky a v podstatě personalistického volání směrem k tvůrčímu člověku³⁹.

Vláda duchovní má, podle naší interpretace, centrální postavení v rámci světonázoru a sebezpojetí JLF. Různé formulace ale i izolované motivy tohoto ideálu nalezneme takřka v celé jeho tvorbě od prvního setkání se Saint-Simonem a Comtem. Zajímavé je, že se koncepce vlády duchovní u JLF podstatným způsobem nemění. Zůstává abstraktním vrcholkem skladebného optima a její kontury se proměňují spíše v závislosti na cizelování skladebné teorie - 'krajiny', do níž je zasazena a která do značné míry vzniká jako podstavec majestátu

které se tvoří jako jeho objektivace a především s metafyzickými klady a noetickými pozicemi, které kultura sdílí a z nichž vyplývá její kulturní typ. Tímto podkladem je mimo jiné pevně zdůvodněn přístup M. Pauzy, který se zabývá autorovou filosofií především z civilizačního pohledu. V tomto máme Pauzův výklad za možný, byť volíme v podstatě opačnou perspektivu. O kus dále směřuje ještě kritická poznámka Josefa Šmajse, že deterministické schéma vedoucí od noetiky a metafyziky ke kulturnímu prototypu je unáhlené. Domníváme se ovšem, že autorova práce byla v tomto ohledu intuitivně jemnější a otevřenější kontingenci konkrétních forem, třebaže tato skutečnost vždy nepronikne nad klerickou přímočarost jeho rétoriky.

Slovní spojení „kulturní prototyp“ pro zkrácení v práci užíváme v záměně za pojmy epistéma a paradigma, s nimiž je - přes rozdíl několika generací - v zásadě ekvivalentní, jak poukazuje L. Valenta.

Fischer, J. L. Krise demokracie, s. 14. Fischer, J. L. O budoucnosti evropské kultury, In: V. I., c. d., s. 379.

Fischer, J. L. O dvojím řádu, In: V. II., c. d., s. 27-31. Fischer, J. L. Třetí říše. In: V. I., s. 603-05. Gabriel, J,

Fischer, J. L. J. L. Fischer o sobě a o filosofii, In: HŘS, c. d., s. 12-13. Šmajš, J. Ontologické akcenty u J. L.

Fischera. In: HŘS, c. d., s. 192. Valenta, L. Filosofie řádu. In: Sebrané spisy I., c. d., s. 112.

³⁹ Koncepci vlády duchovní, ale také základní skladebnou orientaci své teorie, přebírá JLF ze Saint-Simona a Comta. Při jejich výkladu se mu stala spolu s racionalistickým mesianismem, který u nich kritizoval, jedním z nosných prvků. Odpovídající interpretace - s postižením změn a kontinuity - období před r. 1927 by si vyžádala další práci a zůstane mimo rámec této, podobně jako období po II. světové válce. Odkazem k Comtovi zachází JLF velmi často. Končí jím například úvod *Obrana filosofie v Základech poznání*. Jako k začátku vlastních návrhů společenské reformy se odvolává sám autor ke své comtovské monografii také ve věnování *Krise demokracie* FXŠ a první knihu uzavírá s Comtem polemicky vyzdvíženým vůči podle autora krajnímu individualismu TGM. I M. Pauza považuje autora nejméně na počátku 30. let za „comtovce“.

Fischer, J. L. Saint-Simon a Auguste Comte. In: V. I., s. 223, 271-85 aj. Fischer, J. L. Základy poznání. In: V. I., s. 447-50. aj. Fischer, J. L. Krise demokracie, c. d., s. 4, 119-21. Pauza, M. Idea strukturální demokracie, c. d., s. 159. Zumr, J. Josef Ludvík Fischer občan a filosof. In: Případ Sokrates, c. d., s. 167.

naznačené 'velehory' obývané živými literárními postavami. Naznačené proměny a pohyby v 'krajině pod vrcholem' jsou přitom často velmi radikální a neutříděné⁴⁰.

Autorovu argumentaci čteme jako výraz, do značné míry umělecký výraz, muže, který se sám stal vybroušenou literární postavou. Domníváme se dokonce, že v případě skladebné filosofie nemůže bez přijetí existenciálního propojení autora s jeho dílem za svůj základ adekvátní interpretace vůbec vzniknout. Tato inspirativní a podnětná teorie, kterou nám JLF po svém životě zanechal, je totiž do značné míry Bildungsromanem titána milujícího svět, který s heroickou důstojností přitakává lidské situaci v něm. Způsob autorova přitakání je fascinující sám o sobě, přináší nejen silný intelektuální ale též existenciální a estetický prožitek, vydává se přitom zcela opačným směrem než vulgarizovaný relativismus. F. X. Šalda ve své recenzi *Zrcadla doby* velmi správně poznamenal, že autorova filosofie má terapeutickou povahu založenou na tvořivosti, pozitivním překonávání přítomného⁴¹: i proto se však dnešnímu vkusu zdá osobní návrh optima *Řádu skladebného*, který hraje roli výrazového vrcholu díla, nevkusným, nebezpečným až rouhačským.

Přístup této práce nezapadá do oblasti historie idejí, byť se, jak konstatuje úvod, volně inspiruje metodologickými prvky z Gadamerovy a Bettiho hermeneutiky, ale také takových

⁴⁰ Tuto neutříděnost ukáže především naše práce s vinětou „korporativního funkcionalismu“, kterou JLF své teorii dal ve studii Třetí říše. Tento pojem se stal jedním z určujících prvků slitiny Pauzova interpretačního klíče. Výstupy této interpretace podle nás naprosto odporují duchu tvorby JLF, protože příliš věří jeho argumentační litéře. My ovšem níže upozorníme na posuny nejen v autorově koncepci, ale ještě výraznější změny v jejím pojmosloví, které často vypovídají o jisté účelovosti i zástupnosti jeho argumentace jako prvku rétoriky.

Pojem „korporativního funkcionalismu“ nelze podle nás dokonale vyjmout z konotací jeho doby a zbavit politicko-rétorických ambic s pouhým doceněním jeho sociologického rozměru (předběhnutí Talcotta Parsonse či Roberta Mertona o 20 let), jak činí M. Petrusek. Přesto je Pauzova jednostranná politizace pojmu, vzhledem k jeho řešení neujasněnosti a pozdějšímu osudu podle nás zavádějící.

Pauzova interpretace je mimořádně cenná tím, že přísně zdůrazňuje kontroverzní místa a důsledky autorovy argumentace, jejíž čistá litera vede takřka nezadržitelně k 'třetímu' totalitarismu. Pauza tento závěr naznačuje, ale nemůže a nechce zároveň vyloučit osobnost JLF, který byl integrálním demokratem. Vědomí tohoto faktu pak v Ideji strukturální demokracie působí jako spíše vnější korektiv analýzám litery skladebné argumentace. Tímto způsobem však Pauza nedokáže vysvětlit to nejzajímavější - že tak kategoricky demokratický myslitel, jakým byl JLF, zároveň přichází s návrhem optima, jehož realizace by znamenala zřejmě vznik jakési stavovsky organizované epistemokracie. Pauzovy závěry zůstávají vně osobního jádra skladebné filosofie a k uchopení její tušené koherence si musí pomoci právě vnější - třebaže dobře odůvodnitelnou - platonizující projekcí.

Fischer, J. L. Třetí říše, In: V. I., s. 667. Pauza, M. Idea strukturální demokracie, c. d., s. 176, 517-23, 537, 575-90 aj.

Sám pojem funkce je v metodologii JLF naprosto zásadní a určující význam má proto i v členění společnosti dle existenciálních modů. V rámci naší interpretační práce, i pro její zkrácení, není třeba samostatného výkladu, protože čtenář z probírané látky pochopí směr i obtíže strukturálního funkcionalismu, k jehož logice se autor přimkl jako ke svému Archymédovu bodu. K obtížím a nesouladu ve funkcionalistické metodě a pokusu o funkcionalistickou syntézu viz L. Valenta.

Srov. např. Fischer, J. L. Základy poznání, In: V. I., c. d., s. 445, 475-79 aj. Fischer, J. L. Analýza poznávacího procesu, Česká mysl, 1931 (r. 27. č. 2), s. 130. Fischer, J. L. Zrcadlo doby, c. d., s. 32n, 85-86 aj. Fischer, J. L. Krise demokracie, c. d., s. 7-15, 313 aj. Petrusek, M. Filosof a sociolog Josef Ludvík Fischer, c. d., s. 196. Pauza, M. Idea strukturální demokracie, c. d., s. 81-91. Valenta, Ludvík. Sebrané spisy I., c. d., s. 188-94, 214 aj.

⁴¹ Šalda, F. X. Dva čeští kritikové demokracie, c. d., s. 371.

antipodů jakými jsou Leo Strauss a Quentin Skinner. Naše interpretace usiluje zachytit filosofickou rovinu autorova díla, která je pro existenciální zaměnitelnost lidí v jejich situovanosti takřka nesmrtelná a trvale inspirativní. Vlastní metoda naší interpretace je však daleko spíše příbuzná s postupem samotného JLF, který po vzoru TGM a FXŠ propojuje literární kritiku s politickou na základě psychologizujícího a antropologizujícího přístupu k filosofii.

Zřeknutí se tohoto způsobu porozumění, jak ukazuje i M. Pauza, nepřináší odstranění subjektivní projekce a objektivitu. Redukce hledání ilokuční roviny autorovy tvorby na pouhý kontext a genealogii litery její argumentace znamená redukci autora na jasně zařaditelný - a tedy fiktivní - pasivní objekt, zvlněné zrcadlo, okolností. Takové zařazení autora mechanickým popisem do absolutních souřadnic jeho doby je právě jen předmětné - tedy bez filosofického přesahu a tedy k rozkrývání filosofie nevhodné. Jedná se totiž o pouhé prodloužení lokuce, popsané situace, na místo ilokuce, autorovy motivace.

Předmětné zkoumání je tak pouze základovou deskou, která sama je uložena v půdě předporozumění ilokuční specifictě autora, nutně spojené s určitou představou o jeho naturelu. Jako byl odvážný autor, musí být tedy odvážný i jeho interpret - jinak své látce nemůže v této rovině stačit. Naše práce tedy usiluje nabídnout veřejně přístupný způsob osobní interpretace inspirativního díla, jedná se tedy do jisté míry nutně o samostatnou filosofickou rekonstrukci⁴².

Cílem práce proto nemůže být odhalení objektivního smyslu slov autora, který nás již opustil. Význam naší práce spočívá především v tom, že je ve fischerovských studiích první této orientace, která nevzešla z okruhu přímých žáků či ratolestí. Přináší tedy zdůvodnění vlastního přístupu k němu. Doufáme, že právě proto dokáže 'člověku z vnějšku' pomoci při hledání vlastní odpovědi na otázku, zda je JLF demokratickým filosofem a skutečným velikánem československé filosofie.

⁴² V tomto bodě naprosto souzníme s M. Pauzou, který s nesrovnatelně vyšší erudicí ale také odlišným zatížením stál před obdobným úkolem: „... bude nezbytné přistupovat k vlastním Fischerovým formulacím i závěrům jako k materiálu, který je především teoretickým východiskem k samostatnější reflexi. Práce historika filosofie se tak do jisté míry promění v práci systematika“. Ještě daleko více však následujeme důraz K. Flosse, aby studium filosofie JLF nebylo pouhou historií idejí ale „válečnou poradou“ s osobním i tvůrčím přesahem. Pauza, M. *Idea strukturální demokracie*, c. d., s. 332.

2. 4. Nástin interpretace

Zásadním vodítkem při naší interpretaci je pojem výraz, který autor používá pro výsledky činností autocentrického zaměření jako je umění, věda a filosofie⁴³. Velmi zasvěcenou explikaci pojmu výraz v axiologii JLF představil K. Floss. Všímá si dvou možností výkladu jeho významu.

V kontextu českého strukturalismu té doby upozorňuje na pojetí „uměleckého výrazu“, protože JLF byl v kontaktu s Pražským lingvistickým kroužkem a přátelil se s Romanem Jakobsonem, a také možné stopy „emoce výrazové“ z teorie Inocence Bláhy, kterou JLF cenil jako mimořádně blízkou překonání naturalismu, resp. mechanického kulturního prototypu. K. Floss přiznává, že přes svou blízkost autorovi i jeho myšlení nikdy zcela nepochopil, proč pro označení výsledků v jeho systému klíčové oblasti autocentrické tvorby, použil tak neortodoxní pojem⁴⁴.

Naše interpretace vděčně přijímá Flossův rozbor a navrženou genealogii pojmu, obohacuje ji však o intuitivní existenciální moment tvůrce. Neměli bychom totiž zapomenout, že autor k vědě-teorii přišel, ale nevyšel od ní. Teorie sama byla jeho výrazem, který na sebe zpětně působil, aby se zjasňoval. U autora, který často i se svými ústředními pojmy počátkem 30. let pracoval bez hlubšího základu intuitivně, by bylo možná zavádějící nadinterpretací hledat pouze teoretické interpretace tohoto konceptu.

Výraz patří k existenciálnímu faktu Já, jako podstatná složka jeho sebe-identifikační projekce, Mé, jíž se v prožitku tvorby propojuje s dokonalostí. Ta třebaže není zachycena, jako by za tvůrčího sebezapomenutí 'byla ve vzduchu' či dokonce součástí autora samotného. Také převažující kulturní prototyp je výrazem, třebaže sdíleným, plurality osobností utvářejících společnost a sdíleným dotykem dokonalosti - analogickým k personálnímu optimu tvůrce - je komplexní kulturní optimum společnosti. Převzetí sebeautorství osobního a skladebného podílu na sebeautorství obývaného kulturního prototypu a jeho dílčích sociokulturních

⁴³ Rozdělení statků, hodnot a výrazů je pro autorovo myšlení natolik podstatné, že je takřka všudypřítomné. Ústřední roli tedy hraje v *Základech poznání*, u centrálních hesel jako *Demokracie* či *Hierarchie* či také *Závěru Zrcadla doby* nebo v samotné *Krisi demokracie*. Samotná výrazová rovina je rozdělena podle autorovy analýzy psychických funkcí: představivost - zacházející s konkréty - je základem umění, předmětnost - zjišťující vztahy věcí - vědy a hledání-tvorba smyslu je základem filosofie.

Fischer, J. L. Základy poznání. In: V. I., s. 545 aj. Fischer, J. L. Zrcadlo doby, c. d., s. 37-39, 94-96, 190-207 aj. Fischer, J. L. Krise demokracie, c. d., s. 139-48, 287-89, aj.

⁴⁴ Do Pražského lingvistického kroužku vstoupil JLF oficiálně až přednáškou *Systém významů* r. 1934, ale s R. Jakobsonem se znal ještě z dob před odchodem do Olomouce. U I. Bláhy dokonce r. 1927 habilitoval.

Floss, K. Fischerova hierarchie hodnot, In: HDZ, c. d., s. 222-23. Fischer, J. L. Listy o druhých a o sobě, s. 349-50, 376. Corduas Sergio, Jak číst Josefa Ludvíka Fischera. In: Gabriel, J. HŘS, c. d., s. 182.

jsoucen se tak stává cestou Já z jeho beznadějně izolace a nesvobody do prostoru omezené svobody, kterou jsme si - jako situované a mnohočetně vázané bytosti - dokázali společně zajistit⁴⁵.

Teorie demokracie představovala drahokam v koruně autorova výrazu. Například právě *Idea strukturální demokracie* se především věnuje rozboru autorova návrhu *Řádu skladebného*, který teorii završuje. V kontextu naší práce s pojmem výraz se pro nás - oproti čistě předmětnému rozboru - mění i význam a smysl úsilí JLF o navržení dialogické správy⁴⁶, jejímž prostřednictvím by došlo k demokratizaci tvorby, jako dynamického centra securitatis, skrze demokratizaci samotného obývaného kulturního prototypu. Ten je přitom třeba vnímat jako stále probíhající a neuzavřený proces, který i přes svou tendenci k fosilizaci automatismů není vzdálenou statickou substancí. Pozitivní překonávání těchto tendencí autor spojuje primárně se sociokulturním ovládnutím prostředků zaměřených za cíle, především kapitálu a techniky, pomocí přímé participace překračující právem iniciativy rámec pouhé negativní kontroly⁴⁷. Tento vysoce stylizovaný a estetizovaný autorův teoretický výraz zneklidňuje svou do běžných kategorií hodnocení - a tedy porozumění významům - neredukovatelnou specifikou.

Stejně dobře podloženou jako chybnou cestu k jeho výkladu podle naší interpretace zvolil M. Pauza. Jeho pojetí skladebné filosofie dominuje platonizující projekce koherence⁴⁸ převádějící specifické na historiku idejí známé kategorie. Pauza konstatuje, že skladebná filosofie „na řecké podněty v mnoha směrech zásadním způsobem navazuje a není bez nich srozumitelná“⁴⁹, načež však konstruuje jako klíč k pochopení „ideje“ strukturální demokracie koncept „attické demokracie“⁵⁰.

Třebaže pro JLF byla antická filosofie celoživotní vášní, neměla by být užívána jako paklíč k hledané odpovědi: k attické demokracii autor v žádném ze svých textů neodkazuje. Pauzův postup z genealogického hlediska podnětně zvýrazňuje problematické a kontroverzní body skladebné filosofie. Jejich nebezpečí ovšem vyvstává jako interpretem konstruovaný autorův záměr na základě četby upravené verze skladebné filosofie, které byla implantována cizí

⁴⁵ Fischer, J. L. Základy poznání. In: V. I., s. 468-71, 478-81, 484-92, 499 aj.

⁴⁶ Pojem užíváme ve své interpretaci my, není užíván M. Pauzou ani samotným autorem.

⁴⁷ Fischer, J. L. Řád kapitalistický a skladebný, In: V. I. c. d., s. 689-92.

⁴⁸ Stylistickým projevem tohoto posunu je už například užívání centrálních pojmů analýz a syntézy JLF s velkým počátečním písmenem, které autorovi vlastní nebylo ani po II. světové válce. Srov. namátkou Pauza, M. *Idea strukturální demokracie*, c. d., s. 60, 88, 187, 191, 228, 527 aj.

⁴⁹ Pauza, M. *Idea strukturální demokracie*, c. d., s. 540.

⁵⁰ Pauza, M. *Idea strukturální demokracie*, c. d., s. 11-24, 540-49.

koherence, resp. koherence cizího typu a to na úkor osobité koherence JLF. Právě tuto specifickou koherenci, prorážející rozpory a trhlinami optima skladebné demokracie, usilujeme svou interpretací zobrazit jako možnou. Je podle nás naopak charakteristické, že se ve svých programových dílech autor na platonismus neodvolává, jako by ve snaze zaujmout spíše kritickou distanci a uniknout z gravitačního pole idealistické filosofie, která jej jinak nepochybně inspirovala svou odvahou⁵¹. I druh této inspirace je však charakteristický - spíše umělecký než teoretický. Jeho hlubší výklad však lépe zapadá do následující podkapitoly, kde jej ponecháme⁵².

Autor sám, zdá se, stylisticky závisel na mýtu vlastní integrity a koherence, které považoval za nosnou alternativu vůči moderní mechanické racionalitě. Musíme však zdůraznit, že v počátku 30. let se JLF zřejmě velmi snažil, aby rozpory své teorie přehlížel se zřejmou nadějí, že se jedná o dočasné záhady, jejichž vyřešení skladebná metoda bude nakonec schopna dosáhnout. Rozporost - a tedy meze - skladebného pojetí však naplno vyvstávají v syntetických pasážích druhé knihy *Krise demokracie*. Po předchozích noetických varováních a analýzách dobově významných ideologií přichází zde předložený návrh optima *Řádu skladebného* jako zcela arbitrární výkřik mesianismu bez pevného spojení s nimi, byť na jejich mozivky, ale také s pouze velmi nedostatečným kvalitativním posunem oproti starším syntetickým pokusům.

Pod zjevným rozporem však prosvítá autentická koherence jiného druhu, kterou nedokázala explicitně vyjádřit předmětná teorie. Pro existenciální zprávu a naturel autora se ukázala jako vhodnější a méně reduktivní jazyková forma bližší klerikovi či básníkovi. Autor-aktér je si vědom, že teoreticky řád skutečnosti zachytit nedokáže, přesto je dokonalost úběžníkem jeho snažení o završenou a skutečně novou teorii přechodu k existenciální otevřenosti. Tomuto směřování odpovídá také autorův odpor k relativismu a agnosticismu, kde neslouží jen jako nástroj pozitivní-tvůrčí kritiky ale stávají se cílem o sobě. V konečném důsledku je nutné přitakat předběhu vlastních analýz a předsudečnosti, která může být pouze reflektovanou

⁵¹ Tímto směrem směřuje i naše polemika s M. Pauzou, která je k nalezení v 69 ročníku Filosofického časopisu z roku 2021. Oproti této polemice se naše interpretace značně kvalitativně a výsledkem toho i obsahově posunula, na onom základním směru však přibližně trvá.

⁵² Uvedme, že projekci koherence do svého filosofického systému prosazoval poměrně vehementně a vyznavačsky sám JLF. Věrní tomuto čtení zůstali z velké části také jeho žáci a nejen M. Pauza. Ten mimochodem opakoval nedopatření, kterého se dopustil sám JLF při svém výkladu odkazů TGM na Platóna. JLF, podobně jako M. Pauza, hledal pouze vliv argumentace platonismu na pozice TGM, ale zcela pominul estetický a etický rozměr dialogů, který pro něj samotného byl zřejmě centrální. Platón jako básník a umělec zacházející s argumenty tak uniká z jeho výkladu TGM, stejně jako Pauzovi z výkladu JLF. Zvláštní směr přehlížení společných rysů a projekce v autorově výkladu TGM by si zasloužila ovšem prostor, který zde nemáme.

Fischer, J. L. T. G. Masaryk. Počátky a vlivy, In: V. III., s. 169-72, 175-84, 195.

zkušeností zdůvodňována, nemáme-li se vzdát aktérství a aktivní volby vůbec: Noetika JLF jasně ukazuje meze metafyzických hypotéz ale také jejich nepostradatelnost, která se projevuje při formulování vlastního optima jako orientační 'Polárky' předbíhající naše jednání⁵³. Autorův návrh optima, *Řád skladebný*, proto již nezdůrazňuje neredukovatelné pochyby, ale je vyznáním víry jednající osobnosti, která zve k dialogické spolupráci.

Dogmatická forma tohoto výrazu mate. Dostává se do křiklavého rozporu s předchozím autorovým úsilím o otevřenost - až do okamžiku, kdy explozi klerické rétoriky přestaneme vnímat jako pouhý kauzální následek imploze nosné argumentace. Sama klerická exploze má v autorově argumentaci funkci a pokus o její prohlédnutí nemůže být aktem pouhého vysvětlení litery argumentace. Takové vysvětlení by skončilo pouze konstatováním argumentační imploze a slepou interpretační uličkou⁵⁴. Naopak konstatování této imploze a hledání vysvětlení jejích důvodů se musí stát pouhým východiskem a nástrojem osobního porozumění.

V souladu s tím má setkání s *Řádem skladebným* na konci autorových předběžných zkoumání několik, u každého čtenáře zřejmě vysoce individuálních, fází předcházejících možnosti jeho pochopení. U předkladatele této práce je můžeme zaznamenat takto: První byla fáze šoku a znechucení, kdy se předešlá argumentace ukázala čtenáři jako účelová a vlastní návrh jako tvořený pouze na její motivy, svou sebejistotou však na ní nezávislý a opírající se o přepjatou, teprve sekundárně a takticky racionalizovanou osobní víru a víru ve svou osobu⁵⁵. V druhé fázi si čtenář položil otázku, jak je možné od předcházející důslednosti přejít rázem v tak vyhraněnou rozpornost. Při řešení této otázky vyvstává vědomí hlubší-osobní koherence, která se problematicky ztrácí v amalgámu seriózní argumentace s klerickou rétorikou a vysloveně uměleckými ambicemi.

⁵³ Fischer, J. L. O budoucnosti evropské kultury, c. d., s. 381-426. Fischer, J. L. Základy poznání, c. d., s. 441-50, 549-73 aj. Fischer, J. L. Krise demokracie, c. d., s. 27-31, 33-112, 177-208, 323-29, 331-34. aj.

⁵⁴ Za vysloveně a neodvolatelně špatné máme v tomto smyslu výsledky interpretace M. Pauzy, projevující - již zmíněnou - pozvolnou ale naprostou ztrátu kontaktu s původním materiálem: „*Síla* filosofie spočívá v tom, že to uzná [že pouze katastrofy přináší změny]. *Bída* filosofie je v tom, že nemůže skutečnost změnit.

Nahlíženo tímto prizmatem, je i Fischerova politická filosofie jednou z UTOPIÍ 20. století. Snaží se teoreticky argumentovat i tam, kde by měla vyzývat k činům. S mocí se totiž lze buď smířit, nebo je nutno proti ní užít násilí. Disputace sluší intelektuálským salonům...“

Tyto řádky názorně demonstrují, že je možné na základě nejvyšší erudice něco celý život vykládat, aniž bychom to přes svou životní situaci a naturel dokázali pochopit. Pokud totiž autorova filosofie něčím je, pak je výzvou a to výzvou na nesmiřitelném tažení i proti pseudoaristokratickému defetismu, který vydává svět automatismům právě tak jako konzumní pseudoliberalismus.

Pauza, M. *Idea strukturální demokracie*, c. d., s. 789.

⁵⁵ Zde se se svým konstatováním autorovy hybris zastavil M. Pauza jako kovaný historik idejí, ale také autorovi žáci, kteří si pro osobní známost a přijetí autorova mýtu koherence následující otázku samostatně položit nemuseli.

Ve třetí fázi čtenář usiloval o rozlišení argumentace od výrazové formy JLF. Toto úsilí zahrnovalo nutně posuzování koherence a případné podloženosti nabízené argumentace, nikoliv však odtěti jejího klerického prvku. Rozporné a dogmatické prvky by nešlo oddělit bez dezinterpretace jejich nahrazením jinou projektovanou koherencí a argumentací dotvářenou - byť na základě dobrých důvodů - svévolně. V rámci této fáze čtenář stanul před otázkou vyznání a základního étosu díla a života JLF. Pouhý autor z odstupu vystupuje do popředí jako autor-aktér.

Výsledkem tohoto přiznaně osobního a rekonstruktivního přístupu se stala níže nabídnutá interpretace. Jak uvedeno, tato interpretace si nemůže nárokovat pozici jediného možného klíče ke skladebné filosofii: Snad však přínosným způsobem otevírá novou cestu přístupu k skladebné filosofii, která vede takřka z opačného směru než výklad M. Pauzy, aby se s ním před záhadou JLF setkávala. Také M. Pauza stál před paradoxním vědomím nosnosti a koherence étosu při současné iluzivnosti⁵⁶, spíše než nereálnosti, a rozpornosti prolamujících se na povrch v zásadních bodech jeho zpracování. Redukcí autora-aktéra na pouhou argumentaci pak podle nás Pauza nutně došel k závěru, že skladebná filosofie je pro vnitřní rozpory neudržitelná, aby nad ní - byť s velkým respektem - udělal kříž⁵⁷.

Důvodem odlišnosti zřejmě je, že nesmírně erudovanému výkladu M. Pauzy chybělo v pozdní fázi jeho života porozumění pro étos tragického optimismu JLF, které ovšem nemohlo být sebelepší kontextualizací a genealogií nahrazeno. Často vyloženě povrchová a účelová argumentace, jejíž vědeckou autoritou se JLF snaží připravit své čtenáře a posluchače na konverzi zjevením optima *Řádu skladebného*, který je výrazem jeho existenciálního zápasu⁵⁸, proto může být snadno podrobena kritické analýze jejích rozporů, jak na stovkách stran důsledně učinil M. Pauza. Zůstává však otázkou, zda jsme se tak přiblížili tušenému zlatému jádru filosofie autora, který přes tyto své nečnosti neztrácí autentické hledačství, přisnost,

⁵⁶ Odkážme na nádherná autorova vyznání, z nichž lze tento pojem a distinkci vůči nereálnosti dobře pochopit: Fischer, J. L. Cervantesův Don Quijote. In: V. III., s. 590-92. Fischer, J. L. O budoucnosti evropské kultury. In: V. I., s. 420-26. Fischer, J. L. O neklidu dneška. In: V. III., s. 336-37. Fischer, J. L. Iluzionismus. In: ZD, s. 96-98. Fischer, J. L. Gotika. In: ZD, s. 90-93. Fischer, J. L. Filosof a doba. In: V. III., s. 7-9. Fischer, J. L. Věčný a časový úkol filosofie. In: V. II., s. 46-47.

⁵⁷ Pauza, M. Idea strukturální demokracie, c. d., s. 777-89, 791-97.

⁵⁸ Zmíníme, že heslo ústředního symbolu vzepětí skladebného pojetí, *Gotika*, věnoval JLF svému „metafyzickým smutkem“ zžíranému příteli, básníku Františku Halasovi. Významné jistě je zmínit také, že původně mu připsal heslo *Fanatismus*, které nakonec pro jeho kontroverzi do tisku neposlal. Zde vyvstává jasně i největší autorovo-aktérovo nebezpečí, pro něž na rozdíl od M. Pauzy neváháme užívat pojem 'třetí totalitarismus' tam, kde dosahuje titánských vrcholů: „svět bez boha v nadlidském heroismu bere na sebe božský úkol: být tvůrcem a spolutvůrcem skutečnostního řádu. ... Nejvýmluvnějším symbolem oné touhy se stala gotika: a proto mluví k nám i dnes řečí tak blízkou. Řečí touhy a krásy po jednotě řádu, ladící svou kamennou modlitbu v tento akord“ (Nelze nezpomenout na E. Voegelina.)

Fischer, J. L. Gotika. In: ZD, s. 93. Fischer, J. L. Listy o druhých a o sobě, c. d., s. 327-332.

kázeň ani důslednost. Rozpoznáme tak, že něco skutečně „mělo být vysloveno, a nebylo“⁵⁹ a jako implicitní oživující duch studené literě argumentace chybí.

Pro čtenáře, který nemá dostatek času, energie či prvotního zájmu, aby sám pro sebe formuloval hypotetický původní záměr autora, zůstává text nesrozumitelný až bezcenný. Pod 'jazykovým extremismem'⁶⁰ JLF se ztrácí nejen autorův záměr (ilokuce), neváháme tvrdit, že značně nejasné je už jen to, o čem autor vlastně vypovídá (lokuce). Vystává otázka nakolik se lokuce řádu skutečnosti a optima skrze prostředky teorie stává konkrétním cílem o sobě (lokucí) výrazu, jehož motivací přesah je tak pouze titánskou tvůrčí expanzí a s ní expanzí titána. Nakolik, či spíše v jakém poměru, máme před sebou teorii demokracie a nakolik se jedná o autocentrickou výrazovou expanzi autorova Já? A vylučují se či doplňují? Směřuje jedna k demokratismu a druhá k totalitarismu? Nebyl by takový závěr příliš primitivním zjednodušením? Či nejsou vůbec v základu autorovy duše dvě, ale obě výsledkem jedné touhy po jistotě zažívané v tvůrčím vzepětí k dokonalosti? Určení ilokuční roviny výrazu, naprosto zásadní pro výklad lokuce i v našem běžném sociálním fungování a nejen pro Q. Skinnera, zde klade souhrnně otázku, zda máme před sebou více dialogu nebo více monologu, výrazu vědce a filosofa či výrazu umělce a klerika.

Na tuto otázku, při esoterickém jazyku a snad povaze autora, nelze definitivně odpovědět a ovšem ani odpovídat bez osobního přiblížení k němu a právě o to budeme ve své práci usilovat. Proto se snažíme trhlinami a průvaly autorovy argumentace proniknout pod její povrch k světonázoru, jímž autor zaváděl koherenci do svého vnímání světa, a jeho vnitřní motivaci, aniž bychom právě tyto vstupy zahradili a vyplnili protézami z klasické filosofie. Hledáme tedy předpokládanou osobní integritu, která způsobila v užití argumentaci tak charakteristické rozpory, nekoherence. Protože pokus vyjádřit tuto koherenci lépe než původní autor by se rovnal pokusu o formulaci vlastního vyznání či aroganci z nevědomosti, omezíme se na předvedení rozporu, který se stal branou do prostoru, v němž jsme našli svůj interpretační klíč: Bodem vstupu - jakýmsi jícnem, který se implozí autorovy teoretické argumentace otevřel - pro nás je koncepce vlády duchovní, kterou uspořádání skladebné společnosti neformálně ale podle JLF nutně vrcholí.

Platónská touha po dokonalosti, Schillerovská víra v naprostou tvárnost skutečnosti, Saint-Simonovská a Comtovská projekce této víry do sféry sociokulturních jsoucen vládou

⁵⁹ Fischer, J. L. O pravdách a filosofech. In: V. I., c. d., s. 365.

⁶⁰ Např. extravagance stylu, častá konstrukce novotvarů či dalekosáhlé reinterpretace původního významu slov apod.

duchovní se staly ve formativních letech po I. světové válce nosnými prvky mýtu a teoretické argumentace vypjatého autorova subjektivismu⁶¹. S takto uvozenou citlivou a principiálně nezodpověditelnou otázkou nakolik vláda duchovní tvoří součást živé struktury v teorii demokracie a nakolik je právě titánskou sebeprojekcí a v zásadě kompenzací provinciality⁶², k níž byl autor odsouzen, se můžeme vyrovnávat pouze velmi opatrně.

Při naší práci s koncepcí vlády duchovní máme nezřídka dojem, že se mění v plochý pojem a jakousi duši oživující skladebné schéma, jemuž jako by výhradně ona propůjčovala samospásnost a vyčerpávala se svým zjevením⁶³. Připomíná se otázka autorovy motivace, ilokuční roviny. Z tvůrčího horizontu umělce mizí běžná zkušenost - on sám i ostatní lidé - a zůstává pouze vzepětí výrazu. Jak ovšem bez sebe i bez jiných udržet teorii demokratickou? Pokud bychom umělecký projev autora redukovali zkratkovitě na pouhý průvodní rys jeho mesianismu, který narcistně potlačuje existenci jiných a jiného, museli bychom odmítnout interpretaci M. Pauzy, který přijímá JLF jako problematického demokrata, a proti všem (znamením na nebi i na zemi) konstatovat, že jsme pro české politické myšlení objevili v JLF ryzího totalitáře. Povaha autorovy problematičnosti, plynoucí ze specifity a dalekosáhlosti jeho optima *Řádu skladebného*, totiž vynucuje jasnou osobní odpověď, byť na onu principiálně nezodpověditelnou a neadekvátní otázku: Je nosným motivem skladebné filosofie monolog nebo dialog, totalita nebo demokracie? Jedná se o projev mesianistický nebo politický? Popřípadě v jakém jsou poměru a který hraje prim?

Práce s takovou otázkou směsí a rozporu implicitně jako existující klade vůči dobrému to druhé, vůči demokratické ctnosti nectnost mesianismu. Bylo by však chybné číst takové úvahy jako morální pochybnosti či dokonce soudy o autoru-aktérovi, který naopak přes toto své vnitřní pnutí dokázal žít natolik plodně, inspirativně a v jistém smyslu integrálně, že jeho příklad nemuseli při svém růstu jeho vlastní mimořádní žáci odsoudit a dokonce ani překročit⁶⁴. Právě tak nesporná je upřímnost autorova nasazení pro demokracii a prvky

⁶¹ K vyhraněnosti autorova mesianismu, byť s laskavou nadsázkou, viz rozhovor s J. Gabrielem. Gabriel, J., Fischer, J. L. J. L. Fischer o sobě a o filosofii. In: HŘS, s. 14-17. Šmajš, J. Ontologické akcenty u J. L. Fischera. In: HŘS, c. d., s. 192. Fischer, J. L. Saint-Simon a Auguste Comte. In: V. I., c. d., s. 223-312.

⁶² Tento pocit byl jistě umocněn tím, že i samotnou Prahu měl za postiženou provinciální malostí, která českou filosofii zadržela u konkretismu a sebezáchovného hledání smyslu bez větších systematických a syntetických ambic. Gabriel, J. Poválečná brněnská léta J. L. Fischera. SpFFBU, c. d., s. 33-35.

⁶³ Fischer, J. L. Co s demokracií? In: V. I., s. 752-55. Fischer, J. L. Demokracie. In: ZD, c. d., s. 60-61. aj.

⁶⁴ Samozřejmě i zde by bylo možné konstruovat působení hybris. Nejpozději po r. 1934 podle naší interpretace JLF věděl, že se svým myšlením neprobojuje ke koherentnímu návrhu akčního programu a nemá tedy zaslíbenou zemi, do níž by vedl. Dekáda neurastení by se tímto způsobem dala vysvětlit. Skladebná zvěst zůstala pevnou autorovou vírou, jejíž základy usiloval dobudovat po II. světové válce. Trpělivě pracoval na svém návrhu alternativního kulturního prototypu a s ním proměně politiky, ale dalekosáhlé návrhy optima již neformuloval - sám pro sebe si tento úkol splnil. Vřelý vztah k Olomouci, mohl přitom být doplněn vědomím, že po II. světové válce - kterou přežil snad jen zázrakem - může alespoň zde stvořitelsky přispět. Stal se tedy alespoň titánem

defenzivního postavení vlády duchovní⁶⁵, ať byla deformována ve vypjatých bodech dobou či charakterem. Paradoxním výsledkem je pak otevření cesty interpretace skrze rozpor k působivě ucelenému příspěvku JLF nejen českému politickému myšlení ale i tuzemskému promýšlení problematiky existence - dokonce v průběhu teorií demokracie. Tvořivá práce s ním však již přesahuje ambice této práce.

2. 5. Autorův profil

„Učiníme proto s prospěchem, když nepřestaneme považovat i Sokrata za člověka z masa a krve a nebudeme chtít po něm, aby ve svém mládí byl tím vyrovnaným starcem, jak ho kreslí Platón, přitom ovšem stále se spodním tónem tvrdě ovládané vášnivosti,“⁶⁶

Ještě před I. světovou válkou mladý JLF (nar. 1894) projevoval svou bystrost ale také zaměření k činu a předběhu, které bylo základním rysem jeho naturelu⁶⁷. Prvními, příslušně nezralými, plody této povahy byly pokusy o radikální aforismy, v nichž se již odrážela autorova celoživotní tendence stavět se proti režimu - vládě světové - vycházející z hluboce zakořeněného meliorismu⁶⁸, který se stal osou autorova sebepojetí a vývoje⁶⁹.

Naprosto si tedy nevážil stojatých vod společnosti, v níž vyrůstal, a těsně před I. světovou válkou si postěžoval „v jak nevzrušené, v jak neromantické době žijeme“⁷⁰. Když se dočkal

vlastního regionalismu a svým způsobem si vlastním strhujícím příkladem splnil na poli výuky alchymistický sen o nesmrtelnosti - i ten prozatím regionálně -, když se stal nepostradatelným učitelem a vychovatelem. Dosáhl tak svého druhu zmocnění a nesmrtelnosti, jejichž náznaky nalezneme již ve 30. letech např. v tomto místě: „Kam pohlédneš, překypuje to pracovními úkoly a výzvami. Lituješ, že nevládneš tisíce životy, nýbrž jedním jediným. Ale nejsou jen jediné ruce, připravené k práci, nýbrž tisíce rukou: celá nová generace.“ Tento náznak možného dalšího rozboru představuje jeden z hraničních kamenů, za který naše práce nemůže nyní jít, bylo však nutné jej dát - abychom varovali před zjednodušenou idealizací ale i demonizací JLF, jehož složitost je naopak působivá a vlastní jeho práce s ní inspirativní. Přesto by ze setkání s ním neměl čtenář odcházet bez jasné odpovědi. Fischer, J. L. Generace. In: ZD, c. d., s. 87.

⁶⁵ Srov. Fischer, J. L. Třetí říše, c. d., s. 643. Fischer, Josef, L. Řád kapitalistický a řád skladebný. In: V. I., c. d., s. 682-83, 98. Fischer, J. L. Krise demokracie, c. d., s. 71-91, 93-112 aj.

⁶⁶ Fischer, J. L. Případ Sokrates. Praha: Lidové noviny, 1994, s. 19.

⁶⁷ Tento prvek je pro povahu JLF natolik výrazný, že jej zmiňuje sám již na počátku svých pamětí: „Shodou či spíše neshodou okolností jsem byl donucen vyplnit drahně svého pracovního času retrospektivními úvahami, ačkoli jsem pravý opak retrospektivních typů: zahleděn vždy před sebe a nikoli za sebe, nejen považuji za mnohem důležitější to, co ještě vykonám, nýbrž se dívám na velkou většinu stop své dřívějšího působení přezíravě, někdy i nevraživě...“. Toto přiznání zralého muže nám, mimo jiné, může být náznakem orientace k činu a mimo reflexi, která musela být ještě silnější v autorově dlouhém a bouřlivém filosofickém mládí.

Fischer, J. L. Listy o druhých a o sobě, c. d., s. 7.

⁶⁸ Přesvědčení o možnosti pozitivního překonání panujících podmínek se přirozeně dotýká samotných 'panovníků'. Proto se JLF dostává s oficiálním a standardním do trvalého sporu.

⁶⁹ V tomto duchu vychovával o mnoho let později i své žáky, jak vzpomíná například Dušan Jeřábek: „[U]čil nás vzdorovat tlaku myšlenkových schémat i jakýchkoli hotových, zvláště pak autoritativních názorů, proti nimž - ať se ozývaly z kterékoli strany - stavěl vždy vlastní myšlenkové úsilí a rozhodování“. Jeřábek, Dušan. Osobnost učitele, c. d., s. 78.

⁷⁰ Fischer, J. L. Listy o druhých a o sobě, s. 65.

změny a po svém zranění za této války⁷¹ mohl vykonávat pouze lehčí strážní službu, získal v r. 1916 prostor pro seznámení s Platónovými dialogy: „objevil [jsem] pro sebe Platona, v němž jsem se zhlédl od samého počátku. ... Tehdy někdy se tedy odehrál můj definitivní příklon k filosofii“⁷².

Ani po I. světové válce a seznámení s Platónem neměl ovšem mladý autor své ideály valně utříděné. Disponoval pouze (až adolescentním) sebevědomím a romantismem, jejichž teoretickou oporou se mu brzy po r. 1918 stal pragmatismus W. Jamese a F. C. S. Schillera, který ho především uchvátil tezí o naprosté tvárnosti skutečnosti⁷³. Motiv hledání dokonalosti přitom z jeho představ nezmizel.

Brzy v *Hovorech a zpovědích*⁷⁴ či *Filosofii, její podstatě a problémech*⁷⁵ (oboje 1922) oceňuje Platóna jako umělce, který stvořil racionalistický mýtus⁷⁶, než jako filosofa. Oceňuje básníka nádherně rámujiícího duševní boj, který v sobě člověk vede - a který tak s ním vede celá jeho kultura. Podobně zapojuje Platóna a platónské prvky ve studii *Arthur Schopenhauer*⁷⁷ (1921) a *O pravdách a filosofech* (1926) uzavírá epilogem *Platoni amico*, v němž čteme:

„Znepokojován určením svým, hledám řád, jež bylo by naplnit mně... Ale když práce je hotova a dílo zřím vychladlé před sebou, když zahledí se na mě lhostejně a cize, tehdy teprve mě přepadá stesk: po čemsi, co mělo být vysloveno, a nebylo, po nevysloveném a nevyslovitelném: po dokonalosti. Tehdy vždy raní mě v oči obraz jeskyně a zajatců v ní, šálby stínů a příslibu slunečního jasu, tehdy kdosi mi šeptá o dokonalosti, prý jediném jsoucnu, řečí svůdnou a vzrušenou vypráví o plnosti bytí, o touze bez konce jednou dospěti k ní... A znovu se vydávám za novou prací, za novým dílem, za nevyslovitelným. A za novým smutkem“⁷⁸.

⁷¹ Za krásného prvního jarního dne byl mladý autor se svými krajany den po celonočním vyčerpávajícím pochodu vržen za plného světla do útoku na ruskými jednotkami opevněný kopec. On měl ještě štěstí. Střela minula lebku ke svahu se tisknoucího vojáka, proletěla ramenním vazivem a na své cestě k pánevní kosti, o níž se zastavila, potrhala plíce. Přesto byl JLF schopen dojít během hodiny z fronty rozkvetlou podkarpatskou přírodou na obvažiště a i přes následné komplikace přežít. Fischer, J. L. Listy o druhých a o sobě, c. d., s. 68-69.

⁷² Fischer, J. L. Listy o druhých a o sobě, c. d., s. 74-75. Srov. též poznámku o subjektivismu v literatuře a prvoválečném zaujetí Platónem v rozhovoru s J. Gabrielem. Gabriel, J., Fischer, J. L. J. L. Fischer o sobě a o filosofii. In: Gabriel, J (ed.). HŘS, c. d., s. 9.

⁷³ Floss, K. Nepostradatelný myslitel a vychovatel. J. L. Fischer a pragmatismus. In: HDZ, c. d., s. 191.

⁷⁴ Fischer, J. L. Hovory a zpovědi, In: V. I., s. 25, 31-33.

⁷⁵ Fischer, J. L. Filosofie, její podstata a problémy, In: V. I., s. 152-53, 157-62 aj.

⁷⁶ A vysloveně literární postavu Sókrata jak s námi soudí i P. Jíra. Jíra, Petr. Sókratova „neskladebná“ filosofie. In: Kohák, Erasm. Hledání české filosofie. Praha: Filosofický časopis, 2012, s. 138.

⁷⁷ Fischer, J. L. Arthur Schopenhauer, In: V. I., s. 63-68, 105-12 aj.

⁷⁸ Fischer, J. L. O pravdách a filosofech, In: V. I., s. 364-65.

Takový je tedy platonismus⁷⁹, který JLF oslovil a přivedl k filosofii. Přivedl jej dále do Jednoty filosofické a studentských časopisů. Z *Kmene* a *Června*, do nichž v té době psal radikální články, přešel brzy do *Varu*. Časopisu, který si po své secesi od Realistického klubu - ovládnutého Emanuelem Rádlem a masarykovskou pravicí - utvořil koncem roku 1921 Zdeněk Nejedlý jako vlastní tribunu⁸⁰. Ve svých pamětech JLF se souhlasnými komentáři obsáhle cituje úvodní Nejedlého článek o nutnosti nalezení nových cest, protože co bylo před válkou pokrokové, stalo se po ní konzervativním⁸¹. Přes určité formativní působení nedokázal příležitostí *Varu* JLF naplno využít. Důvodem byl nástup první neurastenie, která ho naplno zasáhla v r. 1922 po neúspěchu jeho prvotiny *Filozofie, její podstata a problémy* v habilitačním řízení⁸².

Nedlouho po jejím překonání napsal JLF článek s názvem *Atentát* (1923). Poukázal v něm na potřebu věcně posoudit celou situaci, k níž vedla sociálně necitlivá politika ministra financí. Nestačí proto pouze odsoudit pachatele atentátu na Aloise Rašína, protože jím byla napadena

⁷⁹ Vrací se k němu i zralý JLF ve svých přednáškách a knize *Sokrates nelegendární* (1965; Nové vydání nese jiný název.). Autor v ní mistrně rekonstruuje předpokládaný profil skutečného Sókrata jako doplněk Platónovy sokratovské legendy. Třebaže není pozornost upřena přímo na Platóna, můžeme se o autorových pozicích k platonismu - neoddělitelného od jeho doby a protagonistů - dozvědět opravdu hodně. Nic z toho nám ovšem neukazuje JLF jako příznivce platonismu, attické demokracie či aristokratismu, jak je k výkladu skladebné filosofie použil M. Pauza - naopak, zdá se, že ani v poválečném myšlení autora Pauza pro svou projekci nenalezne oporu.

Sokrates byl pro JLF až „obsedantním tématem“, jak vzpomíná M. Petrusek, a o osobním propojení s touto postavou svědčí i vzpomínka Dušana Machovce na první setkání s JLF, nedlouho po vydání řešené knihy: „Přišla samozřejmě řeč na *Sokrata nelegendárního*, ale zvláštním způsobem: Prof. Fischer začal znenadání mluvit o svém mládí a o životních zápasech a ideálech. Netřeba snad říkat, že to byl nejautentičtější potvrzení, že ani jeho Sókratés nebyl míněn jako nějaký jen dobový Athénan, nýbrž vedle toho i živoucí osobnost a lidský vzor, stálý průvodce života a věčná otázka“.

Na druhou stranu Sokratovo učení - od pojetí subjektu (esencialismus, odluka duše a těla, aristokratická introverze manifestovaná mnohomluvným odmítáním [výrazových činností] politiky i práce aj.) dál - JLF odmítá. I Sokrates je spojen s krizí demokracie - na rozdíl od JLF je však i součástí její souhrnné příčiny. Sokrates, vydržovaný jako intelektuální eso kruhů reakční aristokracie, je takřka plně 'duchem negace' uvězněným v logicky sevřeném ale úzkém bludném argumentačním kruhu. Výslovně se pak JLF vymezuje proti Sokratovu sofokraticky-meritokraticky pojatému stavovství a staví se na stranu demokratické rovnosti, jejímž průvodcem je Prótagoras a vpád sofistů sekularizujících a tak demokratizujících-socializujících attický kulturní prostor. Zvláště kapitola věnovaná Sokratovu politickému profilu je po II. světové válce jako celek zřejmě nejlepším kontra interpretací M. Pauzy a J. Lysého, z nichž prvním je JLF proponentem „vlády elity-filosofů“ a druhému „sofokracie“. Naše práce níže ukáže, že Pauzova-Lysého aristokratizující interpretace není správná ani pro autorovu tvorbu z 30. let.

Fischer, J. L. Případ Sókratés. Praha: Lidové noviny, 1994, s. 23, 27-32, 40, 108-10n, 143-63. Machovec, Dušan. Sókratés v podání J. L. Fischera, In: HŘS, c. d., s. 203. Petrusek, M. Filosof a sociolog Josef Ludvík Fischer, c. d., s. 201. Pauza, M. Idea strukturální demokracie, c. d., s. 64-76, 336, 381, 429, 512, 533 aj. Lysý, J. Duch tieže J. L. Fischera, c. d., s. 167-80.

⁸⁰ Soldán, L. J. L. Fischer v Nejedlého Varu 20. let. In: Vlastivědný věstník moravský Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, 2000. (r. 52, č. 1) s. 58-59. Dvořák, J. J.L. Fischer v kontextu kritiky let dvacátých. In: HŘS, s. 99-103. Fischer, J. L. Listy o druhých a o sobě, s. 158-64.

⁸¹ Fischer, J. L. Listy o druhých a o sobě, s. 161-63. Obdobnou myšlenkou zakončuje autor svou studii *Třetí říše* a i jinak s ní často pracuje. Fischer, J. L. Třetí říše. In: V. I., s. 676.

⁸² Fischer, J. L. Listy o druhých a o sobě, s. 159-60. Dvořák, J. J.L. Fischer v kontextu kritiky let dvacátých. In: HŘS, s. 102-03.

právě politika, již se stal symbolem⁸³. Odpověď na *Atentát* byla rázná a umocněná ještě více zprávou o následném Rašínově skonu. Tiskový proces, který měl být s JLF veden, byl sice - zřejmě na přímou telefonickou intervenci Hradu⁸⁴ - zastaven, přesto byl JLF ministerstvem školství jako knihovník r. 1923 potrestán přeložením z Prahy do Olomouce. Křivda a zneuznání, které silně prožíval, mohly podle Jaromíra Kubíčka mít zásadní význam jako pobídka autorovým tendencím k titanismu⁸⁵. Rokem 1923 se také lámou paměti JLF: Končí první díl *Léta neklidu a hledání* a začíná druhý *Cesta k sobě*.

V olomouckém vyhnanství dostal JLF příležitost myšlenkově se osamostatnit a objevit sociologii. Nejpozději při práci na své studii *Saint-Simon a Auguste Comte* (1925) se seznámil s konceptem vlády duchovní. Třebaže zároveň postřehl hrozbu „sociologického racionalismu“⁸⁶ a mesianismu stala se myšlenka vlády duchovní trvalou součástí jeho mytologie - vnímání sebe, druhých a světa vůbec. Prostřednictvím vlády duchovní se před ním otevírala Schillerova naprostá tvárnost skutečnosti na zcela nové - systémové - úrovni⁸⁷.

V *Otázce naruby*, též r. 1925, znovuodhaluje JLF za náboženskou odpovědí TGM původní otázku nihilismu. Nihilismus je podle JLF problémem doby, který musí filosofie nově řešit, aby předešla krizi. Odpověď TGM nepostačuje, nejen protože je náboženská, ale také protože podle JLF přistupuje ke společnosti jako agregátu individualistických monád, které bez vlastního plánu uskutečňují plán Prozřetelnosti. Na ten se nová doba již nemůže podle JLF spolehnout a proto musí sama vytvořit kulturní směrnice, podle nichž by mohla postupovat⁸⁸.

⁸³ Fischer, J. L. *Atentát*. In: V. III., s. 296-97.

⁸⁴ Pauza, M. *Idea strukturální demokracie*, s. 494. Fischer, J. L. *Listy o druhých a o sobě*, s. 178.

⁸⁵ „Fischer, pražské dítě, se musel cítit celoživotně ve vyhnanství, jako Ovidius tvořící s bolestnou maskou ve tváři uprostřed hrubých Gótů a dácké kulturní směsi... Snad i odtud pramení jeho bytostně kritický vztah k realitě. Snad odtud vyvěrá i jeho tendence k přehánění, přičemž vidí ve zvětšené projekci i svůj vlastní význam. Jeho protivníkům přitom stačilo opovržlivě mlčet. - Staré pražské umění“.

Kubíček, J. J. L. Fischer knihovníkem. In: Gabriel, J. HŘS, c. d., s. 85.

⁸⁶ Záměny racionalistických konstrukcí (pomyslů) o společnosti za její skutečnost.

⁸⁷ „Ordre et progres“, řád a pokrok, se stalo jedním z ústředních autorových hesel. Fischer, J. L. *Základy poznání*. V. I., s. 450. Fischer, J. L. *Krise demokracie*, c. d., s. 321. Fischer, J. L. - Gabriel, J. J. L. Fischer o sobě a o filosofii. In: HŘS, c. d., s. 12. Hodovský, I. *Reflexe krize demokracie u J. L. Fischera*. In: SpFFBU, c. d., 1993, 84.

⁸⁸ Fischer, J. L. *Otázka naruby*. In: V. III., s. 28-36.

Z téhož roku jako *Otázka nihilismu* pochází báseň *Můj svět*, která vystupuje jako „Prolog“ *Tří stupňů* autorovy filosofie. I krátký úryvek svědčí dobře o jeho niterné orientaci⁸⁹:

„Ze všech stran svůj příkaz a moudrost nejvyšší mi život volá: jsem čin!

Svět dílo nehotové, jak po staviteli by prosil,
po silných rukou, tvrdých svalech, úrodné práci.

Jako by se smál:

svým myšlením mě nestvoříš, krásnými slovy nedobudeš,

ne, ne ne,

jsem skutečný a tvrdý,

očíma mě neobejmeš,

ale rukama.

Jak se mi vysmívá, jak mě provokuje, jak mě svádí!

Jak rád by mé slabé, neklidné ruce byly poslušny příkazu jeho:

jak rády by tvořily, stvořily tvrdý, skutečný svět!“⁹⁰

V roce 1927 se autor konečně habilitoval u Inocence Bláhy a téhož roku prošel určujícím přerodem. Až do tohoto roku lze filosofický přístup JLF zarátovat jako vypjatý subjektivismus, který své teoretické zázemí našel ve svérázné reprodukci amerického pragmatismu. Nyní však objevuje meze tvárnosti skutečnosti, které pozitivně i negativně vymezuje objektivně existující - třebaže poznáním přímo nepřístupný - řád skutečnosti. Začal tak autorův příklon ke strukturalismu.

Naše interpretace tohoto přechodu předpokládá, že vypjatý subjektivismus autora neopustil a nebyl plně nahrazen novou strukturalistickou orientací. Naopak soudíme, že se strukturalismus stal dříve pouhým korektivem, který původní orientaci autorovy mysli proměnil v pozoruhodnou variantu personalismu⁹¹, než u něj po zmoudření z II. světové války

⁸⁹ Povšimněme si především, že zde již vypjatý subjektivist - nadšený myšlenou absolutní tvárnosti skutečnosti - shledává, že tato skutečnost je mu vnější a klade odpor. V kontextu vnitřního odklonu od pragmatismu r. 1926-27 se pohybuje i výklad K. Flosse. Zároveň Floss konstatuje, že jeho učitele „snad vždy přitahoval schillerovský předpoklad naprosté tvárnosti skutečnosti, [avšak] uvědomoval si vždy ostřeji, že běží o předpoklad radikálního subjektivismu“. Srov. dále př. metaforu ostrovu Holgolandu a příměr s Werterem z rozhovoru s J. Gabrielem či rozbor I. Holzbachové aj.

Floss, K. Nepostradatelný myslitel a vychovatel. J. L. Fischer a pragmatismus, c. d., s. 192, 194. Gabriel, J. Fischer, J. L. J. L. Fischer o sobě a o filosofii, c. d., s. 10, 12. Srov. Holzbachová, I. J. L. Fischer a strukturalismus. SpFFBU, c. d., s. 77.

⁹⁰ Fischer, J. L. Můj svět. In: V. II., s. 12.

⁹¹ Také K. Floss konstatuje, že jeho učitele „snad vždy přitahoval schillerovský předpoklad naprosté tvárnosti skutečnosti, [avšak] uvědomoval si vždy ostřeji, že běží o předpoklad radikálního subjektivismu“.

Floss, K. Nepostradatelný myslitel a vychovatel. J. L. Fischer a pragmatismus, c. d., s. 194. Gabriel, J. Fischer, J. L. J. L. Fischer o sobě a o filosofii, c. d., s. 10, 12.

v teorii převážil docela⁹². Nejzávažnější projevy této proměny JLF jsou *Útěk před starou filosofií*⁹³ a *Budoucnost evropské kultury*. V prvním z textů se od otázky formulované r. 1925 posouváme k vyznačení teritoria, v němž skladebná filosofie bude hledat svou odpověď a sice ve vzájemné korekci dvou nejprogresivnějších vln barbarů:

„... nejde o to, aby celá filosofie utonula v sociologii. Spíše by šlo o nový způsob myšlení, o novou filosofickou metodu, která by dovršila dosavadní náběhy k zlidštění filosofie. Která by přejala za svůj pragmatický postulát lidskosti pravd, domyslíla jej však do jeho sociálních důsledků. ... [Nová filosofie by] zájmy i nároky zasadila do širší a významnější sféry sociálních vztahů, aby teprve tak mohly býti co nejplněji vyloženy a zhodnoceny. Která by jinými slovy - učinila pravdu záležitostí více sociální než individuální, zůstávajíc po právu oběma těmito složkám. Která by nerušila individuální iniciativy, jak činí marxismus, ale nespolehala převážně na ni, jak činí pragmatismus. Která by marxismu odňala jeho anonymní objektivismus, končící strohým absolutismem, pragmatismu jeho radikální subjektivismus, končící nezřetelným relativismem. Která by, jako ony oba, žárlivě střežila svůj kontakt se skutečností, zůstávajíc radikálním empirismem, ale s podstatně rozšířeným pojetím zkušenosti: lidská skutečnost byla by jí mírou vši skutečnosti“⁹⁴.

Druhý jmenovaný příspěvek je autorovým nástupním čtením a „*Prvním stupněm*“ jeho filosofie⁹⁵. Jedná se o základní diagnózu doby, jejíž nemocí podle JLF byl redukcionismus mechanického kulturního prototypu, a anticipaci jejího řešení. Nutnost „nové filosofie“, která by dokázala vybřednout z paradoxů dosavadní evropské orientace se zde již blíží k formám budoucí skladebné filosofie. Autor rozšířil čtení ve studii *O budoucnosti evropské kultury*⁹⁶ vydanou r. 1929 v Německu a měl ambici tento příspěvek dále rozšířit v několikadílnou trojiční filosofie [nikdy neuzavřených] dějin⁹⁷ doplňující zamýšlenou *Soustavu skladebné filosofie*⁹⁸. Jádrem této filosofie však nalezneme v epilogu *Krise demokracie* nazvaném *O trojím mýtu*⁹⁹, který završuje předchozí analýzy.

⁹² Floss, K. J.L. Nepostradatelný myslitel a vychovatel. Fischer a pragmatismus. In: AUPO, s. 24. Floss K. Fischerova hierarchie hodnot. In: HDZ, c. d., s. 221.

⁹³ Pragmatismus a marxismus se zde ještě vyskytují vedle sebe jako rovnocenné zdroje inspirace JLF, které vzájemně doplňují své na rozdíl roviny zaměřené analýzy.

Fischer, J. L. Útěk před starou filosofií. In: V. I., s. 369-76. Gabriel, J, Fischer, J. L. J. L. Fischer o sobě a o filosofii, c. d., s. 10-13.

⁹⁴ Fischer, J. L. Útěk před starou filosofií, In: V. I., s. 375.

⁹⁵ Fischer, J. L. Tři stupně, In: V. II., s. 90.

⁹⁶ Fischer, J. L. O budoucnosti evropské kultury. In: V. I., s. 378-430.

⁹⁷ Fischer, J. L. Věčný a časový úkol filosofie. In: V. II., s. 41. Fischer, J. L. Listy o druhých a o sobě, s. 333. Floss, K. Neopominutelný myslitel a vychovatel. Fischer a futurologie. AUPO, s. 29-31. Pauza, M. Idea strukturální demokracie, c. d., s. 25-34, 58-61.

⁹⁸ Fischer, J. L. Listy o druhých a o sobě, c. d., s. 333.

⁹⁹ Fischer, J. L. Krise demokracie, s. 331-34.

V roce 1930 již se JLF „chystal odevzdat svodům vysoko vzedmutého mesianismu“¹⁰⁰. Vydává *Kulturu a regionalismus*, jejíž principy následně přetavil v přednášku *Krise kultury*, přednesené v Jednotě filosofické, a článek *O dvojím řádu*. Již v *Kultuře a regionalismu* se setkáváme se stínem TGM, k němuž se v závěrečné kapitole *Česká otázka* autor slavnostně hlásí - jako k prvnímu „vysloviteli regionalistických principů“¹⁰¹ a historické postavě. Naznačuje tak překonanost TGM, který přestal jako prezident být kritikem a nestal se syntetikem nového řádu. Jako nedostatečný a „mnohem menší“¹⁰² nástupce je zde hodnocen Emanuel Rádl, kterého krátce po válce JLF obdivoval pro jeho provokativnost a hledačství, později se mu však vzdálil pro absenci pozitivní kritiky¹⁰³. Přirozeně tak vyvstává otázka - kdo na její místo: v *Kultuře a regionalismu* již poznáváme, že se autorovi Olomouc stala břehy Galilejského jezera, svého Jana Křtitele v FXŠ však ještě nenašel¹⁰⁴.

Tušíme, že je-li FXŠ v *Krisi demokracie* o tři roky později označen jako „jeden z největších kleriků dneška“¹⁰⁵, touží se její budoucí autor již v r. 1930 stát největším klerikem zítřka. Autorovi však dosud chyběla žijící literární postava, která by mohla pro něj být důstojným vzorem. Prezident TGM se bouřlivému titánovi nemohl pro tuto úlohu hodit. Kult TGM byl příliš oficiální a ovládnutý *biedermeierem* epigonů, k němuž měl autor živelný odpor. V neposlední řadě byl TGM pro autora málo titánský svou zdrženlivostí vůči dalekosáhlým syntetickým snahám. TGM se stal ‘papežem’ prvorepublikového poetismu a *biedermeieru*, odložil svou drásající předválečnou kritičnost. Nemohl tak být vzorem autora, který se v době

¹⁰⁰ Fischer, J. L. Listy o druhých a o sobě, c. d., s. 312.

„... Až jednoho léta - budou tomu tři roky (tj. 1930) - vydal jsem se na výpravu za poslední jistotou. Bylo to, jako by někdo holýma rukama chtěl kácet prales. Tedy snad to bylo šílenství. I mně to dnes tak připadá. A přec - dnes vidím to zřetelně - jen tato cesta zbývala, abych zachránil sebe sama; dokázal sobě a především sobě právo na holou existenci. Vydobyl si je.“ Fischer, J. L. Filosof a doba. In: V. III., s. 7.

¹⁰¹ Fischer, J. L. *Kultura a regionalismus*, In: V. III., c. d., s. 678.

¹⁰² Fischer, J. L. *Kultura a regionalismus*, In: V. III., c. d., s. 680.

¹⁰³ Fischer, J. L. Listy o druhých a o sobě, c. d., s. 149-57.

¹⁰⁴ Tento silný příměr snad čtenář nebude mít za zcela nevhodný. Co se jím snažíme vyjádřit je námi předpokládaný mesianistický titanismus JLF 30. let. Nejedná se ovšem o odsouzení, tento rys autorovy povahy je naopak podstatnou složkou našeho konečného ocenění *Bildungsromanu* jeho demokratismu a cesty, kterou s velkou odvahou musel urazit. Čtenáři se může vybavit, kde začal a kam směřoval ve svém *Význání* sv. Augustin.

¹⁰⁵ Fischer, J. L. *Krise demokracie*, c. d., s. 5.

nastávajícího vrcholu své tvorby považoval za „klerika“¹⁰⁶ a aspiroval na „rybářství duší“ v souladu s nímž vystupoval a charismaticky budoval řady svých obdivovatelů¹⁰⁷.

Zásadní spřízněnost, nejen v soustavném řešení otázky nihilismu a české otázky¹⁰⁸, která vedla M. Pauzu k výkladu filosofie JLF jako „pandánu“ filosofie TGM¹⁰⁹, tento jednostranný svár se světem - uctívajícím TGM - nemohla utišit. Také L. Valenta, L. Nový či M. Trapl si všímají zásadní příbuznosti TGM a JLF, které jako by autor usiloval zakrýt - a vymezit se tak jako originální - jednostranným a schematickým výkladem filosofie TGM¹¹⁰. V sérii příspěvků a článků r. 1930/31 se autor až zaujatě, nespravedlivě - a v minulém čase - vypořádává s osobností a dílem TGM, aby soustavně naznačoval nutnost jeho překonání novou syntézou a pozitivním výpadem. Zpětně ve svých pamětech autor konstatuje, že v této zkoušce, již se sám vystavil, obstál jen velmi problematicky¹¹¹.

¹⁰⁶ Havel, V. M. Filosof J. L. Fischer. In: týž. Mé vzpomínky IV., s. 212.

Poznamenejme ovšem, že JLF nesouhlasí se slavnou diagnózou *Zrady kleriků*. Vyslovuje se kategoricky proti absolutní moci elit-filosofů, kteří - v jeho pojetí vlády duchovní - mají hrát roli spontánně autoritativních a inspirativních osobností hrajících pouze roli prvních mezi rovnými v tvorbě a údržbě sociokulturních jsoacen a celého kulturního prototypu. Zrada vzdělanců podle JLF tak spočívá nanejvýše v chybném přitakání technooptimismu a moci hmoty ducha tíže jako je kapitál či jakými jsou elektrizované masy.

Fischer, J. L. Bussinesman & Clerc, In: V. III., c. d., s. 317-21. Fischer, J. L. O neklidu dneška, In: V. III., c. d., s. 332-33. aj. Fischer, J. L. Fischer, J. L. Aristokratismus, In: ZD, c. d., s. 17. Fischer, J. L. Plebejství, In: ZD, c. d., s. 131-32. Fischer, J. L. Třetí říše, In: V. I., c. d., s. 654-56 aj. Fischer, J. L. Krise demokracie, s. 185, 211-16, 246 aj.

¹⁰⁷ Fischer, J. L. Krise demokracie, s. 323. Havel, V. M. Filosof J. L. Fischer. In: týž. Mé vzpomínky IV., s. 212.

I proto nemůžeme zcela souhlasit s Pauzovou interpretací skladebné filosofie jako racionalistické alternativy bez etické fundace k filosofii TGM. Svým způsobem je dokonce i teze o její sekularitě sporná.

Pauza, M. Idea strukturální demokracie, c. d., s. 520.

¹⁰⁸ Fischer, J. L. Otázka naruby. In: V. III., s. 28-36. Fischer, J. L. Česká otázka. In: V. III., s. 678-80. Fischer, J. L. Zrcadlo doby, s. 6, aj.

¹⁰⁹ Pauza, M. Idea strukturální demokracie, c. d., s. 25-35, 784-85 aj.

¹¹⁰ Bylo by ovšem zavádějící mluvit hned o „slaměném panáku“, lépe snad o „větrném mlýnu“ či „třech černých kvítcích“.

¹¹¹ Způsob vedení zápasu s kultem TGM o znovu-uprázdňení symbolického prostoru progresivního optima připomíná ten, jaký autor ve své *Krisi demokracie* zvolil vůči Sovětskému svazu. Na konci první knihy *Krise demokracie*, věnované FXŠ, se setkáváme - snad úmyslně - s pouhým exkurzem o TGM, který naznačuje neudržitelnost, překonanost ale i kvalitativně rozvinutou návaznost autorovy skladebné filosofie na prezidentovo životní dílo. Obdobně je Sovětskému svazu zdrcující kritikou, ovšem při náznaku opět kvalitativně rozvinuté návaznosti, odebrána autorita monopolního držitele klíčů od budoucnosti lidstva. Bezprostředně poté následuje autorův vlastní návrh optima *Řádu skladebného*.

Nemůžeme proto souhlasit s Nového závěrem, že zájem JLF o TGM byl pouze příležitostný. Trvalý podpovrchový dialog s TGM se odráží nejen v několika jemu přímo věnovaných studiích ale také v slovních obrazech TGM a odkazech na jeho tvorbu objevujících se napříč výrazem JLF. Byť sám JLF zdůrazňoval spíše svou návaznost na FXŠ shodneme se s L. Novým, že:

„Fischer měl vlastně s Masarykem nemálo společného - vědomí krizovosti epochy, hledání řádu, zápasnictví. I Fischer byl osobnostně vyhraněným individualistou, myšlení ho také 'bolelo' (filosofie jako 'řehole'), věděl, co je vnitřní spor (nebo jej dokonce promítal do Masaryka?)...“ L. Valenta mluví, v širší souvislosti s Brentanem či Wittgensteinem o společné příslušnosti autorů k „středoevropskému myšlení“.

Předním rozdílem je ovšem autorovo odmítnutí čistého konkretismu, představy, že jen „praktická“ orientace bez hlubších reflexivních podkladů a teoretického systému je dostatečná.

Za spíše vnějšíkově kontextualizující máme Pauzovu interpretaci rozčarování JLF z TGM zařazenou do kontextu střelby do dělníků a zklamání z „tatička Masaryka“. Těmto událostem totiž autorovy výpady vůči TGM předcházejí. Dokonce již ve *Váru* na počátku 20. let musel Z. Nejedlý mladého radikála při kritice prezidenta mírnit a korigovat.

První krok k formulaci vlastního pozitivního programu, odpovídajícího krizi doby a pocíťovanému poslání ji řešit, učinil prostřednictvím zmíněného kusého příspěvku *O dvojím řádu* již r. 1930. V roli teze vystupuje charakteristika „doznávající kulturní orientace mechanické“, v roli antiteze nástin „nové kulturní orientace strukturální (skladebné)“¹¹². Příspěvek je zřejmě první aplikací strukturalismu na sociopolitický řád v českém, snad i mezinárodním, kontextu, byť již v době kdy se toto myšlení stávalo nevysloveně „obecným majetkem“¹¹³. Téhož roku dokončuje a r. 1931 vydává *Základy poznání*, které již připsal, jako zamýšlený první díl své třídílné *Soustavy skladebné filosofie na podkladě zkušenosti*, „z úcty i v nesouhlasu“ Františku Krejčímu¹¹⁴.

Krejčí byl v autorových očích „jedinou naší filosofickou osobností“¹¹⁵. Ke svému tehdejšímu vzoru ještě ve svých pamětech uvádí také následující charakteristiku, která má vypovídající hodnotu také o samotném JLF a jeho filosofických ambicích: „Viděl jsem především jeho [Krejčího] ostře řezaný lidský i filozofický profil, jeho tvrdý - až dogmaticky tvrdý - smysl pro důslednost, a právě jemu jsem se cítil nejvíce zavázán - jako jeho nástupce.“¹¹⁶

Autor však po vydání *Základů poznání* na Krejčího zanevřel v mylném dojmu, že věnovanou knihu zcela ignoroval a nechal na ni reagovat pouze V. Tardyho¹¹⁷. Bohužel až po smrti F.

Plně se zato shodneme s M. Traplem. Jeho analýza zdůrazňuje vlastní autorovu „krvavou disjunkci“, dílčí vzdorovitě unáhlenosti a centrálnost, kterou tyto unáhlenosti a jednostrannosti naznačují o tématu TGM pro JLF. Autor sám se s TGM bohužel již nesetkal, protože po abdikaci - když k tomu vznikla příležitost kontaktem s Josefem Schieszlem, kancléřem prezidenta Beneše - jej již neumožnila jeho nemoc.

Fischer, J. L. V. III., c. d., s. 162-230. Fischer, J. L. Listy o druhých a o sobě, c. d., s. 311-16, 358-61. Valenta, L. Sebrané spisy I., c. d., s. 13-46. Nový, L. Fischerův svár s Masarykem. In: týž. Filosof T. G. Masaryk. Problémové skici. In: Filosof T. G. Masaryk. Problémové skici. Brno: Doplněk, 1994, s. 123. Trapl, M. J. L. Fischer o T. G. Masarykovi. In: AUPO, 1994, c. d., s. 54-56. Pauza, M. Idea strukturální demokracie, c. d., s. 496-504.

V jemné polemice s K. Flossem, který poznal JLF r. 1945 jako student v Brně, můžeme rozšířit předchozí analýzu významu autorova zápasu s TGM a SSSR o význam jeho zápasu s katolickou řádovostí. Dokud JLF mezi roky 1927-29 hledal pouze „novou filosofii“ a neležel před ním nástin jeho vlastní skladebné, zdá se nám, že projevoval více otevřenosti - bez jednostranné historizace/minulého času jako u TGM - katolické řádovosti. Ještě v *O dvojím řádu* uvažuje, že svou filosofii nazve právě gotickou - pro comtovského titána ovšem Bůh, navíc zaměněný za statickou hierokracii epigonů, jak autor Církev nazíral, nemohl být adekvátním dedikantem. Proto, třebaže v *Zrcadle doby* silně odkazuje k syndikalismu, 'živé' je pouze heslo *Personalismus* a zřejmě právě proto přehlížel až plánovitě dobové úsilí křesťanských hnutí, která zabírala prostor pro expanzi jeho skladebného hnutí. Autor musel ještě 'zmoudřet', aby se stal tím, koho poznal po II. světové válce: snad i proto po *Létech neklidu a hledání* přichází *Cesta k sobě*, ale nekončí vydáním *Krise demokracie*, dosavadním zenitem autorovy tvorby - autor se zde nenalezl, musel se překročit. *Cesta k sobě* nám přestává vyprávět v r. 1938.

Floss, K. Řád jako ústřední idea civilizace. *Studia philosophica*, 2016 (r. 63, č. 1), s. 13-25. Fischer, J. L. *O dvojím řádu*, In: V. II., s. 31.

¹¹² Fischer, J. L. *O dvojím řádu*, In: V. II., s. 27, 29.

¹¹³ Zúmr, J. Tvůrce a strážce hodnot. Ke genezi díla Josefa Ludvíka Fischera. *Filosofický časopis*, 1970 (r. 18, č. 1), str. 127. Zúmr, J. Josef Ludvík Fischer občan a filosof. In: *Případ Sokrates*, c. d., s. 168.

¹¹⁴ Fischer, J. L. *Základy poznání*, V. I., s. 432, 437.

¹¹⁵ citace pokračuje: „...“, zcela bez ohledu na to, nakolik byl či nebyl - ve filosofickém ohledu - odvozený či nikoli“. Fischer, J. L. Listy o druhých a o sobě, s. 323.

¹¹⁶ Fischer, J. L. Listy o druhých a o sobě, s. 323.

¹¹⁷ Tardy, V. J. L. Fischer: *Základy poznání*, Česká mysl, 1931 (r. 27. č. 4), s. 372-74.

Krejčího (1934) se dozvěděl o vstřícně kritických pasážích *Politiky a mravnosti*¹¹⁸: „Bude záhodno, aby v dalších dílech *Skladebné filozofie*, pilný a světomitý auktor k těmto [Krejčím vzneseným] poznámkám zaujal stanovisko a nepochybuji, že shledá mezi naší vývojovou zákoností a svým ponětím skladebnosti více shody, než by se zdálo dle dosavadních jeho výkladů v citovaných knihách“¹¹⁹.

Základy poznání, které autor sepisoval horečně „pro spásu své duše“¹²⁰ se ovšem důsledného rozvoje v dalších dílech nedočkal. Rychle se zhoršující situace Evropy v autorovi zažehla ložiska mesianismu¹²¹ a vybičovala do nejzazší míry jeho filosofický aktivismus, jehož předběh již neumožňoval reflexi nejistých základů skladebné filosofie. Hlavní autorovou starostí se stalo, jak zasáhnout co nejrozhodněji do všestranné krize jeho společnosti. Dosah *Základů poznání* byl omezen již jejich odbornou povahou a jejich závěry nesly politickou zprávu až sekundárně. Fischerův regionalismus¹²² a tribuny jako časopisy *Index* či *Sociologická revue*¹²³, které spoluzakládal, slibovaly poskytnout autorovým politickým dílům

¹¹⁸ V Krejčího knize nalezneme dokonce kapitulu s názvem *Vývojové schéma ve sporu se skladebnou filozofií J. L. Fischera*: Krejčí upozorňuje především na povrchnost a jednostrannost autorových představ o dobovém pozitivismu a pojmání kauzality. Proto se domnívá revolučně ve své funkcionální metodě scelovat to, co nikdy nebylo odloučeno jinak než nevěcnou spekulací: „Znám jest ostatně pojem ‘účelopříčiny’ a definice, že ‘finalizm je obrácená řada kauzální’“. V rozsáhlé kritické poznámce Krejčí identifikuje jako bod odklonu od střízlivého pozitivismu moment, kdy JLF konstatovanou nezrušitelnou nejistotu - ve své noetice - překračuje, aby unikl nihilismu, položením důrazu na věcně nevyvratitelnou existenci Já - u JLF metafyzická hypotéza „čistého Já“ - a odtud spekulativně vyrazil nazdařbůh ke své skladebné filosofii. (Je však třeba za JLF kontrovat, že sám pozitivistický F. Krejčí musel na základě určitých metafyzických kladů v modu naivního realismu fungovat. Vymezení vůči ‘oficiálnímu’ českému pozitivismu je u JLF velmi silné a v zajímavé rámcové shodě s katolickými řádovci.)

Celkové vyznění kritiky je však velmi laskavé a tím více autora bolelo, že ji pro svou „uraženou ješitnost“ nezdvihl.

Krejčí, F. *Politika a mravnost*. Praha: Volná myšlenka, 1932, s. 222-29. Fischer, J. L. *Listy o druhých a o sobě*, s. 324. (Voříšek, R. *Na okraj skladebné filosofie J. L. Fischera. Řád*, 1932 (r. 1, č. 1), s. 10.)

¹¹⁹ Krejčí, F. *Politika a mravnost*, c. d., s. 225.

¹²⁰ Fischer zpětně litoval, že knihu nenechal alespoň rok uležet - ještě během závěrečné korektury přepisoval celé kapitoly. Fischer, J. L. *Listy o druhých a o sobě*, s. 333. Gabriel, J. Fischer, J. L. *J. L. Fischer o sobě a o filosofii*, c. d., s. 13.

¹²¹ Fischer, J. L. - Gabriel, J. J. L. Fischer o sobě a o filosofii in: HŘS, s. 17.

¹²² Směr či hnutí místního aktivismu, který JLF formuloval především ve svém zmíněném souboru studií *Kultura a regionalismus* (1930). Tento soubor byl „programovým prohlášením“ Indexu a odrazil se i mimo něj v praktické působnosti skupiny zvláště vůči Olomouci a Brnu. Ve světle krize 30. let však nedostačoval, jak svědčí autor ve svých pamětech: „Copak opravdu bylo možné spokojit se glosami v Indexu a ostatními papírovými protesty?“.

Fischer, J. L. *Kultura a regionalismus*, In: V. III., c. d., s. 639-41. Fischer, J. L. *Kultura a regionalismus*, In: V. III., c. d., s. 642-80. 93-94.

Srovnej dále: Zouhar, Jan. J. L. Fischer a Index. In: Gabriel, J (ed). HŘS, c. d., s. 119-28. Nový, L. J. L. Fischer a počátky brněnské Sociologické revue. In: Gabriel, J. HŘS, c. d., s. 129-44. Fischer, J. L., *Listy o druhých a o sobě*, c. d., s. 341.

¹²³ Na založení obou dvou časopisů měl JLF významný podíl. Zvláště v případě *Sociologické revue* tak velmi přispěl české sociologii - vznikem orgánu brněnské sociologické školy. O Indexu, založeném taktéž r. 1929, se dá říci, že byl do značné míry osobní tribunou JLF po vzoru Nejedlého *Varu*. Autor v časopisu nebyl pyšným sultánem, přesto využíval do sytosti jeho omezené možnosti a ponechával i Bedřichu Václavkovi prostor k napsání úvodního sloupku spíše příležitostně. Nákladem *Knihovny Indexu* vyšel soubor studií *Kultura a regionalismus*, studie *Tyrš a sokolstvo*, přednáška *Řád kapitalistický a řád skladebný* i samotná *Krise*

větší dosah. I ony však trpěly omezeností provinciálních a komunitních možností, které posiloval předsudek, že mimo Prahu inteligentní život neexistuje¹²⁴.

Přesto se především *Index* stal hlavním nástrojem jeho aktivismu a právě zde nalézáme trojdílnou sérii článků *Co s demokracií?* (1931), která se stává bez větších úprav heslem *Demokracie*, jádrem *Zrcadla doby* (1932)¹²⁵. Tento soubor hesel vznikl zřejmě na popud Zdeňka Nejedlyho právě jako možná cesta z provinciální izolace¹²⁶. Prvním heslem, *Osamělý balvan*¹²⁷, je vyzdvižen vzor TGM, který po F. Krejčím opět dočasně zabírá místo starší následníkovy autority. Za pouhý rok je však již TGM v *Krisi demokracie* odsunut do exkurzu, kde je vůči jeho „etickému individualismu“ vysoko vyzdvižen Comtův pozitivní projekt¹²⁸. *Zrcadlo doby* totiž skutečně vzbudilo pozornost a přivedlo Fischerovi do života dvě důležité postavy.

Od svého přítele básníka Františka Halase se dozvěděl, že FXŠ chystá pro svůj čtvrtý ročník *Šaldova zápisníku* vlastní zhodnocení *Zrcadla doby*. Článek *Dva čeští kritikové demokracie* skutečně vyšel¹²⁹ a prostřednictvím svého přítele dostal JLF brzy možnost se s velikánem české literární kritiky osobně seznámit:

„Říkal jsem mu ‘velekněz’ a tím byl určován také můj poměr k němu. Neviděl jsem v něm jen kritika pronikavého, i když někdy zaujatého pohledu, ale především strážce kulturních hodnot

demokracie, tehdy rozdělena do dvou dílů, pod *Sociologickou revue* byla vydána zase především studie *Třetí říše*.

Dvořák, J. J. L. Fischer v kontextu kritiky let třicátých. *Vlastivědný věstník moravský Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně*, 1997 49, č. 2, (1997,) s. 121-22. Detailněji viz příspěvky J. L. Fischer v kontextu kritiky let dvacátých (týž), J. L. Fischer a *Index* (Jan Zouhar) a J. L. Fischer a počátky brněnské *Sociologické revue* (L. Nový). Gabriel, J (ed). HŘS, c. d., s. 99-144.

¹²⁴ Tohoto předsudku si všímá J. Březina při rozboru několika prezírávých reflexí skladebné filosofie Janem Patočkou. Březina, J. In *marginale Filosofie J. L. Fischera*, c. d., s. 13.

¹²⁵ Srov. Fischer, J. L. *Co s demokracií?*, In: V. I., c. d., s. 738-55. Fischer, J. L. *Demokracie*, In: ZD, c. d., s. 25-65. Valenta, Ludvík. *Filosofie řádu*, In: týž. *Sebrané spisy I.*, c. d., s. 120.

¹²⁶ Dvořák, J. J. L. Fischer v kontextu kritiky let dvacátých. In: HŘS, s. 104. Zajímavé je, že na tuto roli Z. Nejedly ve svých *Listech o druhých a o sobě* v příslušných pasážích nevzpomíná. Subjektivní pocit autora této práce jako čtenáře je ten, že Z. Nejedly již ‘nedostačoval’ zralému JLF jako patron. Když za svůj předobraz z ‘uražené ješitnosti’ - jak sám přiznává - přestal považovat F. Krejčího, postrčil Z. Nejedly svého dávného raněného chráněnce zřejmě k sestavení souboru hesel z jím již vydaných článků, tj. k vydání *Zrcadla doby*, a směrem, kde JLF záhy našel svého ‘velekněze’ v FXŠ. Podrobně fascinaci JLF rozebírá mimo jiné M. Pauza. Pauza, M. *Idea strukturální demokracie*, c. d., s. 430-41.

¹²⁷ Fischer, J. L. *Osamělý balvan*. In: ZD, c. d., s. 9-10.

¹²⁸ Fischer, J. L. *Krise demokracie*, c. d., s. 113-21.

¹²⁹ Byť JLF by jej ‘kvitoval s větší radostí, kdyby nebyly tak trochu znehodnoceny [Šaldovy poznámky] tím, že jsem byl položen na roveň s jakýmsi diletantským autorem ‘Manifestu sofokracie’’. Tím autorem byl J. A. Bednář, jehož koncepce je vypjatě epistemokratická a stavovský protidemokratická. Na rozdíl od jednoznačné chvály, které se dostalo JLF, je Bednářova jednostrannost ze strany FXŠ razantně kritizována. Výše uvedené ostré vymezení vůči autorovi *Manifestu sofokracie* můžeme považovat za nepřímý důkaz o odporu JLF k takto pojímanému ‘řešení’ krize demokracie. Fischer, J. L. *Listy o druhých a o sobě*, s. 339. Šalda, F. X. *Dva čeští kritikové demokracie*. In: týž. *Šaldův zápisník IV. (1931-32)*, Praha: Československý spisovatel, 1991, s. 371-82.

a soudce kulturního dění, národního vychovatele ve výsostném slova smyslu, jehož tíhnutí k řádovosti v řeholi stále přísnější a zkázněnější se mi zdálo být bytostně spřízněné s tím, čeho jsem se sám dopracoval¹³⁰

Následovaly další dílčí studie, jako například *Tyrš a sokolstvo* či kontroverzní *Třetí říše* (obě 1932). V druhé z jmenovaných studií JLF usiluje představit československé veřejnosti nebezpečí národního socialismu, fašismu a stavovství. Zároveň však destiluje z jejich ideologií zpětnou vazbu, kterou hodlá využít k reorganizaci demokratické společnosti, aby se dokázala bránit problémům, z nichž totalitární tendence čerpají sílu: svou vizi zde pojmenovává jako „korporativní funkcionalismus“¹³¹. Korporativismus tak v *Třetí říši* nahradil syndikalismus ze *Zrcadla doby*, aniž by se programové náznaky JLF krom jistého utužení výrazněji proměnily¹³². Čtenáře přitom může napadnout, že verbální přihlášení k provokativním a originálním -ismům hraje ve výrazu JLF podobnou roli jako přihlášení k TGM, F. Krejčímu, FXŠ či vynález vlastního názvu pro strukturalismus „skladebná filosofie“¹³³. Rozhodně se tedy nehodí za pevné orientační body interpretace, jak je použil M. Pauza.

Sám JLF ostatně brzy svůj výkyv k politickému korporativismu vyrovnal. Již v přednášce *Řád kapitalistický a řád skladebný* z r. 1933, předcházející vydání *Krise demokracie*, své původní tendence ze *Zrcadla doby* a *Třetí říše* spojit politickou a korporativně-zájmovou reprezentaci odmítá jako chybné¹³⁴. Má-li totiž být již od *Útěku před starou filosofií* úkolem politiky a kultury kultivovat zájmy, včetně těch hospodářských, neboť „není lidských aktů, které by

¹³⁰ Fischer, J. L. Listy o druhých a o sobě, s. 342. Vedle francouzského syndikalismu je hlavním teoretickým zdrojem korporativistický schémata je myšlení E. Durkheima. Fischer, J. L. *Třetí říše*. In: V. I., s. 607-08.

¹³¹ Fischer, J. L. *Třetí říše*, in: V. I., s. 667. Srov. Pauza, M. *Idea strukturální demokracie*, c. d., s. 537.

¹³² Čtenář si může vzpomenout ještě na „regionalismus“, který se jako hnutí vlády duchovní odspodu pokoušel JLF ze svých moravských měst, Olomouce a Brna, zažehnout především mezi lety 1929 a 1931-32 než byl zcela pohlcen projekcí svých teorií na systémovou úroveň a na autorově horizontu musely vyvstat rozsahově širší -ismy. Obdobný přechod od třetího ročníku prodělal sám „regionalistický“ *Index*.

Oproti korporativismu ještě nezdařenější pokus ochočit si -ismus můžeme vidět v „novoфеудalismu“ *Zrcadla doby*, k němuž vysloveně podivně přidružuje syndikalismus a SSSR. (Nejstarší z pokusů, který jsme zaznamenali, byl pokus projekcí vlastních ideálů unést bolševismus poč. 20. let.)

Fischer, J. L. V. III., s. 628-91. Helena, Bretfeldová. Filozofická problematika na stránkách Indexu. SpFFBU, 1988 (r. 37, č. B35), s. 94. Zumr, J. Josef Ludvík Fischer občan a filosof. In: *Případ Sokrates*, c. d., s. 166. Fischer, J. L. Novoфеудalismus. In: ZD, s. 122-23. Fischer, J. L. Sovětské Rusko. In: ZD, s. 170. (Fischer, Josef Ludvík. V. III., s. 284-295.)

¹³³ Velmi zajímavou kritiku pojmu rozvinul věcně (dříve než se tím směrem v kritice skladebné metafyziky vydal i L. Valenta) F. Krejčí, když upozornil na iluzi úniku pozitivistické metafyziky metafyzikou skladebnou. Krejčí se podivuje, co autor hodlá skládat, když je účelopříčinně - v důsledku analýz JLF - již vše determinováno, třebaže by autor nechtěl: „Ovšem na jméno [skladebná filosofie] nezáleží, ale jméno je fanglička reklamní, nu a pak je to teprve zbytečné“.

Krejčí, F. *Politika a mravnost*, c. d., s. 226. (Valenta, L. *Pojmy struktura a funkce ve filosofii J. L. Fischera*. In: *týž. Sebrané spisy I.*, c. d., s. 183-94.)

¹³⁴ Fischer, J. L. *Řád kapitalistický a řád skladebný*, in: V. I., s. 692. Fischer, J. L. *Útěk před starou filosofií*. In: V. I., c. d., s. 375.

nevyplývaly z lidských zájmů. Lidský zájem jest prius, jeho objektivace posterius“. Proto nemůže být determinace celku postoupena reduktivně hospodářským zájmům korporací, jimiž dominuje společnosti duch tíže a které staví do nepřeklenutelných konfliktů i vede k oportunismu již v době kolektivní demokracie analyzované v *Krisi demokracie*¹³⁵.

Počátkem téhož roku autora po přednášce k *Třetí říši* v klubu Přítomnosti oslovil Václav Maria Havel (VMH). *Zrcadlo doby* jej velmi zaujalo a přizval tedy jeho autora k Barrandovské skupině, která se kolem VMH utvářela již od r. 1932. Skládala se přibližně ze 40 pravidelně deliberujících členů¹³⁶ ze střední generace dobových elit¹³⁷. Velmi brzy se JLF stal „ideologem“¹³⁸ Barrandovské skupiny a to již v době, kdy pracoval na druhém dílu své *Krise demokracie*. Zatímco *Základy poznání* sepisoval, jak jsme citovali výše, autor „pro spásu své duše“, *Krise demokracie* měla dovést ke spásě obklíčenou demokracii, evropskou kulturu vůbec, a byla připsána FXŠ jako „jednomu z největších kleriků dneška“¹³⁹.

Vypracovat plánu nutné společenské reformy I. republiky za obdobným účelem si vytkla i Barrandovská skupina významných mužů, jejímž uznaným klerikem se JLF stal. Byla tedy pro autora potenciálně ideální tribunou a možným instrumentem. V tomto směru se nejvýznamnějším příspěvkem stal programový dokument skupiny *Co si myslíme - Co budeme dělat*, který vznikl na rodinné chatě Havlov mezi 24. a 28. květnem 1933, již po vydání *Krise demokracie*, v kruhu 17 předních členů Barrandovské skupiny. Nezapře svého autora, třebaže ten byl ve své slohové formě a vášni pro tvorbu nových slov zjevně ostatními členy skupiny mírněn¹⁴⁰. Téhož roku navíc své stránky propagaci myšlenek Barrandovské skupiny otevřel časopis *Demokratický střed*, zajisté mocnější tribuna než kvalitní ale izolovaná periodika dosud autorovi přístupná¹⁴¹.

Idylická atmosféra „rokování až do úplného otupení hrotů“¹⁴² a nepochybný úspěch skladebné filosofie, která *Krisi demokracie* dosáhla svého zenitu, u této skupiny významných levicových

¹³⁵ Fischer, J. L. Útěk před starou filosofií. In: V. I., c. d., s. 375. Fischer, J. L. Co s demokracií? In: V. I., s. 742. Nápadné je, že potíží korporativismu JLF odmítá čelit je např. na citovaných stranách *Třetí říše*. Fischer, J. L. Třetí říše. In: V. I., s. 609-20, 633, 643. Srov. Fischer, J. L. Základy poznání, c. d., s. 561-62. Fischer, J. L. Krise demokracie, c. d., s. 94 aj.

¹³⁶ Jejich debaty byly řízeny pravidly efektivizujícími dialog. Havel, V. M. Mé vzpomínky IV., s. 210.

¹³⁷ Fischer, J. L. Listy o druhých a o sobě, s. 345. Havel, V. M. Mé vzpomínky IV., s. 209.

¹³⁸ Eliáš-Žáček, B. V. M. J. Havel, jeho „Barrandovská skupina“ a její filozof a ideolog, In: J. L. Fischer : 6.11.1894-16.2.1973 : sborník příspěvků ze semináře k 105. výročí narození / J.V. Musil (ed.), s. 20-29.

¹³⁹ Fischer, J. L. Listy o druhých a o sobě, s. 333, 340-41. Fischer, J. L. Krise demokracie, s. 5.

¹⁴⁰ Vedle hostitele zmiňme například Huberta Ripku, Prokopa Drtina či Štěpána Ješe nebo fakt, že z 16 přítomných bylo 10 zednářů, což je jistě detail podtrhující odlišnost společenského milieu, v němž byl JLF uvítán, od provinciálních poměrů a osudů kruhu *Indexu* a *Sociologické revue*.

Havel, V. M. Mé vzpomínky IV., s. 210-11.

¹⁴¹ Havel, V. M. Mé vzpomínky IV., s. 215.

¹⁴² Havel, V. M. Mé vzpomínky IV., s. 210.

liberálů ovšem nevedl k triumfálnímu tažení „fischerismu“¹⁴³. Naopak v *Listech o druhých a o sobě* autor píše, že přepětí několika let horečné práce u něj vyvolalo těžkou neurastenii a depresivní stavy, kterými byl takřka na deset let vyřazen z tvůrčí práce. Není však bez zajímavosti rozporovat tento přímočarý výklad. Jistým vodítkem nám může být, že podobný stav již autor zažil. Původcem první neurastenie byl zmíněný neúspěch jeho filosofické prvotiny *Filosofie, její podstata a problémy*, s níž chtěl získat habilitaci. Tehdy byl F. Krejčí neoblomný a to tím spíše, že se mu líbily předcházející *Hovory a zpovědi*, pod jejichž dojmem považoval autora spíše za básníka než filosofa¹⁴⁴.

Uvědomíme-li si, že autor formálně vydáním *Krise demokracie* a ovládnutím Barrandovské skupiny svou spontánní autoritou konečně dosáhl toho, po čem zřejmě toužil a sám se stal 'veleknězem' a to 'lůže' potenciálně velkého významu, můžeme si představit tlak, který musel nést při vědomí obsahové nehotovosti své filosofie. Rozpor mezi očekáváním a realitou mohl právě při dosažení cíle srazit JLF do neurastenie, zatímco úspěch by tak energického mesianistického myslitele - podle našeho osobního soudu - jistě udržel v chodu.

V pamětech VMH najdeme nevinou, byť poměrně vypovídající, poznámku Štěpána Ješe k „fischerismu“, která naši interpretaci posouvá tímto směrem: „Každý pátek nový program!“¹⁴⁵. Ve své horlivosti se skladebný klerik skutečně nejen intenzivně vyvíjel a zdokonaloval ve své argumentaci, ale také ubíhal z jedné krajnosti k druhé¹⁴⁶. Když konečně dokončil *Krisi demokracie*, která byla „natolik z jednoho kusu, že buď ji musíte celou přijmout, anebo celou odmítnout“¹⁴⁷, ale v rukou se mu nezhmotnil akční plán reorganizace společnosti, který s tak neslýchaným sebevědomím po tři roky ohlašoval, musel se cítit - zvláště v roli „ideologa“ potenciálně skutečně mocné skupiny - na konci svých sil. Jeho skladebné pojetí v tom jediném kusu nenaplnilo autorovy ambice, nemohl jej však ani

¹⁴³ Podle naší interpretace právě reflexí své produkce z Havlova - očištěné od klerické exploze - mohl autor dojít poznání, že nedokázal překročit pozitivním programem sociální reformy korporativismus, ani volby, parlamentarismus či zestavovštělé stranictví a stavy vůbec. Ve svých pamětech, v rozporu s mesianistickými proklamacemi 30. let, již sám sebe tiší a čtenáře klamá tvrzením, že o návrh akčního programu nikdy neusiloval. Je to jistě pravda v rovině teorie, něco jiného však v rovině očekávání, která od ní autor měl a která se v ní prozrazují.

Fischer, J. L. *Listy o druhých a o sobě*, c. d., s. 346.

¹⁴⁴ Fischer, J. L. *Listy o druhých a o sobě*, c. d., s. 159-60, 346. Srov. Gabriel, J, Fischer, J. L. J. L. Fischer o sobě a o filosofii, c. d., s. 15.

¹⁴⁵ Havel, V. M. *Mé vzpomínky*, c. d., s. 212.

¹⁴⁶ Srovnáme například článek *Sovětské Rusko v popředí* a studii *Třetí říše* z téhož roku. V první prohlašuje autor za skladebné SSSR a nedokonalosti svaluje na ruskou povahu či marxismus, zatímco v druhé se staví 'nad' „korporativní solidarismus“ (fašismus) i „korporativní syndikalismus“ a v kouřové cloně těchto „korporativismů“ rýsuje svůj vlastní, ovšem daleko méně sovětský než v prve zmíněném článku. Fischer, J. L. *Třetí říše*, In: V. I., c. d., s. 667.

¹⁴⁷ Gabriel, J, Fischer, J. L. J. L. Fischer o sobě a o filosofii, c. d., s. 14.

odmítnout. Zpětná reflexe programového dokumentu Barrandovské skupiny, jejíž členové mu neumožnili únik implozi vlastní argumentace k nesnesitelným důsledkům explozí klerické rétoriky, mohla našemu Donu Quijotovi jasně ukázat, jak málo ve skutečnosti zachytil svým myšlením, co pouze tušil.

Vedle nemožnosti obstát v úsilí o definitivní dosažení dokonalosti, které si autor tragicky uvědomoval a teoreticky podepřel i ve své noetice, nalezneme další možné důvody tohoto předpokládaného nezdaru¹⁴⁸. Zřejmým důvodem byla především netrpělivost, s níž přeskočil budování solidních základů svého filosofického systému v *Soustavě skladebné filosofie*, přičemž i u jejího jediného dokončeného a vydaného dílu by nejraději - jak sám doznává - zapřel autorství¹⁴⁹. Autorovy nedůslednosti v *Základech poznání* si velmi ostře všimli například Vladimír Tardý¹⁵⁰ nebo Jan Patočka¹⁵¹ a sám autor se zbytek svého života po II. světové válce snažil tento dluh splatit¹⁵².

Ve 30. letech autor bezpochyby s přílišnou lehkostí vydával své více či méně zasvěcené intuice za důkazy a to nezřídka ve fantastické, dogmatické či až nevkusně sebevědomé mesianistické formě. Na jeho obranu, i před poválečným JLF, je však třeba dodat, že u něj nalézáme silné náznaky předběhu dobového myšlení, které si mohl ve své situaci dovolit právě pouze s určitou uměleckou licencí mimo rámec tehdejší normální vědy. Podcenit nelze ani vliv vyhnanství z univerzitního prostředí centra, jímž přišel o mnohé benefity přímé interakce se svými oponenty, či jeho deklarovaný cíl pozitivně prorazit kognitivní klec mechanického kulturního prototypu a tedy i dobové normální vědy¹⁵³.

¹⁴⁸ Fischer, J. L. Cervantesův Don Quijote. In: V. III., s. 590-92. Fischer, J. L. O pravdách a filosofech, In: V. I., s. 364-65. Fischer, J. L. O neklidu dneška. In: V. III., c. d., s. 322-37. Fischer, J. L. Clown hledá svůj domov. In: V. III., c. d., s. 714-17. aj.

¹⁴⁹ Listy o druhých a o sobě, s. 318.

¹⁵⁰ Po kritice Fischerova diletantismu v užívání argumentace z logiky, matematiky a fyziky zakončuje svou recenzi následující větou: „Pro úroveň ostatních částí knihy nevzbuzuje to, co bylo při této poznámce shledáno, mnoho důvěry“.

Tardý, V. J. L. Fischer: Základy poznání. Česká mysl, 1931 (r. 27. č. 4), s. 372-74.

¹⁵¹ Článek Jana Patočky z Prager Rundschau I, 1932, str. 4-24 cituje ve svém příspěvku J. Březina. Patočkova kriticky konstatuje především to, že místo filosofie v *Základech poznání* nalezneme pouze nepodložené vyznání víry a psychologismus.

Březina, J. In margine Filosofie J. L. Fischera, c. d., s. 13-14.

¹⁵² Když se po zázračném přežití v okupovaném Nizozemí konečně vrátil do vlasti, zjistil, že ze svého okruhu spolupracovníků zůstal naživu prakticky jako jediný. O to více se snažil dokončit své dílo, zasloužit si své přežití. Ostatně - obdobně 'náhodné přežití' po I. světové válce zavedlo TGM k providencialismu, přesvědčení, že se o nás stará Prozřetelnost. Podobnou psychickou odezvou nalézáme i v poválečných textech JLF a svědectvích jeho žáků.

¹⁵³ Tyto náznaky a podněty postřehli mimo jiné L. Valenta či L. Nový. Podrobně o anticipacích postmoderny v myšlení JLF píše K. Floss, převážně se však věnuje rozboru *Filosofických studií*, které do značné míry vysvětlují a dobudovávají základy ve 30. letech tušeného.

Valenta, L. J. L. Fischer v kontextu myšlení 20. století, In: Sebrané spisy I., c. d., s. 171. Nový, L. Fischerův svár s Masarykem. In: Problémové skici, c. d., s. 114-15. Floss, K. Nepostradatelný myslitel a vychovatel. Strukturalismus, skladebná filosofie, postmoderna, In: týž. HDZ, c. d., s. 195-205.

Vrátíme-li se nyní tam, kde autora zastihla jeho druhá zdrcující neurastení, nabízí se nám její předchozí výklad jako skutečně možný¹⁵⁴. Fischer si dal za úkol rozvinutí systematické filosofie od noetického základu po návrh konkrétního politického programu - a dosáhl všeho, co k tomu mohl potřebovat. Kde však očekával naplnění svého klerického úkolu v novém uchopení řádu skutečnosti a vzletu k novým tvůrčím možnostem, tragicky chňapal naprázdno a zůstával na zemi. Můžeme se snad právě proto domnívat, že spíše nadlidský úkol, který si uložil a nakonec jej nedokázal splnit, než trvalé vypětí při jeho plnění, přivodilo vyschnutí vnitřních pramenů jeho tvorby a tedy životní síly na dlouhých deset let. Jedná se však z naší strany spíše o nabízenou kontra-interpretaci vůči tomu, jak příběh vypráví sám JLF ve svých pamětech, jimž je vhodné předat slovo:

„Je sice nutné mít takový rámcový program [jaký nabídl v *Krisi demokracie*], ale stejně nutný byl by tehdy i akční program. Na ten jsem nemyslel¹⁵⁵, když jsem psal *Krisi demokracie*. Nerýsoval se mi ani během těch ‘programových’ diskusí [na Havlově]. Byl bych ho býval musil teprve nově vymýšlet. Nemožný úkol to nebyl. I v té nejhorší demokracii vždy můžeš přijít s nějakým iniciativním návrhem a můžeš i bojovat za něj. Myslím, že právě to se čekalo ode mě [v Barrandovské skupině]. Než však jsem mohl rozpracovat něco podobného, přišla má neurastení a s ní konec vši iniciativnosti. Věděl jsem až bolestně dobře, že jsem zklamal

¹⁵⁴ Fischer, J. L. Listy o druhých a o sobě, c. d., s. 346. Srov. Gabriel, Jiří, Fischer, J. L. J. L. Fischer o sobě a o filosofii, c. d., s. 15

¹⁵⁵ Dokladů o opaku jen v *Krisi demokracie* máme řadu. Již *Třetí říše* považuje za prolegomena skladebného programu. Vedle toho citujeme níže závěr přednášky, která vydání knihy - a její skladebný program - předjímá. Nakolik dokonale lze oddělit návrh optima od akčního programu, který inspiruje, a nakolik toto oddělení v rovině svých přání sám autor ctil, to již je otázka pro čtenáře. Svou interpretaci, postavenou vůči sebeinterpretaci autora, však máme na základě jejich řešení za možnou.

„dovedeme proti fašistickému programu postavit program demokratické představy společenské a zjednatí mu tolik mocenské, rozuměj politické váhy, abychom - paralyzující přítomná nebezpečí - mohli přikročit k jeho realizaci?

Řekl jsem, že tato otázka není jen otázkou řečnickou. V jistém smyslu však není pro mne vůbec otázkou: potud, že program skladebné reorganizace společenské považuji za účinný dost, aby činil zadost požadavkům, které jsme vznesli na takovýto hledaný či žádoucí program. Zbyla tedy vlastně jen druhá půlka naší otázky: stane-li se skladebný program politický krystalizačním bodem nového náporu politického.

Na tuto otázku mohu prozatím odpovědět pouze svou vírou, která ji zodpovídá kladně. Nepopírám, že takováto víra se velmi mnohým musí jevit jako čiré šílenství. Ale která velká víra, když poprvé se rozzářila v bílý žár, se nejevila jako šílenství, zejména všem lidem malé víry?“

Z logiky skladebné filosofie všeobecný demokratický program klade skrze „desku základních hodnot“ požadavky limitů, které je pro materiální - nejen formální - demokracii nutné zajistit, aniž by došlo k její deterministické redukci v pouhou sebezáchovu. Přes silná vymezení JLF vůči jednostrannému konkretismu nelze jeho teorii demokracie izolovat od reformních ambic jako systém bez přesahu - sám autor takové systémy odmítal jako únik, zatímco ke světu obrácená tvorba již vždy vede k zásahu. Tak je třeba rozumět i jeho razantním odmítnutím bezprogramovosti demokracie.

Př. Fischer, J. L. Krise demokracie, c. d., s. 23-25, 27, 129 aj. Fischer, J. L. Třetí říše. In: V. I., s. 667. Fischer, J. L. Řád kapitalistický a řád skladebný. In: V. I., s. 699. Srov. Lysý J. Duch tlače J. L. Fischera. Filozofia, 2021 (r. 76 č. 3), s. 169, 172.

důvěru. Neplnil a nesplnil, co jsem měl. A hrozně jsem se hanbil, nejvíc před sebou samým¹⁵⁶

Po II. světové válce se JLF mění¹⁵⁷: jako, navzdor zamýšlené komice, tragický hrdina Don Quijote zmoudřel a stal se takřka svěťce své hledačské a po dokonalosti prahnoucí víry¹⁵⁸. Stává se trpělivějším a pokornějším, ale také - zvláštním způsobem - zahleděným nazpátek při svém postupu vpřed. Jeho texty ani v tomto období v žádném případě nejsou nezajímavé a nepřestávají být inovativní nad míru intelektuálně přístupnou autorovi těchto řádků, často však mají spíše povahu revizí, doplňků a sekundárních textů k vzepětí z 30. let. Stále z nich však září veliká osobnost - filosofa, antropologa, politika, umělce, sociologa, ale především právě osobnosti a skrz to vychovatele a bojovníka, který zvláště v Olomouci a vedením svých dětí a žáků udělal pro naši vlast ještě mnoho práce¹⁵⁹.

Naposledy vědecko-politicky aktivistický byl JLF během let tání a Pražského jara. Ani po okupaci se však nepřestal vyznávat tragický optimismus a neustal ve své práci. Lze tak pouze litovat, že se nedožil vzniku Charty 77. V případě JLF pak nemusíme mít pochyb o tom, že vedle Jana Patočky a Václava Černého by, přes určité osobní neshody, jistě byl v první řadě Charty 77, která snad programově zapadá do autorova tvořivého a aktivistického odporu k

¹⁵⁶ Fischer, J. L. Listy o druhých a o sobě, c. d., s. 346.

¹⁵⁷ Pro nedostatek prostoru musíme období od získání mimořádné profesury na Masarykově univerzitě v Brně (1935) po návrat z Nizozemského exilu kondenzovat do této poznámky.

Autor pozvolna unikal ze sevření neurastenie. Spolu s V. Helfertem založil Společnost přátel demokratického Španělska (1936), byl zasažen smrtí FXŠ a TGM (1937) a děním následujícího roku, jehož výsledkem se stal soubor článků *Proti Mnichovu*. Zatímco K. Čapek se před ním zhroutil, JLF se aktivně účastnil příprav opevnění na jihu Moravy a v obavě z kapitulace pro podivnou komunikaci E. Beneše oslovil generála Emanuela Moravce, tehdy předního zastávce vzdoru, s nabídkou pomoci při proti-defetistickém puči.

Spolu s I. Bláhou a V. Helfertem byli prvními, kterým bylo v Brně zakázáno učit v r. 1939. Na více JLF nečekal a emigroval do Nizozemí, z něhož však pro váhání - nechtěl být na jiném kontinentě než jeho rodina - nedokázal uniknout před jeho okupací. Účastnil se zde československého zahraničního odboje a válku sérií zázraků přežil, jako prakticky jediný z jeho okruhu. Vrátil se zestárlý, ale s podnětnými myšlenkami k panplexii i stálou vírou tragického optimisty, která jej vedla při obnově Univerzity Palackého v Olomouci a převzetí osiřelého filosofického ústavu na Masarykově univerzitě (autorův přítel a kolega Josef Tvrdý zahynul v Mauthausenu). První z těchto funkcí jej pověřil ministr školství, Z. Nejedlý, a o druhou se zasadil ještě před návratem JLF I. A. Bláha.

Fischer, J. L. Listy o druhých a o sobě, c. d., s. 354-85. Fischer, J. L. Proti Mnichovu. In: V. III., s. 376-97. Gabriel, J. Brněnský filozofický seminář. In: J. Gabriel (ed). SpFFBU, 1993 (B, r. 42, č. 40), s. 72-73. Dvořák, J. J. L. Fischer v kontextu kritiky let třicátých. In: Vlastivědný věstník moravský Brno : Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, 1997. (r. 49, č. 2), s. 121-29. Musil, J. J. L. Fischer v Nizozemském exilu. In: týž. J. L. Fischer. Osobnost, dílo, myšlenky, Olomouc: Vlastivědná společnost muzejní, 2001, s. 51-72. aj. Gabriel, J. Poválečná brněnská léta J. L. Fischera. SpFFBU . 2000 (r. 49, č. B47), s. 25-36. Srov. podrobný Gabriel, J. J. L. Fischer v letech 1945-48. *Studia philosophica*, 2012 (r. 59, č. 2), s. 63-80.

¹⁵⁸ Fischer, J. L. Cervantesův Don Quijote, In: V. III., c. d., s. 590-92. Fischer, J. L. Národní tradice a česká filosofie. In: V. III., s. 76. Floss, K. Fischerova hierarchie hodnot, In: HDZ, c. d., s. 224-26. Fischer, J. L. Comedia humana, In: V. II., c. d., s. 48-88.

¹⁵⁹ Autorovy dcery, Viola Fischerová a Sylva Fischerová, se obě staly básničkami a akademičkami, mezi jeho přímé žáky patřili vedle již jmenovaných i Miroslav Petrusek, kterého JLF uváděl do sociologie, či Václav Havel, kterého zase uváděl do filosofie.

oficiálním pravdám. Tuto orientaci ostatně nejlépe vystihuje duchu slov, která řekl L. Valentovi pouhé dny před svým nenadálým odchodem 17. 2. 1973: „...věřím, že vy mladí se toho vítězství rozumu dočkáte“¹⁶⁰.

Na konci našeho rozsáhlého úvodu se tak vrací motiv bran pantheonu symbolů naší demokracie, které před autorem zůstaly nezaslouženě a nahodile zavřeny. Této nespravedlnosti hodlá naše práce čelit opětovným a snad přístupnějším řešením základních otázek autorovy interpretace. Jsme přesvědčeni, že o specifické myslitele jakými byli JLF či právě TGM a FXŠ se musíme také specificky zajímat. Při rozboru jejich myšlení a příběhů se odstup redukující autory na argumentační linie a kontext může stát nejkrajnějším zneceněním a dezinterpretací - jejich osobnosti, totiž byly součástí vlastního díla. Jinak řečeno, toto dílo má rozměr jakéhosi charakterového sochařství, kterým tyto literární postavy vlastních děl žily, a zpřístupnit si jejich personalistické jádro můžeme právě pouze snahou o porozumění možným cestám jejich myšlení a cítění.

¹⁶⁰ Valenta, L., *Filosof a jeho doba*. In: *týž. Sebrané spisy*. Sv. I., c. d., s. 162.

3. Skladebná diagnóza doby

3. 1. Základní schéma

Základním analytickým schématem, z něhož vychází autorova diagnóza doby, a tedy i jím nabízená skladebná odpověď, je představa „trojího mýtu“¹⁶¹: duch boží, duch tíže a duch tvorby mají v autorově trojiční [nikdy neuzavřené] filosofii dějin centrální postavení. Existenciální konflikt vyšších-tvůrčích lidských potřeb s nelidskou dominancí ducha tíže před autora pak staví otázku nihilismu, s níž se evropská kultura - po rozkladu centra securitatis v Bohu - nedokázala vyrovnat a přijmout tragickou povahu řádu skutečnosti a lidské situace v něm.

Krise zobrazená JLF má tak vlastně dvě roviny. První je ontologickým faktem, kterému je nutné přitakat pro získání alespoň omezené svobody. Druhá je sociokulturní konstrukcí, přesněji důsledkem těchto konstrukcí, které se tvůrčímu přitakání brání. Krize se přitom ukazuje nejen jako moment existenciální tísně, ale také možného rozhodnutí a tvorby mimo dosavadní automatismy. Postupnou dekonstrukcí sedimentů starého řádu ve stupních přebírají intelektuální směry označené JLF jako „čtyři vlny barbarů“¹⁶² - osvícenství, darwinismus, marxismus a pragmatismus. Zničení starého řádu s jeho centrální vazbou, kterého se dopouští, osvobozuje člověka a umožňuje mu převzít odpovědnost za sebe sama. Umožňuje přehodnocovat, zjišťovat klamy a omyly, začít znovu. Umožňuje proměnu, tvořivost. Uchopení této příležitosti si však podle JLF vyžaduje novou filosofii, novou organizaci, protože tyto čtyři vlny byly pouze negativní a Evropa zůstala paralyzována mýtem ducha tíže bez programu, s nímž by mu dokázala pozitivně vzdorovat¹⁶³.

¹⁶¹ Upozorňuje na ně ve svých textech často M. Pauza i K. Floss, který dále poukazuje na autorovo předběhnutí H. Rombacha (upozorňuje na jeho práci *Die Gegenwart der Philosophie* z r. 1962) v rozdělení dějin do období podle způsobu uchopení předmětů myšlení - substance, systém, struktury. Dále Floss upozorňuje na k budoucnosti obrácenou analýzu F. Capry v knize *The Turning Point* z r. 1982.

Floss, K. HDZ, c. d., s. 186-87, 202-03, 229. Pauza, M. Individualita a Řád. K Masarykovu a Fischerovu pojetí demokracie, in: Kohák, Erazim (ed.). Hledání české filosofie, Praha: Filosofie a Filosofický časopis, 2012, s. 111-34. Pauza, M. Idea strukturální demokracie, c. d., s. 25-34, 58-76.

¹⁶² Popřípadě vlnami primitivů. Označení je přitom kladné: Barbar-primitiv není zotročen automatismy přežitého kulturního prototypu. Musí ničit, aby mohl tvořit. Podle naší interpretace se jedná o specifický výraz ocenění geniality či přinejmenším odlehlosti, která se staví mimo dominantní normu a proto je schopna pozitivní tvorby bez jejích omezení. Tato tvorba jistě vychází z prvků přítomných i v normální kultuře, není ale svázána dogmaty asociací, formy a optima, může se tedy dotknout i samotných metafyzických základů kulturního prototypu.

Fischer, J. L. Útěk před starou filosofii. In: V. I., s. 372-76. Fischer, J. L. Základy poznání, s. 561. Srov. Pauzovo katastrofické pojetí. Pauza, M. Idea strukturální demokracie, c. d., s. 233-39, 254-65, 317-29 aj.

¹⁶³ Fischer, J. L. Otázka naruby. In: V. III., s. 28-36. Fischer, J. L. Útěk před starou filosofii. In: V. I., s. 369-76. Fischer, J. L. Budoucnost evropské kultury. In: V. II., s. 13-18. Fischer, J. L. O budoucnosti evropské kultury. In: V. I., s. 379-409. Fischer, J. L. Duch tíže. In: ZD, s. 70-72. Fischer, J. L. Krise demokracie, s. 33-51, 331-34. aj.

Tímto nietzscheánským výrazem JLF označuje hegemonii automatismů, které vystupují z ekonomizované každodenní rutiny a jsou kvantitativním-pozitivistickým paradigmatem věd posvěcovány jako danosti a již nikomu nepodléhají. Základem této dominance je přitom právě kvantitativní redukce vlastní mechanickému kulturnímu prototypu - kulturní orientaci, která z Galileovské vědy přešla do modu operandi evropské kultury. Měřičský duch tíže se stal v zásadě náhradou absolutní vnější garance, čímž se Evropa vyhnula přitakání tragickému rozměru skutečnosti. Uzavřela se raději do bezpečných mytizovaných kauzálních daností, kalkulací a automatismů, jejichž logika byla postavena na místo metafyzického kladu o řádu skutečnosti. Pod touto orientací se však skrývá bezradnost a nihilismus, neschopnost pozitivního činu a tvorby¹⁶⁴.

Symbolem protipólu mechanické orientace se pro autora 30. let stala „gotická katedrála“¹⁶⁵, očištěná ovšem od balastu nehybného dogmatismu středověké Církve. V tomto duchu a bez nostalgie ze středověku obdivuje JLF právě jen gotické vzepětí z bída k dokonalosti. Naopak vysoce oceňuje Galileův objev krásy proměnnosti a pohybu¹⁶⁶, kterou interpretuje jako vzpouru z pokory před řádem skutečnosti. Ten věda odkrývala a tak čelila arbitráním dogmatům pouze lidské Církve¹⁶⁷. Přitakání dynamice řádu skutečnosti však nebylo, vzhledem k omniscentní ambici, absolutní. Když si mladá věda se všemi záhadami světa poradit nedokázala, utišila tuto svou ambici návratem k myšlence neměnnosti skrze - tentokrát kvantitativně pojatý - zákon o zachování hmoty, čímž svět opět znehodnotila na pouhé přeskupování téhož¹⁶⁸. Postupně se, vzhledem ke skvělým výsledkům, prosazuje redukce skutečného na kvantitativně měřitelné a součástí racionalismu se stává ukvapený příslib vědeckého vyřešení problémů. Objevuje se pasivní technooptimismus jako zbraň třetího stavu

¹⁶⁴ Bez kritičnosti a optim, umožňujících víru a tak jednání, se ocitneme „ve vleku nezřetelnosti“ sociálních tendencí. Fischer, J. L. Budoucnost evropské kultury. In: V. II., s. 13-25. Fischer, J. L. O neklidu dneška, 322-37. Fischer, J. L. Základy poznání. In: V. I., s. 449-50. Fischer, J. L. Řád kapitalistický a skladebný, In: V. I. c. d., s. 680-85, 698. Fischer, J. L. Krise demokracie, s. 215, 231-32. Pauza, M. Idea strukturální demokracie, c. d., s. 191-92, 204 aj.

¹⁶⁵ Například velmi případně v *Zrcadle doby* věnoval právě heslo *Gotika* svému zmíněnému příteli - básníku trpícímu metafyzickým smutkem - F. Halasovi. Z prací z období konce 20. let svou vrcholnou formulaci nalézá tento existenciální a filosoficko-dějinný ideál v poslední původní kapitole studie *O budoucnosti evropské kultury* příznačně nazvané *Zlidštěný svět*. Nejedná se však o zahleděnost do minulosti, jak se domnívá M. Pauza, nýbrž o idealizovaný symbol užívaný pro vzepětí z přítomného světa za něčím lepším a budoucím. Srov. Fischer, J. L. *Gotika*, In: ZD, s.90-93. Fischer, J. L. O budoucnosti evropské kultury, in: V. II., s. 426. Pauza, M. Idea strukturální demokracie, c. d., s. 176, 193-96.

¹⁶⁶ Fischer, J. L. Budoucnost evropské kultury, in: V. II. s.13-14. Fischer, J. L. O budoucnosti evropské kultury. In: V. I., s. 382-83.

¹⁶⁷ Fischer, J. L. Krise demokracie, s. 75-76.

¹⁶⁸ Fischer, J. L. Budoucnost evropské kultury, in: V. II. s. 14.

proti mocnostem starého řádu, čímž dochází ke kontingentnímu spojení logických protikladů, kapitalismu s demokracií¹⁶⁹.

Výbuch Velké francouzské revoluce jeho tento naivní optimismus koriguje, trvá však ještě přes sto let, než se v I. světové válce ukáže bezradnost tohoto učení docela¹⁷⁰. Stav světa je shledán v jejím průběhu jako neudržitelný, ale také bez alternativ - nových možných opor vlastního sebeutváření. Zpochybněny jsou všechny dosavadní sedimentované jistoty. Uvěřitelným, a k orientaci nápomocným, se celospolečensky stává pouze materiální a hmatatelné. Pozitivní iluze, optima, se po takové tragédii zdají směšnými a rozplývají se. Bezradná filosofie se stahuje do bezpečí spekulativních výšin, relativismu či partikulárních ideologií, mocenských či obranných morálek. V běžném provozu světa vítězí normál, který se ovšem již k ničemu mimo sebe nevzpíná. Směřuje tak k postupné degeneraci, která bez hlubší reflexe zůstává naprosto vydaná vnitřním srážkám logiky obývaného automatismu a jejich důsledkům¹⁷¹.

Třetí věk, k němuž se JLF obrací, nemá cíl ani konec - je stálým nastáváním, tvořením a věčným návratem téhož¹⁷². Celý se odehrává v tragickém boji s metafyzickými klady a konstrukcemi, kterými se obklopujeme, o průnik k tvůrčí svobodě. Obyvatelé třetího věku si stále znovu přiznávají, že žijí v mýtu a nemají pravdu, třebaže musejí nést odpovědnost za své životy a sami sobě stále utvářet ono centrum securitatis bránící propuknutí pasivního nihilismu¹⁷³. Touto uvědomělostí se liší od moderní doby¹⁷⁴. Dosažení této dynamické, tragické harmonie má být smyslem evropských dějin a kultury. Třetí věk se tak pohybuje stále na hranici možného a nepředstavuje žádné definitivní vyústění, protože vyžaduje jako projev umělce stálou snahu¹⁷⁵. V pozdější formulaci ze *Zrcadla doby* JLF uvádí: „Tam, kde harmonie vnějšku je pouhým zrcadlem vnitřního bezvětrí, je bez ceny. ... Mohli bychom říci, že [tato]

¹⁶⁹ M. Pauza mezi touto civilizační diagnózou a o deset let mladší diagnózou Husserlovou nalézá zásadní spojitosti. Naturalismus, Galileo a jejich odklon od tradice ovšem pro JLF nejsou problémem - problémem se stává až epistemické epigonství a neodůvodněný vulgarizující optimismus dalších generací. Pauza, M. *Idea strukturální demokracie*, c. d., s. 131-39, 153, 162.

¹⁷⁰ Fischer, J. L. *Krise demokracie*, c. d. s. 220.

¹⁷¹ Fischer, J. L. O neklidu dneška. In: V. III., s. 322-37. Fischer, J. L. *Krise demokracie*, c. d., s. 200-17 aj. Fischer, J. L. *Národní tradice a česká filosofie*. In: V. III., s. 61-76. aj. Pauza, M. *Idea strukturální demokracie*, c. d., s. 87-88, 188.

¹⁷² Také heslo *Tragika* je věnováno v tomto smyslu „Památce Fr. Nietzscheho“. Srov. Fischer, J. L. *Tragika*, In: ZD, s. 186-88.

¹⁷³ Fischer, J. L. *Základy poznání*, V. I., c. d. s. 441-42, 565-69. Fischer, J. L. *Krise demokracie*, s. 332-33.

¹⁷⁴ Zde se nabízí otázka, jaký poměr takto osvícené populace by pro JLF znamenal nástup skladebného věku. Katolíci také nemuseli všichni zmizet, aby modernita převládla. Nám se však vnucuje otázka, na níž nenalézáme jasnou odpověď, nakolik jsou vůbec psychické a kognitivní možnosti tohoto smíření v populaci rozšířené, nakolik nesměřuje tato vize pouze k paradigmatické dominanci vlády duchovní, s níž se setkáme níže.

¹⁷⁵ Fischer, J. L. *Budoucnost evropské kultury*, In: V. II., s. 24-26. Fischer, J. L. *O budoucnosti evropské kultury*, In: V. I., s. 402.

harmonie není darem, nýbrž těžce vykupovaným údělem, žádajícím věčnou bdělost a válečnou pohotovost. Harmonie je tragická¹⁷⁶.

Tato agonistická harmonie je ovšem neudržitelná bez odvahy - a odvaha vyžaduje víru, která od určitého centra securitatis - základu intelektuální centrální vazby uvádějící do světa smysl a tedy možnost aktérství-autorství - vychází k jeho projekci (výrazu) ve vlastní řádové tvorbě¹⁷⁷. Absence takové víry znemožňuje osobě i společnosti svůj řád projektovat do své látky, přizpůsobovat ji - obydlovat ji. Neschopna aktivně jednat se zachytává fosilizujících starých jistot a dostává se tak do - s dogmatizací se vyhrocujícího - konfliktu s proměnlivým řádem skutečnosti. Záměnou svých pomyslů za řád skutečnosti o sobě se oddává pýše, jako kontrastní reakci na bezmoc hluboko v ní rozevírající otázku nihilismu, a opouští tak synergický vztah se řádem skutečnosti. Přemáháním odporu řádu skutečnosti silou své setrvačnosti upadá do sterilní rutiny, což znamená bod vyčerpání tvořivosti, nástup epigonské standardizace, a tak ztráty schopnosti se pozitivně vylamovat z omezení přijaté racionality, jejíž konstrukce jsou však lidské svobodě největším nebezpečím¹⁷⁸.

Skladebná filosofie se stala bez nadsázky osou a integračním principem osobnosti JLF tváří v tvář těmto hrozbám¹⁷⁹. Vedle autorovy lásky k nejistotě, vyjádřené jeho tragickým optimismem, vzdorným meliorismem, se setkáváme se zdánlivě zcela protikladnou klerickou, až mesianistickou tendencí, která nastupuje v místech, jimiž JLF usiluje pozitivně prorazit panující racionalitu vlastní syntézou. Chtělo by se říci překonat hybris mechanického věku

¹⁷⁶ Fischer, J. L. Harmonie, In: ZD, s. 94. Naopak J. Zmr, v protikladu k dialektické metodě, považuje strukturalismus JLF za „poněkud strnulý a toužící spíše po harmonii než po vnitřním konfliktním napětí“. Tato interpretace je přesná, co se optima *Řádu skladebného* týče, domníváme se však, že v tomto ohledu by nemělo zastínit perspektivnější části teorie JLF a své vlastní základy v tragickém optimismu.

Pokud bychom měli shrnout dějinnou triádu dle JLF: První věk se pokorně vzpíná k člověka převyšujícímu řádu a jeho dokonalosti, ale postupně dosazuje pyšně své dogmatické konstrukce na toto místo. Následná dominance dogmat se dostává do rozporu s vlastními základy vzepětí gotické pokory i řádem skutečnosti. Opotřebování se projeví úsvitem druhého věku, který se s revitalizovanou pokorou vzpíná k řádu skutečnosti a dokonalosti překrytým pyšnými dogmaty Církve, sám se však brzy stává obětí vlastní pýchy - médiem její projekce už není centrum securitatis Boha, ale mechanický determinismus a logika kvantitativní paradigmatu. Proti nové dogmatické redukci má stanout třetí věk, v němž lidé již rozpoznají, že svými intelektuálními systémy nedokáží řád skutečnosti nikdy plně uchopit - odtud pokora - ale také, že nemohou bez konstrukce takových systémů v tomto řádu vůbec existovat, natož pak svobodně. Proto má třetí věk být věkem systémů otevřených a neuzavřených jako sám řád skutečnosti, stále procházejících vlastní pozitivní dekonstrukcí - pokorným tvůrčím vzepětím. K této dynamice - třebaže v litéře teorie může působit formálně a staticky - skladebná filosofie podle naší interpretace směřuje.

Zmr, J. Tvůrce a strážce hodnot. Ke genezi díla Josefa Ludvíka Fischera. Filosofický časopis, c. d., str. 128.

¹⁷⁷ „Filosofie provždy - a v tom jest její výsostný úkol - byla snahou po dobytí co nejpevnějších, nerozborných jistot, které by semknuly v pevný a jednotný řád celý tento lidský, příliš lidský svět, do něhož jsme kdy byli postaveni“. Fischer, J. L. Věčný a časový úkol filosofie. In: V. II., s. 32.

¹⁷⁸ Fischer, J. L. Útek před starou filosofii. In: V. I., s. 375-76. Fischer, J. L. Epigoni. In: ZD, c. d., s. 74-75. aj. Pauza, M. Idea strukturální demokracie, c. d., s. 81-90, 98, 227-30.

¹⁷⁹ Fischer, J. L. Listy o druhých a o sobě, c. d., s. 328. Srov. metaforu aktivistického filosofa jako „rybáře duší“. Fischer, J. L. Krise demokracie, s. 323.

vlastní k hybris vedoucí pokorou. První přímé setkání s těmito tendencemi však přenecháme následující kapitole.

3. 2. První a druhý věk triády

Středověká varianta racionality se upínala k centrální vazbě Boha, k němu se vázala konstrukce optima, zdroj snažení člověka i legitimacy pro organizaci a fungování dobového života. Tato neuskutečnitelná abstrakce se odrážela v množství dílčích představ, například rytířském kodexu¹⁸⁰ nebo myšlenky katolicity a svatosti Církve¹⁸¹. Třebaže optimum nebylo nikdy naplněno, představovalo skrze tyto své kulturní objektivace podle JLF určitou negativní hráz libovůli mocných a přinášelo podněty pozitivnímu duchovnímu životu a tvorbě. Postupem staletí ve své institucionalizaci však ztratilo schopnost regenerace a opotřebovalo právě normální společenskou praxi¹⁸² a zvláště mocenskou a světskou expanzí vlády duchovní¹⁸³.

Toxické prvky středověké praxe si uvědomuje JLF již na „prvním stupni“ své filosofie. V oblasti epistémé dokonce upozorňuje na jejich kontinuitu s neduhem moderní doby. Upozorňuje například na scholastický kult knižní a pojmové moudrosti, který odpovídal sociální realitě, v níž kláštery oddělené od světa žily stále více spíše privilegovaně než duchovně. Scholastický předpoklad, že logické konstrukce se rovnají skutečnosti venku se, spolu s pojetím vzdělání

¹⁸⁰ Fischer, J. L. Krise demokracie, s. 160.

¹⁸¹ Fischer, J. L. Věčný a časový úkol filosofie, in: V. II., s. 45.

¹⁸² Rozdíl optima - umožňujícího vzepětí - a normy - která se sama stravuje - je v díle JLF důležitý. Autor sám jej také v případě středověku zdůrazňuje, často však zaměřením a tónem své kritiky modernity zavdává možnost interpretovat jeho obdiv ke gotické katedrále, jako symbolu pokorného vzepětí z bídy, spíše jako v tehdejší střední Evropě poměrně rozšířené idealizování středověku. Tato interpretace však podle nás neodpovídá pravdě. Na vině možného zdání je mnohem spíše aktivistická horlivost a kritický zápal, v nichž na vytyčený rozdíl autor zapomíná a nebo jej pro rétorický efekt, provokativnost, odkládá. Tyto excesy pronikají částečně i do *Krise demokracie*, své nejčistší formy však dosahují v *Zrcadle doby* či studii *Třetí říše*.

Málo věcně, zato však provokativně, se JLF v prvním případě hlásí k novofeudalismu, znamená-li restauraci osobního poměru člověka k funkci a člověka k člověku - ovšem bez poddanství. Když si JLF význam pojmu ujasnil, spojil jej v *Krise demokracie* již s představami fašismu - a jejich neúspěchem. V *Třetí říši* zase nalézáme zcela nekritické postavení optimálního schématu cechovního hospodářství proti kapitalistické praxi, kterého je užito ke generalizující kritice.

Fischer, J. L. Novofeudalismus. In: ZD, s. 122-23. Fischer, J. L. Sovětské Rusko. In: ZD, s. 170. Fischer, J. L. Třetí říše. In: V. I., s. 611-613. Srov. Fischer, J. L. Krise demokracie, s. 75-76.

Tato provinění vůči vlastním analýzám jsou v argumentační rovině, jak výše konstatováno, nevěcná a vyplývají spíše ze sklonu JLF provokovat. Autor tak prokázal své filosofii medvědí službu, jak ukazuje například interpretace skladebné filosofie podaná v knize *Idea strukturální demokracie*, pro niž je prvek nostalgie po středověku a touhy po návratu jedním z nejdůležitějších východisek. Od tohoto výkladu se však náš liší. Fischer, J. L. Novofeudalismus, In: ZD, s. 122-23. Fischer, J. L. Sovětské Rusko, In: ZD, c. d., s. 170. Fischer, J. L. Třetí říše, In: V. I., s. 609-12. Fischer, J. L. Krise demokracie, s. 240, 245-47, 256-58.

¹⁸³ Fischer, J. L. Krise demokracie, s. 34.

jako jinak neužitečné statusové záležitosti, propсал podle JLF ze středověku až do pojetí vědy, vzdělávání a výchovy jeho doby¹⁸⁴.

Další negativní dědictví středověku spatřuje v důsledcích rozdrobení Evropy, kdy se drobnějším šlechticům podařilo ve spojení právě s vládou duchovní dočasně oslabit královskou moc. Následkem toho se však atomizovaná šlechta i svým světským působením opotřebovaná autorita Církve staly snadnou kořistí absolutistických tendencí¹⁸⁵. Absolutistické monarchie se brzy opírá o třetí stav a obchodní kapitál vymykající se nejen místním cechovním, feudálním a církevním vazbám ale katolickému optimu vůbec. Jejich podporou absolutní monarchie podvrátily moc svých starých konkurentů, aby se v období merkantilismu staly pouhými vaječnými skořápkami rodícího se kapitalismu a byly jimi rozvráceny, jakmile se ambicím kapitálu staly příliš těsnými¹⁸⁶.

Souběžným negativním dědictvím dogmatismu středověké Církve se stala kontrastní reakce „měřičského rozumu“ a reformace úměrná svou absolutností původnímu dogmatickému útlaku¹⁸⁷. Původní renesanční myslitelé a vědci podle JLF povstali proti pýše dogmat z pokory před Bohem stvořeným řádem skutečnosti, který se domnívali definitivně rozkrývat svými nově objevenými metodami¹⁸⁸. Nad jejich odkazem však získalo převahu pragmatické užívání autority Rozumu a Vědy jako nové centrální vazby. Ta se stala zdrojem nové neochvějné legitimacy a tedy moci, který dokázal konkurovat erodující legitimitě monarchů a nakonec ji přemoci. Právě utilitárním přesmykem v užívání naturalistické argumentace vidí JLF proměnu osvícenství v liberalismus¹⁸⁹.

Za pozitivní odkaz středověké vlády duchovní naopak JLF má konstrukt přirozených práv, který se prosadil nakonec vůči Církvi i stavovským-historickým nárokům¹⁹⁰, či katolicity, jako snu o sdílené dokonalosti a spravedlnosti¹⁹¹. Křesťanství tak vybavilo průraznými koncepty osvícenství jako první „vlnu barbarů“, která se mohla pustit do frontálního zápasu s

¹⁸⁴ Fischer, J. L. Útěk před starou filosofií, In: V. I., s. 371-72. Fischer, J. L. O budoucnosti evropské kultury, In: V. I., s. 385-88. Fischer, J. L. Skladebná škola. In: V. III., s. 788.

¹⁸⁵ Fischer, J. L. O budoucnosti evropské kultury, In: V. I., s. 390. Fischer, J. L. Krise demokracie, 36-37.

¹⁸⁶ Fischer, J. L. O budoucnosti evropské kultury, In: V. I., s. 406. Fischer, J. L. Třetí říše. In: V. I., c. d., s. 606-08, 610-13. Fischer, J. L. Krise demokracie, s. 65-66. V době krize se merkantilistické prvky v sebezáchovném pokusu domácího kapitálu projeví mimo jiné ve fašistických a korporativistických politikách. Fischer, J. L. Třetí říše. In: V. I., c. d., s. 660. Fischer, J. L. Krise demokracie, s. 216-17, 249-64.

¹⁸⁷ Fischer, J. L. Krise demokracie, c. d., s. 40-41.

¹⁸⁸ Fischer, J. L. Krise demokracie, c. d., s. 75-76.

¹⁸⁹ Fischer, J. L. O budoucnosti evropské kultury, In: V. I., s. 391.

¹⁹⁰ Fischer, J. L. Krise demokracie, s. 36-42.

¹⁹¹ Fischer, J. L. Budoucnost evropské kultury, In: V. II., 45. Fischer, J. L. Věčný a časový úkol filosofie. In: V. II., s. 45.

dogmatismem Církve¹⁹². Osvícenskému racionalismu ani pozdějšímu utilitarismu přitom nelze podle JLF podsouvat snahu o zavedení řádu ovládaného primátem zisku, kapitalismu¹⁹³. V první fázi jejich „dětsky důvěřivý optimismus“ usiloval teprve o osvobození člověka z dominance arbitrárního starého řádu¹⁹⁴. Naopak jednalo se o nezkalenou, naivní - a tím za francouzské revoluce násilnější - víru v přirozené dobro v člověku a vládu Rozumu nad jsoucím. Přes tuto upřímnost se jednalo o ideologii partikulárního - třetího - stavu, který se dopustil unáhleného zaměnění své situované racionality za Racionalitu, jejíž nejvyšší představitelkou se stala kvantitativní věda provázená dříve nemyslitelnými úspěchy a pokrokem¹⁹⁵.

Očekávání samovolného působení Racionality skrze kumulaci výsledků individuálních racionálních aktivit vedlo k záměně vlastní denní - ekonomizované - rutiny a logiky třetího stavu za onu nadcházející Racionalitu i v lidovém pohledu na vědu. Mottem zvludgarizovaného a politizovaného naturalismu se stává fráze „svět jde nejlépe, jde-li sám“¹⁹⁶. Stavovské zájmy osvícenců a utilitaristů se tak mimoděk zatvrdily vůči strukturám starého režimu, lidu i případné vědecké kritice dříve než se třetí stav proměnil v pouhého pragmatického uživatele racionalismu k dosažení vlastních hospodářských a mocenských cílů¹⁹⁷.

Vývoj na Kontinentě výrazně předběhla dlouhodobě rozvrácená Anglie. V této zemi se slabou šlechtou i korunou, jejímž nejučinnějším merkantilistickým opatřením se stalo několik kilometrů moře, pozoroval tento vývoj se znepokojením Thomas Hobbes. Právě Hobbes podle JLF oponoval „hrabivé plutokracii, do jejíchž služeb se postavil Locke“¹⁹⁸, jakožto retrospektivní ideolog Slavné revoluce. Autor se přitom přibližuje k Hobbesově politické filosofii z překvapivého úhlu, když v ní sleduje linii budoucích demokratických hodnot - prospěch všech jako úkol vlády, rovnost povinností a práv, zaručení občanských svobod a bezpečí - a konstatuje, že ve všeobecném rozvratu se „Hobbes ... viděl nucen státi se monarchistou, aby mohl být demokratem“¹⁹⁹.

¹⁹² Fischer, J. L. Útěk před starou filosofií. In: V. I., s. . 372.

¹⁹³ Fischer, J. L. Krise demokracie, s. 63.

¹⁹⁴ Fischer, J. L. O budoucnosti evropské kultury, In: V. I., s. 390-91.

¹⁹⁵ Fischer, J. L. Budoucnost evropské kultury. In: V. II., s. 14-15. Fischer, J. L. O budoucnosti evropské kultury, In: V. I., 381-85.

¹⁹⁶ Fischer, J. L. Základy poznání, c. d., s. 563. Fischer, J. L. Krise demokracie, c. d., s. 62. Fischer, J. L. Věčný a časový úkol filosofie, In: V. II., s. 43.

¹⁹⁷ Fischer, J. L. Krise demokracie, s. 61-64.

¹⁹⁸ Fischer, J. L. Krise demokracie, s. 47.

¹⁹⁹ Fischer, J. L. Krise demokracie, s. 47. Srov. interpretaci: Pauza, M. Idea strukturální demokracie, c. d., s. 565-68n.

Naopak John Locke pro JLF ztělesňuje příchod liberalismu a kapitalismu, což dokazuje extenzivním rozbořením jeho filosofie v protikladu k Rousseauovi (a sekundárně Hobbesovi)²⁰⁰. Pro naši práci je z něj podstatné pouze, že síly kapitálu se již v této fázi nedají spoutat. Především, protože použily křesťanské a osvícenské prvky k vytvoření ideologie, s níž dosáhly dominance i nad královskou mocí ještě dříve, než ji byly schopny sesadit a otevřeně nahradit.

3. 3. Genealogie krize a reprezentace

Kapitál, který se stal organizačním arché všech objektivací mechanického kulturního prototypu, postupně erodoval konkurenční logiky. Měřítka kvantity, jediné za všechny, se stalo absolutním vládcem a jako duch tíže začal vládnout bezvolnými a odosobněnými objekty trhu, na něž se redukovali lidé²⁰¹. V zápalu denního boje nepostřehli ani sami kapitalisté, že ztratili svou svobodu a ocitli se ve vleku ducha tíže zaměněné za řád skutečnosti.

Kapitál jako kulturní síla - lidský přídavek k přírodním silám - se autonomizoval (od všech regulativ, funkcionálních určení i alternativních zdrojů hodnocení) a automatizoval (ve vlastní do sebe uzavřené logice). Stal se tak třídou - pomyslným masivem, který se staví mimo společnost a má pouze příležitostné nositele. Opřít se přitom mohl o legitimitu úspěchů novověké vědy, hospodářský rozmach a především příslib stále rostoucí blaženosti. Vzepřít se této argumentaci proto podle JLF lze pouze etickým zneceněním výdobytků kapitalismu, které je hospodárnosti vnější: Naopak každý pokus o pouhou institucionální reformu či nové

²⁰⁰ U Locka zvláště depersonalizační-dehumanizační obhajobou otroctví a koloniálního kořistnictví. Fischer, J. L. Krise demokracie, c. d., s. 43-61.

²⁰¹ Fischer, J. L. Třetí říše, In: V. I., s. 628, 646-47. Fischer, J. L. Krise demokracie, s. 77. M. Pauza vítězství kvantitativního pojetí jsoucna vyjadřuje takto: „metafyzika optima [ražená středověkem] je nahrazena fyzikou maxima“. Moderní doba už neusiluje o harmonii, ale doufá jí dosáhnout prostřednictvím materiálního maxima. Pauza, M. Idea strukturální demokracie, c. d., s. 201.

přerozdělení statků beze změny priorit a hodnotících kritérií se může stát pouze efektivizací ducha tíže. Autorovou ambicí se tak stává navržení alternativního kulturního prototypu²⁰².

Existující parlament, který vznikl jako protiváha historických korporací, je proti duchu tíže bezmocný. Nese jako své dědictví „správní nezakotvenost“, tedy absenci přímé vazby se sociálními a hospodářskými tendencemi²⁰³. O jejich důsledcích se prostřednictvím třetích stran dozvídá pozdě či vůbec a ve své oddělenosti postrádá prostředky demokratického zásahu v předpolitických oblastech vlastní sebezáchovy. Je tak vždy překonán iniciativou kapitálu. Původní legitimizací tohoto stavu bylo přenechání socioekonomických procesů seberealizaci předpokládaného Rozumu. Po vyčerpání těchto nadějí zůstal pouhý zvyk a technooptimistický příslib zaměřující kontingentní úspěchy za esenciální vlastnosti daného uspořádání²⁰⁴.

Parlament, jako fosilie zakladatelské situace demokracie, které dominoval třetí stav, byl ovšem konečně paralyzován vstupem čtvrtého stavu do politiky, který došel kulturního sebeuchopení a sebeutvoření na základě marxistické inspirace. Tímto bodem však končí liberální demokracie autonomní politiky, napříště proti sobě v mechanickém zápase mandátu proti mandátu stojí disciplinované zestavovštělé strany - dochází k přeměně v kolektivní demokracii. Zápas o dílčí stavovské výhody vyplňuje prostor politična²⁰⁵ imperativní ekonomizovanou logikou.

²⁰² Renesance demokracie kvalitativním skokem v metodě myšlení má podle autora přinést možnost personálního optima a elitizace, jejich složkou je přitom účinné převzetí podílu na formování sociokulturních jsoacen a kulturního prototypu, který je zakládá. Pojem personálního optima je polemicky postaven proti kvantitativnímu maximu, v úsilí o jehož dosažení dochází k odosobnění a ztrátě smyslu člověka. Druhý, doprovodný, je postaven proti pojmu proletarizace. Tento maximalistický projekt je možno opsat jako demokratizaci obývané epistémy. Již zde ovšem - v požadavku účinné metody myšlení a uchopení tvůrčivosti - vidíme, že se pouhé efektivizaci, a v důsledku meritokratismu, sám autor vyhnout nedokázal. Touto poznámkou pouze pro lepší orientaci čtenáře naznačujeme směr autorových analýz, které tato kapitola představí.

Fischer, J. L. Útěk před starou filosofií. In: V. I., s. 375. Fischer, J. L. Budoucnost evropské kultury. In: V. II., s. 22. Fischer, J. L. O budoucnosti evropské kultury. In: V. I., s. 403-14, 420-26. Fischer, J. L. Kapitalismus. In: ZD, s. 104-06. Fischer, J. L. Socialismus. In: ZD, c. d., s. 158-61. Fischer, J. L. Třetí říše, In: V. I., s. 612, 622-31 aj. Fischer, J. L. Krise demokracie, s. 67, 72, 211, 285, 304-09 aj.

²⁰³ Od liberálního potření starých stavovských organizací zákony zakazujícími koalování či obnovu profesních koalic trvaly legální zábrany sdružování až do přelomu 60. a 70. let 19. století v západních mocnostech a například v Německu až do pádu Bismarcka, který jejich prostřednictvím zadržoval socialistické odbory. Zakotvenost demokratické správy ovšem není míněna v byrokratickém smyslu, prostředkem mají být orgány občanské participace.

Fischer, J. L. Třetí říše, In: V. I., s. 631. Fischer, J. L. Krise demokracie, s. 211.

²⁰⁴ Fischer, J. L. Třetí říše, s. 605-09, 613-15. 634, 645-46 aj. Fischer, J. L. Krise demokracie, c. d., s. 53-60, 61-69, 236-36 aj. Fischer, J. L. Řád kapitalistický a skladebný, In: V. I. c. d., s. 680-85.

²⁰⁵ Sám autor si pomáhá zavedením pojmu političnost již v *Předběžných zkoumáních* první části *Krise demokracie*. Největším nebezpečím fašismu pak je, že jako první formuloval „příkaz politického řádu“, obnovu politiky. Fischer, J. L. Krise demokracie, c. d., s. 18, 94 232.

Disciplína zestavovštělých stran proliferaje do identit jejich konstituentů, neboť se podobnost stává matkou nároku na podíl z parlamentně přerozdělovaných dividend ekonomiky. Standardizace a kolektivizace se stávají vůdčími sebezáchovnými strategiemi celých společenských stavů, které si navzájem přestávají rozumět. Uzavírají se a stávají se cílem o sobě, který je vnější všem sdíleným hodnotám. Radikalizací rozdílů se pak stavovská emulze dostává na hranici přechodu k novému skupenství korporací a tříd²⁰⁶.

Síla reprezentace těchto prvků v sebeautorském kulturně-politickém dialogu společnosti je přitom sama založena na principu kvantitativní redukce skrze mechanismus voleb. Iluze, že suma sečtených hlasů odráží realitu řádu společnosti a snad řádu skutečnosti samé posiluje pomyslnou a iracionální povahu konstruovaných zájmů, které usilují hájit ve složité společenské struktuře nezakotvené a silně byro-centrické zestavovštělé strany, ale také straničtí intelektuálové vyznávající dílčí „mocenské“ či „obranné“ morálky²⁰⁷. Zároveň však standardizací vnímání na základě kvantitativní - vnějškové - podobnosti dochází ke ztrátě kvalit a rozpadu vazeb, které nevykazují přímou užitečnost v ekonomizované každodennosti: dochází tak ke společenské atomizaci²⁰⁸. Depersonalizované a standardizované lidské objekty se tak ocitají v osamění i bez vlastního obsahu, aby nemohly než nenáročným a povrchním rozptýlením v expanzi, senzacích, rekordech a konzumu unikat otázce nihilismu²⁰⁹.

²⁰⁶ Fischer, J. L. Třetí říše, In: V. I., s. 645-46 aj. Fischer, J. L. Krise demokracie, c. d., s. 244 aj. Srov. Pauza, M. Idea strukturální demokracie, c. d., s. 516-23.

²⁰⁷ Návrhy, kterými JLF usiluje ztrátě kvalitativních dat zabránit, aniž by zrušil parlamentní půdorys politična, obsahuje především *Řád skladebný v Krizi demokracie*. Navrhované optimum bychom mohli zařadit ke koncepcím demokratického socialismu. Jeho rozbořením se zabývá obsáhle *Idea strukturální demokracie*. My jej však nepovažujeme za nosný ani koherentní, neboť svými důsledky - byť proti vůli autora - vychází z oblasti teorií demokracie.

Musíme však odmítnout interpretaci M. Pauzy, která kritiku mechanismu voleb spojuje s přáním promítnout již do tvorby politické reprezentace vyšší váhu hlasu elit. Toto pojetí máme za cizí povaze moci vlády duchovní, jejíž členové si svou spontánní autoritou vyšší váhu a více pozornosti, buďto zaslouží a nebo ji nemají. O žádném vážení hlasů u JLF nemůže být řeč, naopak autor usiluje arbitrární kvantifikace odstranit. „Osvíceneckou“ diktaturu, která „chce hlasy 'vážit' a nikoli 'sčítat'“ odsuzuje přímo jako projev stavovské degenerace elity v podkapitole *Středostavovská reakce*. Jeho kritika voleb je především metodologická: kvantitativní redukce vede ke ztrátě dat a výsledek hlasování autoritativně zakládá neexistující realitu jako vůli lidu. Je ovšem pravda, že v dialogické správě *Řádu skladebného* by byly posíleny pozice elit - pokud ne demagogů - vzhledem k jejich předpokládané vyšší výřečnosti apod. Přesto nemůžeme s jednostrannou aristokratizací skladebné filosofie ze strany M. Pauzy souhlasit.

Pauza, M. Idea strukturální demokracie, c. d., s. 233-39, 575-90, 627-28. Fischer, J. L. Co s demokracií? In: V. I., s. 740-42, 749, 753-55. Fischer, J. L. Demokracie. In: ZD, c. d., s. 25-31, 43-44. Fischer, J. L. Krise demokracie, s. 58-59, 71-111, 182-83, 209-33 aj.

²⁰⁸ Podobně jako atomizace šlechty dočasným vítězstvím stavovských tendencí ve středověku přichystala cestu monopolizaci moci absolutistickými panovníky, tak atomizace individualit v nespojitém liberalismu připravuje cestu monopolu standardu. Fischer, J. L. Krise demokracie, s. 36-37.

²⁰⁹ Fischer, J. L. Otázka naruby. In: V. III., s. 28-36. Fischer, J. L. O budoucnosti evropské kultury, In: V. I., s. 407-08, 412-13. Fischer, J. L. Proti „kulturnímu optimismu“. In: V. III., s. 596-98. Fischer, J. L. Třetí říše, In: V. I., s. 628 aj. Fischer, J. L. Krise demokracie, s. 94-96 aj. Fischer, J. L. Národní tradice a česká filosofie. In: V. III., s. 61-76.

Únik tragické podstatě života autor kritizuje zarytě: Odmítá výslovně poetismus přizpůsobující se bezmyšlenkovité relaxaci po pracovním dni i surrealismus strhávající bezmyšlenkovitou pozornost²¹⁰. Odmítá nivelizující pohodlnost a sebeláskou prosycený „nový *biedermeier*“ a „kondelíkovštinu“²¹¹ či vyprázdněný zklidňující kult prezidenta Masaryka²¹² i s jejich apoštoly, předně K. Čapkem a F. Peroutkou. Odmítá k tomu se přimykající skanzen politického a filosofického mytí oficiálního, státotvorného a loajalistického myšlení i veškeré křečovité přimykání ke stavovskému, stranickému, třídnímu či relativistickému sentimentu. V tomto smyslu fašismus i bolševismus spadají mezi povrchní úniky z hlubinné existenciální krize vyvolané neadekvátností obývaného kulturního prototypu²¹³. Obecně tak JLF odmítá idealistickým nátěrem ošetřený systém konzumní pasivity „teokracie hojnosti“, který problému nečelí. Sem patří i naznačené údajně antisystémové varianty²¹⁴.

Autor nevěří v moc moralizování, které zakrývá strukturální příčiny fikcí pouhé sumy osobních selhání, ale zároveň usiluje čelit problému etickým narativem vlády duchovní. Ten je nabídnut ve všech programových publikacích JLF těm, kteří jsou schopni autorství, tedy

²¹⁰ Poznamenejme, že s poetisty jako Nezval, Teige aj. se JLF dobře osobně znal. Petrušek, Miroslav. *Filozof a sociolog Josef Ludvík Fischer*, c. d., s. 195.

²¹¹ Oba pojmy přebírá JLF od K. H. Hilara. Ten jich užil při ironizaci konzumní kultury, která se zhlédla v kultu průměru a stejnosti. Hiarpíše: „Idyla je na postupu. ... Ti, kdož mají na starosti vývoj myšlení, literatury, malby a obchodu, estetické a bursiánské, měli by to vědět. Svět nejde ani vlevo ani vpravo. Svět jde prostě nazpět. Pomocí světelných reklam a insertů v novinách hledá zase jednou pořádně oklamané lidstvo ztracený ráj“. Na obranu těchto rysů, jako prvků demokracie, vystoupil F. Peroutka a s určitým zpožděním na obranu dané kulturní orientace K. Čapek. Na tuto konverzaci JLF navazoval explicitně v článku *Proti „kulturnímu optimismu“* a ještě r. 1939 v *Národní tradice a česká filosofie*. Pojem kondelíka a nového *biedermeieru* ovšem užívá i samostatně. Hilar, K. H. *Návrat k biedermeieru*. *Přítomnost*, 1925 (r. 2, č. 9: 12. 3. 1925), s. 136. Peroutka, F. *Jak se stáváme Kondelíky I*. *Přítomnost*, 1925 (r. 2, č. 10: 19. 3. 1925), s. 153-55. Peroutka, F. *Jak se stáváme Kondelíky II*. *Přítomnost*, 1925 (r. 2, č. 11: 26. 03. 1925), s. 161-62. Čapek, K. *Aby se to nepletlo*. *Přítomnost*, 1925 (r. 2, č. 13: 9. 4. 1925), s. 198-99. Fischer, J. L. *Proti „kulturnímu optimismu“*. In: V. III., s. 596-98. Fischer, J. L. *O úpadku tragiky*. In: V. III., s. 599-602. Fischer, J. L. *Národní tradice a česká filosofie*. In: V. III., s. 65-66n.

²¹² V tomto ohledu je mimořádně zajímavý jednostranný tiskový souboj JLF s K. Čapkem o netrivializovaný odkaz TGM, vedený v podstatě nad rakví. O rozdílu pojetí pragmatismu a jejich výsledků u JLF a Čapka viz přesný J. Gabriel.

Z druhé strany pak mimořádně bystré docenění kultivačního efektu humanismu TGM, který tím, že se stal symbolem vlasti zpacifikoval nebezpečné tendence Sokola, národních socialistů a středostavovské reakce: obává se však, že *biedermeierovské* zneužívání symbolu TGM étos blokuující prostor extrémní pravice opotřebuje. Právě na „život demokracie po TGM“ se úsilím o skladebný program připravuje.

Srov. Fischer, J. L. T. G. Masaryk jako myslitel. In: V. III., s. 242-45. Fischer, J. L. T. G. Masaryk čili ctění hrdinů v demokracii. In: V. III., s. 246-51. Fischer, J. L. Tyrš a Sokolstvo. In: V. III., s. 107-33. Gabriel, J. Karel Čapek a pragmatismus. In: Šmajš, J (ed.). *Bratislavské přednášky*. Brno: Masarykova univerzita, 2002, s. 33-34. Zumr, J. Josef Ludvík Fischer občan a filosof. In: *Případ Sokrates*, c. d., s. 167.

²¹³ Fischer, J. L. O budoucnosti evropské kultury, c. d., s. 407-09, 427. Fischer, J. L. O neklidu dneška. In: V. III., s. 330-32. Fischer, J. L. *Proti kulturnímu optimismu*. In: V. III., s. 596-97. Fischer, J. L. *Třetí říše*, In: V. I., s. 645-48 aj. Fischer, J. L. *Krise demokracie*, s. 110, 215, 244 aj. Fischer, J. L. *Národní tradice a česká filosofie*. In: V. III, s. 61-76. Fischer, J. L. T. G. Masaryk čili ctění hrdinů v demokracii. In: V. III., s. 246-51. Srov. výklad Pauza, M. *Idea strukturální demokracie*, c. d., s. 263, 293-98, 403, 407-11, 516-23. aj.

²¹⁴ Fischer, J. L. O budoucnosti evropské kultury, c. d., s. 407, 419. Srov. Pauza, M. *Idea strukturální demokracie*, c. d., s. 324.

vybavení kombinační a iniciační svobodou (talenty a genialitou), a mohou doufat v pozitivní prolomení evropské situace ve vlastním oboru - kvalitativní proměna přitom však závisí na synergii v rámci sdílené orientace. Patos poslání a existenciální-etické povinnosti osobnosti tak musí být zapojen do skladby sociálního konsenzu skrze regulativ abstraktně myslitelného - byť konkrétně nepředstavitelné - optima inspirujícího zrod konkrétních akčních programů v konkrétních situacích sdílené struktury.

Mezitím, když nedošlo k kvalitativnímu skoku po chiliastickém završení I. světové války a perfektibilní elita zdegenerovala v pouhý stav²¹⁵, jsou starší formy kapitalismu rozhodně překonány monopolním kapitalismem, který se opírá o soukromou byrokracii (management) nesenou profesionalismem fosilozovanou logikou ducha tíže. Kapitálová hmota se stává třídou vymykající se všem říším a mocnostem. Do historie jsou tak vytlačovány starší způsoby kapitalistického života - dochází k pauperizaci drobné buržoazie, která se však stále cítí majitelkou státu, a vlivem toho k zážehu z frustrace povstávající středostavovské reakce proti demokratickému řádu, který se zdá klást této vrstvě překážky ve vytěžování čtvrtého stavu. Ani kvantitativně úspěšní plutokraté si však ze svobody nepodrží více než pohodlí, neboť se nemohou bez existenčního ohrožení vzepřít imperativům jednostranné logiky kapitálu²¹⁶.

Strukturální krize počátku 30. let značí podle JLF vyčerpání této logiky a jejího modelu. Při analýzách ideologií, které se ucházejí o pozici reprezentanta relevantních alternativ, u každé z nich upozorňuje především na způsob jejího principiálního spoutání s mechanickým kulturním prototypem. Jejich kritický rozbor ovšem následně používá jako zdroj zpětné vazby k návrhu nového optima demokracie, které se tak stává od nich neoddělitelným: Prvek vlády duchovní a repolitizovaných stran je opozicí stavovství, zestavovštělému straniectví, korporativismu i diktatuře třídy.

3. 3. 1. Stavby a strany

Stavovské koncepci se JLF věnuje především v *Třetí říši* a *Krisi demokracie*. Shodně konstatuje neobnovitelnost tohoto - silně romantizovaného - statického řádu pozitivní

²¹⁵ I zde se JLF dopouští polemické idealizace elity před šokem z I. světové války. Mohli bychom pak shledat, že svou vládou duchovní chce vrátit, co nikdy nebylo - spíše však usiluje zavést nové se zavádějícím odkazem na předpokládaný zlatý věk. Fischer, J. L. Základy poznání, V. I., s. 468-70, 484-87. Fischer, J. L. Krise demokracie, s. 57-58, 53-55, 211-16.

²¹⁶ Fischer, J. L. Businessman & cleric. In: V. III., s. 317-21. Fischer, J. L. Racionalizace. In: ZD, c. d., s. 140-147. Fischer, J. L. Technika. In: ZD, c. d., s. 184-85. Fischer, J. L. Třetí říše, In: V. I., s. 643-64. Fischer, J. L. Krise demokracie, s. 71-74, 76, 200, 212. Fischer, J. L. Řád kapitalistický a skladebný, In: V. I. c. d., s. 692-94, 698.

cestou²¹⁷. Ideál nehybné dokonalosti, k němuž se vázala jeho statika, nedokázal přežít její dynamizaci. Jedinou možností návratu stavovství by byl hospodářský a kulturní kolaps, který by odčinil společenskou pluralizaci, demokratizační kultivaci i jejich nutné materiální podmínky²¹⁸. Nenastane-li taková situace, nemá stavovství potenciál samo o sobě ohrozit demokracii, protože usiluje nahradit centrální vazbu duchem tíže opotřebovaným předpokladem Boha²¹⁹.

Takticky však pro JLF představuje stavovský narativ problém mnohem závažnější. Romantickým kvietismem zachycená populace, převážně křesťanské masy německého prostoru, v sobě zadržovaly velký politický potenciál²²⁰. Svou německy psanou studii *O budoucnosti evropské kultury* proto zakončuje JLF příloženou kapitolou²²¹ *Výhledy na náboženství*, která propaguje alianci socialistického a náboženského člověka v zápasu s duchem tíže za zlidštěný svět. Předznamenává přitom, že bez této aliance - a odpovídající proměny kvalitativní socialismu - nemá potřebná společenská reorganizace naději na úspěch²²².

Součástí krize moderní doby dále je, že rozklad středověké centrální vazby a třídní autonomizace kapitálu nebyla po zániku stavovských vazeb z důvodů socioekonomické setrvačnosti hned následována zánikem stavů samotných. Stavby přešly do jakéhosi tekutého skupenství a odráží svou vaorizující se existenci v depolitizovaných - zestavovštělých -

²¹⁷ Kudrna upozorňuje, že své pojetí stavů JLF přebírá z Weberova spisu *O hospodářských dějinách*. Kudrna, Jaroslav. K Fischerově analýze prefašistických a fašistických ideologií. In: Gabriel, J. (ed.), HŘS, c. d., s. 163.

²¹⁸ Fischer, J. L. Třetí říše, In: V. I., s. 609-20, 622-33, 643-67. Fischer, J. L. Krise demokracie, s. §§§§

²¹⁹ Fischer, J. L. Třetí říše, In: V. I., s. 609-20, 622-33, 643-67. Fischer, J. L. Krise demokracie, c. d., s. 33-69, 236-37, 245-46 aj.

²²⁰ Zvláště na katolické Moravě, kde vyučoval. Srov. Fischerovu interpretaci reprezentativního sociologického průzkumu mezi brněnskými studenty z r. 1932, v níž se odpovědi dostalo takřka jen od levého a pravého -ultrakatolického a pro-stavovského - extrému. Jiří Gabriel si ovšem všímá až účelového zacházení s proklamovaným křesťanským odmítnutím světského. Autor si nevšímá ani horečné činnosti tehdejších křesťanských spolků, stran či inteligence. Křesťanský tábor staví jako do sebe uzavřené kvietistické ghetto snad, aby je mohl jedním rázem odmítnout a zabrat jejich místo se svým projektem fúze nastíněné již na konci *O budoucnosti evropské kultury*. Fischer, J. L. Studentstvo, kultura a politika, In: V. III., s. 694-701. Gabriel, J. J. L. Fischer o náboženství. In: Gabriel, J. HŘS, §§§§, s. 211. Fischer, J. L. O budoucnosti evropské kultury. In: V. I., c. d., s. 427-30. Fischer, J. L. Krise demokracie, c. d. s. 219.

²²¹ Tohoto přílohy později autor J. Gabriela litoval, protože poslední stránky mohly snadno dezinterpretovat celkové zaměření práce. Gabriel, J. J. L. Fischer o náboženství. In: Gabriel, J. HŘS, §§§§, s. 213.

²²² Fischer, J. L. O budoucnosti evropské kultury, In: V. I., s. 427-30.

Důkazem možnosti takového průniku může být - až na skepsi vůči comtovskému racionalismu bez Boha - vyložené kladná recenze *Základů poznání a Zrcadla doby* R. Voříška z katolické revue *Řád* (1932) nebo bývalý senátor za ČSSD a teolog K. Floss, který nás na recenzi odkázal. Floss konstatuje: „Sám jsem se již dříve, pokud to jen okolnosti dovolily, snažil Fischerovu vizi skladebné filosofie a kvalitativního kosmu uplatňovat, prosazovat, rozvíjet - a to, ať to zní někomu sebeparadoxičtější, právě jako křesťan“.

Floss, K. J. L. Fischer a přítomnost filosofie, In: týž. HDZ, c. d., s. 228. Floss, K. Řád jako ústřední idea civilizace. *Studia philosophica*, 2016 (r. 63, č. 1), s. 19-20. Voříšek, R. Na okraj skladebné filosofie J. L. Fischera. *Řád*, c. d., s. 10-15.

stranách. Stavovský partikularismus přitom již jednou - v 16. století - oslabil vazby celku natolik, že atomizovaní aktéři nedokázali vzdorovat absolutistickým tendencím. V podobné situaci se ocitá paralyzovaný parlament a demokratický stát vůči z věcí veřejných vystoupivšímu a tedy monopolnímu kapitálu, zatímco zestavovštělé strany se stále apoliticky obracejí do sebe. Chronický konflikt jejich vzájemných monologů, již bez korekce jednotící vazbou Boha či Rozumu, je řešen pouze mechanickým zápasem mandátu proti mandátu a vydává tak politickou iniciativu absolutismu - tentokrát strukturálních automatismů a důsledků. Političnost se tak doslova ztrácí z evropské kultury, zatímco stavovská standardizace proniká i do umění, vědy a filosofie²²³.

Autor tedy není nepřítelem stranicí. Odmítá pouze jeho zploštění kvantitativní redukcí na instrument partikulárních zájmů bez úsilí o budování sociálního konsenzu. Není ovšem ani nepřítelem partikulárních zájmů, které jsou nepřekročitelné a nepostradatelné prvky zpětné vazby spoližití. Odmítá pouze jejich absolutizace, záměny partikulárních situací za řád skutečnosti²²⁴ a odchod z diskuze ke 'kultivovaně silovým' řešením parlamentních většin. Funkční politické strany mají podle JLF stát na vrcholu dialogické správy. Tedy ve stálém kontaktu se společenskými tendencemi a zakotveny přímo v nich, aniž by opustily vysokou perfektibilní kulturu sjednocující politicky celek vzájemným zasvěcováním do partikulárních situací, jejich společnou reflexí a tedy tvorbou sdílené situace. Občané se tak stávají skutečnými subjekty politiky a každý ze svého místa v řádu skutečnosti a společnosti přináší odlišný pohled na celek, z nichž by žádný neměl být opomenut demokratickou pozorností²²⁵.

Taková politická kultura by se v optimálním případě odrazila v existenci dvou širokých, volných, vzájemně prostupných a na silných otevřených osobnostech postavených stran či spíše táborů - konzervativním a progresivním - nahrazujících stavovsky polarizované falešnou pluralitu formální demokracie včetně reakčních a revolučních proudů. Cestou k tak dalekosáhlé změně politické kultury může být však pouze změna samotného kulturního prototypu²²⁶.

²²³ Pojem standardizace spojuje JLF především s kapitalismem, konstatuje však jeho zaměnitelnost za pouze polemicky protikladný pojem kolektivizace užívaný mechanickým socialismem.

Fischer, J. L. Základy poznání, c. d., s. 553-54, 556-57 aj. Fischer, J. L. Kapitalismus. In: ZD, c. d., s. 104-05. Fischer, J. L. Kolektivismus. In: ZD, c. d., s. 112-14. Fischer, J. L. Program. In: ZD, c. d., s. 134-37. Fischer, J. L. Sociální konsenzus. In: ZD, c. d., s. 162-64. aj. Fischer, J. L. Standard. In: ZD, c. d., s. 179-82. Fischer, J. L. Třetí říše, In: V. I., c. d., s. 656. Fischer, J. L. Krise demokracie, c. d., s. 36-37, 71-79, 93-102, 236, 315 aj.

²²⁴ V současné teorii demokracie bychom řekli pars pro toto.

²²⁵ Skladebný pokus o zachycení této zpětné vazby je ovšem mimořádně těžkopádný, nerealistický - právě optimální. Fischer, J. L. Základy poznání, c. d., s. 559-61. Fischer, J. L. Krise demokracie, c. d., s. 17-25, 99-102, 165-85, 292, 304-09 aj.

²²⁶ Vzorem JLF je zde Velká Británie vůči níž se mu však „nedostává lásky“. Tu naopak od hesla *Francie a Syndikalismus* i od pasáží věnovaných francouzskému syndikalismu v *Třetí říši*, jako původnímu - v českém

Ideologie, okupující prostor alternativy, usiluje JLF zevnitř rozvrátit před představením vlastního kulturního prototypu, vůči němuž představují pouhé extremizace mechanického ekonomismu a svým reálným polarizačním působením opory stávajícího systému, který nanejdvůh rozšiřují o vlastní institucionální prvky²²⁷.

3. 3. 2. Korporace

Korporativistické koncepce se profilují v těsném spojení se stavovskými a sdílejí s nimi i jejich nepřekonatelné paradoxy. I ony tak mají pro skladebnou filosofii především taktický význam.

Ještě na počátku 30. let byl autor přesvědčen, že koncepčně nevyjasněný národní socialismus nemá potenciál významněji ohrozit demokratickou Evropu. Svou vyhraněnou primitivností, rasovou fixovaností a stavovským romantismem se totiž uzavírá do nepřekonatelné izolace bez pozitivní sympatie i potenciálu konvertovat intelektuály neněmeckých národů. Proto JLF nepochybuje, že se v německém prostoru vyčerpá neschopen s jeho silami prorazit přes demokratické mocnosti, o jejichž rozhodnosti ještě nepochybuje. Od předpokládané deziluze z národního socialismu nadto očekává posílení demokratického tábora v Německu znevěrohodněním tradičních autoritářských řešení²²⁸.

Jedinou naději na přežití má podle autora národní socialismus ve své alternaci přijetím korporativistických prvků z Itálie a taktickým využitím geopolitických zájmů anglosaských mocností, které Německo chtějí užít proti bolševickému Rusku. Autor varuje, že po očekávané porážce Sovětů může Německo vybrat dividendy dlouhodobé ruské snahy o podkopání chřadnoucího koloniálního panství Velké Británie a tak teprve existenčně ohrozit evropské demokracie²²⁹.

prostředí exotickému - vzoru, vyznává kulturní orientaci jmenované země. Do značné míry jsou mu právě francouzské prvky zřejmě nejsympatičtější na Sovětském svazu (bolševismus nazval „korporativním syndikalismem“), alespoň do zmiňované přednášky *Řád kapitalistický a řád skladebný*.

Fischer, J. L. Zrcadlo doby, c. d., s. 13-14, 84-85, 182-84. Fischer, J. L. Třetí říše, V. I., c. d., s. 634-65, 645. Fischer, J. L. Řád kapitalistický a řád skladebný, In: V. I., s. 692. Fischer, J. L. Krise demokracie, c. d., s. 238-39, 292 aj.

²²⁷ Jejich nejúplnější verzi nalezneme v *Krisi demokracie*, zatímco předcházející práce jsou poznamenány - klerickou horlivostí zakrývanou - nejasnostmi. Ta podle nás vylučuje snahu, např. na základě *Třetí říše*, interpretovat ostatní autorovo dílo, natožpak na jejich základě odhalit jeho skutečnou orientaci. Tato poznámka se kriticky obrací především proti interpretaci M. Pauzy. Fischer, J. L. Třetí říše, In: V. I., s. 646-49. Fischer, J. L. Krise demokracie, c. d., s. 187-207, 235-47 aj.

²²⁸ Fischer, J. L. Německo. In: ZD, c. d., s. 120-22. Fischer, J. L. Třetí říše, In: V. I., s. 583-602. 643-66 aj. Fischer, J. L. V. III., s. 348-61, 371-75. Fischer, J. L. Krise demokracie, c. d. s. 227-32.

²²⁹ Nástin této geopolitické úvahy JLF předkládá již v r. 1929 (o národním socialismu ještě neuvažuje) ve své německy psané studii *O budoucnosti evropské kultury* v kapitole bezprostředně předcházející programovému závěru, což podtrhuje význam tohoto geopolitického prvku v autorově pojetí politické filosofie. Fischer, J. L. O

Proto se autor kriticky zaměřuje především na italský fašismus, který svým futurismem a dynamismem představuje větší hrozbu a možnou naději německého imperialismu. Třebaže korporativismus nemá za nosnou alternativu, mohl by se snadno stát obranným rozšířením a novou tváří dosud alespoň formálně demokratického kapitalismu: Ústřední význam zde přitom má překrytí strukturálních problémů solidarismem beze změny kulturního prototypu. V *Zrcadle doby* tomuto nebezpečí nevěnoval dostatečnou pozornost. Tento dluh má napravit studie *Třetí říše*, psaná s cílem stát se vůbec první českou monografií k tématu²³⁰.

Při studiu argumentace a hrozivého nástupu korporativismu však zřejmě JLF nabývá dojmu, že sociální tendence - jimž se funkční demokracie musí přizpůsobovat - vynucují reorganizaci společnosti na korporativním půdorysu. Svě o tom vypovídá i zařazení náznaku skladebného optima v opozici, ale tedy také v kontextu, k analýze *Stavovského státu*. Fischer se následně pokouší rétoricky unést pojem korporativismu, napasovat jej i na Sovětský svaz, aby se pak s vlastní demokratizovanou variantou korporativismu mohl postavit mimo a nad spor jeho fašistické a bolševické varianty²³¹.

Tento boj na frontě politické filosofie měl za výsledek vnitřně rozporný pokus o zachování demokratických dober při převzetí půdorysu korporativismu, který bychom mohli označit za jakýsi deformovaný krypto-parlamentarismus²³². Snad právě toto neudržitelné schéma posloužilo JLF jako předloha pro jeho destruktivní kritiku korporativismu v *Krisi demokracie*. Intermezzo *Třetí říše* není proto adekvátní interpretovat jako pro autora charakteristickou koketerii s příslušnou totalitní ideologií²³³. Autor i zde autenticky usiluje o uchránění a zkvalitnění demokracie, byť se jeho „korporativní funkcionalismus“ ukazuje být pro obranu pluralismu proti dobovým tendencím k stavovskému, třídnímu aj. monopolismu mimořádně nešťastným²³⁴.

budoucnosti evropské kultury, In: V. I., s. 415-19. Srov. Fischer, J. L. Imperialismus po válce, in: V. III., c. d., s. 306-13.

²³⁰ Fischer, J. L. Fašismus. In: ZD, c. d., s. 76-83. Fischer, J. L. Třetí říše, c. d., s. 646-67, 667, 670-75. Fischer, J. L. Krise demokracie, c. d. s. 216-232, 256.

²³¹ Fischer, J. L. Třetí říše, In: V. I., c. d., s. 643-48, 670-75. I v *Zrcadle doby* nalezneme pasáže osvětlující zařazení původní syndikalistické koncepce JLF, např. „... první pokus o ustavení společnosti na marxistických základech, novotvar sovětského Ruska, svou organizační základnu nepřejímá z marxismu, kde jí není, nýbrž ze syndikalismu, tedy z týchž zdrojů jako fašismus“. Svou konstrukci v *Třetí říši* po dílčí reinterpetaci ztotožní s „korporativním funkcionalismem“, aby obojí posléze odmítl. V *Krisi demokracie* je již z odhalené zavěšenosti všech tří alternativ v mechanickém kulturním prototypu vyvozeno jejich odmítnutí skladebným pojetím. Fischer, J. L. Marxismus, In: ZD, c. d., s. 119-20.

²³² Pojem JLF neužívá. Užíváme jej při své interpretaci my.

²³³ Ve svých poválečných *Třech stupních* ani *Listech o druhých a o sobě* studii *Třetí říše* - přestože obsahuje vyhraněné formulace jeho politické filosofie - vedle svých programových děl, *Zrcadla doby* a *Krise demokracie*, nestaví.

²³⁴ Fischer, J. L. Sovětské Rusko, In: ZD, c. d., s. 177. Fischer, J. L. Třetí říše, In: V. I., s. 643, 628, 648-49, 667.

Pokus o demokratizaci korporací se opírá pouze o nahrazení stavovské kultury civilní-demokratickou. Fašismus je přitom, v téže studii, charakterizován jako nahrazení téže kultury „civilním aristokratismem politickým“. Ve své schematičnosti, která je bez vypracovaného alternativního kulturního prototypu nesporná, vychází tyto proti sobě pojmově postavené formulace vstříc argumentační implozi²³⁵. Přednáška *Řád kapitalistický a řád skladebný*, předcházející v březnu 1933 vydání *Krise demokracie*, odmítá explicitně původní uspořádání vztahů mezi politickou a hospodářskou sférou ze *Zrcadla doby* a *Třetí říše* těmito slovy: „příliš [jsem] podlehl vzoru francouzského syndikalismu, domnívaje se, že výkon politických funkcí ve společnosti lze přenést na syndikáty [a korporace], které by představovaly - zhruba řečeno - odborové organizace a politické strany v jednom“²³⁶. Skutečnost, že ji přitom autor u, s finanční tísni zápasícího, *Indexu* usiloval vydat, má sama jistou vypovídací hodnotu.

Nemýlil se tedy zřejmě Bedřich Václavek, když pro autora za určující označil svár mezi jeho liberálním myšlením a aktivismem, který je vedl k politicko-etickým hodnotám komunismu²³⁷. Sám autor se, již před svým odchodem z Prahy r. 1923, viděl stát spíše vedle KSČ - v opozici vůči oligarchii Pětky - než s ní, jeho pokusy o nemarxistickou variantu socialismu však vedly ve svých důsledcích do slepé uličky opačného extrému²³⁸.

Ztrátou korporativismu jako nosné konstrukce se však stal autor neschopným navrhnout vlastní akční program záchrany demokracie. Jako důsledek této bezradnosti čteme návrat k schématickému pojmu „demokratickému korporativismu“²³⁹, který učinil na Havlově jako „ideolog Barrandovské skupiny“. Do jejího programového dokumentu se tento postulát bez rozborů vrací ve dvou proklamovaných principech organizace demokratického státu i v

²³⁵ Fischer, J. L. Třetí říše. In: V. I., s. 609, 656.

²³⁶ Fischer, J. L. Řád kapitalistický a řád skladebný, In: V. I., s. 692.

Jistý náznak budoucího odmítnutí korporativismu jako nosné společenské soustavy můžeme nalézt již v pasážích *Třetí říše*, kde JLF hodnotí návrhy z ústavodárného shromáždění porevolučního Německa. Fischer, J. L. Třetí říše, In: V. I., s. 638-639.

²³⁷ Srov. první řádky programu Barrandovské skupiny: „Naše fronta [není pravá ani levá] je obrácena dopředu, je to nástupní fronta nové generace“. Fischer, J. L. Co si myslíme - Co budeme dělat. In: Havel, V. M. Mé vzpomínky IV., s. 248. Dvořák, J. J. L. Fischer v kontextu kritiky let dvacátých, In: HŘS, s. 107.

²³⁸ Fischer, J. L. Listy o druhých a o sobě, s. 162-63.

²³⁹ Fischer, J. L a kol. Co si myslíme - Co budeme dělat. In: Havel, V. M. Mé vzpomínky, s. 157, 160.

Totéž slovní spojení nalezneme ve spojitosti s Althusiovou koncepcí ze 17. století a neúspěšnými pokusy o jeho domyšlení. Při rozboru sovětů JLF explicitně konstatuje, že nezapadají do Althusiovské koncepce „demokratického korporativismu“, ale jsou naopak (sic!) příbuzné jeho konceptu pořadové demokracie. Fischer, J. L. *Krise demokracie*, c. d., s. 237-38, 268-69.

závěrečném zvolání. Tento konceptuální otřes se dostavuje souběžně s nástupem vleklé neurastenie, která autora připravila o politickou i teoretickou iniciativu²⁴⁰.

V *Krisi demokracie* se již nesetkáme s korporativním funkcionalismem, korporace zde mají spíše význam zastřešujícího a koordinačního ústrojí, které zapojuje do dialogu příslušníky jinak rozptýlených povolání a obecněji společenských funkcí²⁴¹.

Korporativistický model je pak pojednán jako rétorický prvek bez vnitřní koherence, kterému se daří imitovat sílu pouze pro malátnost a bezradnost intelektuálů demokratického spektra. Autor mu však pro bezohlednou cílevědomost přisuzuje - jako sovětskému režimu - zásadní provinciální a konjunkturální význam, coby metodě centralizace a industrializace v zaostalých 'mocnostech' druhého a třetího řádu²⁴².

Tím se ovšem korporativistické režimy pouze - de facto - zapojují do světa monopolního kapitalismu. Ještě před převzetím vlády se tak korporativismus dostává do pozice sociální demokracie na konci I. světové války - bez intelektuálních nástrojů k uchopení a proměně lidského světa. Při absenci pozitivní opozice a ucelené demokratické alternativy však už jen silácký příslib táhne. Tato iluze pozitivní a radikální alternativy je pak nebezpečná především svým - třeba jen intuitivním a hrubým - uchopením kvalitativního rozměru lidské existence, vůči níž zůstal oficiální kvantitativní redukcionismus slepý. Zestavovštělé strany tak nedokáží reagovat na problém existenciální prázdnoty a nejistoty bouřící pod existenčními starostmi atomizovaných konstituentů společnosti, jichž se fašismus dotýká²⁴³.

Korporativismus, jako futuristická verze stavovství, usiluje o paradoxní kombinaci statické hierarchie a dynamiky kapitalismu. Přenesením politické iniciativy na zájmově definované korporace je navíc depolitizace, paralyzující dobové parlamenty, dovedená do extrému a celek může být držen pohromadě pouze konstrukcí nad něj povýšeného arbitra - diktátora. Diktátor a jeho mocenský předvoj se přitom nemohou opřít o nové intelektuální metody a svou moc mohou udržovat pouze imperiální extází, nacionálním mysticismem či solidarismem, jejichž

²⁴⁰ Fischer, J. L. a kol. Co si myslíme - Co budeme dělat, In: Havel, V. M. Mé vzpomínky, s. 157, 160. Eliáš-Žáček, B. Václav M. Havel, jeho „Barrandovská skupina“ a její filozof a ideolog, In: J. L. Fischer : 6.11.1894-16.2.1973 : sborník příspěvků ze semináře k 105. výročí narození / J.V. Musil (ed.), s. 20-29. Fischer, J. L. Listy o druhých a o sobě, c. d., s. 346.

Prostý závěr, že JLF zůstal korporativistou je jistě možný. Volíme však jinou interpretaci. Z hlediska její nosnosti - zvláště oproti Pauzově - tento bod představuje jedno ze slabších míst. Přesto se domníváme, že zdůraznění autorova existenciálního rozporu i náš dozajista ne-nutný závěr může podložit.

²⁴¹ Fischer, J. L. Krise demokracie, s. 287, 296.

²⁴² Fischer, J. L. Fašismus. In: ZD, c. d., s. 82. Fischer, J. L. Sovětské Rusko. In: ZD, c. d., s. 165-66, 171, 173. Fischer, J. L. Třetí říše. In: V. I., s. 633. Fischer, J. L. Krise demokracie, c. d., s. 252, 274-7 aj.

²⁴³ Fischer, J. L. Fašismus. In: ZD, c. d., s. 76-83. Fischer, J. L. Třetí říše, c. d. s. 633, 642, 645. Fischer, J. L. Krise demokracie, s. 215-16, 224-32 aj.

mobilizační kouzlo se však v každodennosti brzy vyčerpá. Původní předrážděnost po sobě pak pravděpodobně zanechá o to větší rozčarování z nedosažení mystické jednoty. Hrozí ovšem, že se ztrátou režimu vyvíjet skrze korporativní struktury tlak k zaměření hospodářství podle jeho zájmů dojde k jejich rychlému převzetí opět autonomizovaným kapitálem. Opakovala by se tak situace konečného překonání merkantilistických absolutismů beztělným absolutismem ducha tíže²⁴⁴.

Také korporativismus je tedy pro JLF pouze přechodovým režimem, jehož výsledky nejsou dopředu dané: mohou být katastrofální - socioekonomický kolaps a regres ke stavovské společnosti - ale také ektropické - bude-li včas rozpoznána pod tlakem okolností nutnost nového kulturního prototypu²⁴⁵.

3. 3. 3. Třídy

Za úhlavního nepřítele autorova progresivismu je ovšem nutno označit neperspektivní ortodoxní marxismus, který okupuje pozici progresivní alternativy, inspirující teoretickou i praktickou tvorbu avantgardy, v evropském diskurzu 30. let²⁴⁶. Předválečné pozitivní výsledky podle autora neopravňují konceptuální setrvačnost socialistického tábora. Marxismus dohrál svou progresivní historickou úlohu, jak dokázal neschopností konstruktivně uchopit chiliastický moment konce I. světové války. Od té doby se však stal pouze další složkou fosilizace nerovných stavů skrze realitě totální třídní antagonismus²⁴⁷.

Důvodem je původ marxismu v mechanickém kulturním prototypu: „[C]o nazývá se socialismem, není nic jiného než státní kapitalismus..., který chce asociální povahu kapitalismu svést do sociálních kolejí ... přitom se [ale] vytrácí naprosto zásadní, osobní moment socialistické myšlenky“²⁴⁸. Může proto přinést pouze vojáckou efektivizaci mechanické existence bez samostatné nosnosti²⁴⁹.

Upřázdění pozice symbolického hegemonu progresivního tábora se jeví zřejmě autorovi pro osvobození diskurzu z dominance mechanického kulturního prototypu jako prvořadý úkol.

²⁴⁴ Fischer, J. L. Třetí říše, In: V. I. c. d., s. 662-68. Fischer, J. L. Krise demokracie, s. 216-219, 224-25, 228-45, 251-58, 262-63.

²⁴⁵ Fischer, J. L. Třetí říše, V. I., s. 666. Fischer, J. L. Krise demokracie, s. 236-47, 256-58, 262 aj.

²⁴⁶ M. Pauza si přitom všimá, že kritika marxismu ze strany JLF je „v principu konvergentní s Masarykovou interpretací z *Otázky sociální*“. Pauza, M. Idea strukturální demokracie, c. d., s. 533.

²⁴⁷ Fischer, J. L. Útěk před starou filosofií. V. I., s. 374-76. Fischer, J. L. O budoucnosti evropské kultury, In: V. I., s. 412-13. Fischer, J. L. Třetí říše, In: V. I., s. 646-49. Fischer, J. L. Krise demokracie, c. d., s. 201-07 aj.

²⁴⁸ Fischer, J. L. O budoucnosti evropské kultury. In: V. I., s. 412.

²⁴⁹ Fischer, J. L. Kapitalismus, In: ZD, s. 106. Fischer, J. L. O budoucnosti evropské kultury, In: V. I., s. 412.

Zřejmě i z těchto důvodů v *Krisi demokracie* značně převažují pasáže kritice marxismu a Sovětského svazu nad těmi o středostavovské reakci. Ta je navíc v kapitole *Nástup fašismu* uvozeny podkapitolami *Marxismus a komunismus* a *Třídní boj*, které se věnuje právě bezradnému promeškání chiliastického momentu a polarizačním účinkům třídní rétoriky. Zcela neúčelné jistě není ani zařazení podkapitoly *Sovětský stát* na konec a vrchol kritické analýzy systémových alternativ vůči demokracii, kde bezprostředně předchází autorovu návrhu optima *Řádu skladebného*. Kritiky předcházející této syntetizující snaze, jejíž součástí je i koncept vlády duchovní, představují přitom její významné negativní vymezení²⁵⁰.

Svou roli opět hraje i strategický význam. Narativ třídního konfliktu provázají totiž strukturální důsledky v utváření jednotlivých stavovsko-stranických identit a subjektů. Tento efekt je ve střední Evropě, kde se zestavovštělé strany stávají pro své konstituenty v podstatě jedinou volbou, ještě zesílen. Voliči jim nemohou odepřít podporu, aniž by ohrozili vlastní hospodářské-stavovské zájmy. Jejich domnělí reprezentanti se tak v podstatě stali integrálními orgány vlády, což je ovšem privilegovaná pozice dlouhodobě udržitelná pouze na základě kartelové strategie tzv. státotvorných stran opevňujících se v pomyslné realitě veřejné debaty proti třídě, která systém deklarativně opustila. Narativ třídy je pak podle autora pouze žalostným pokusem chiliastů vyvést čtvrtý stav mimo společnost, kterou marxismus nedokázal konstruktivně proměnit, postavit jej proti ní v nekompromisní izolaci a vyčkat dokud se nenaplní sudba marxistické filosofie dějin²⁵¹.

Marxismus přehlížející sféru kulturní reality nedokáže tento strukturální jev vyložit a tedy ani překonat. Naproti tomu očekávaný vítězný okamžik - opět ze strukturálních důvodů - nemůže nastat. Marxismus totiž čelí útlaku kapitálové hmoty mechanicky jejím důsledkem - sociální hmotou proletariátu, která je, co se týče své sebezáchovy, na dynamice útlaku závislá do té míry, že hospodářské zájmy dělnictva vždy přemohou jeho marxisticky definované politické zájmy. Konečně proletarizace většiny společnosti, která by v třídu zatvrzelý stav učinila samovládcem, by dříve rozvrátila kupní sílu a poptávku udržující kapitalistický systém. Tím

²⁵⁰ Předpoklad negativního vymezení by byl zavádějící, kdyby nás měl vést k domýšlení mlhavého optima v akční program. Je však - snad bez neadekvátní projekce koherence - možné použít negativní vymezení jako vodítko k výkladu nejednoznačných pozitivních prvků optima.

Fischer, J. L. *Krise demokracie*, c. d., s. 85-91, 157-59, 187-222, 265-80 aj. Dále: Fischer, J. L. *Zrcadlo doby*, c. d., s. 138-40, 158-61, 164-77. Fischer, J. L. *Třetí říše*. In: V. I., c. d., s. 622-42. Fischer, J. L. *O budoucnosti evropské kultury*, In: V. I., s. 408, 410-14. Fischer, J. L. *Řád kapitalistický a skladebný*, In: V. I. c. d., s. 680-84.

²⁵¹ Fischer, J. L. *Třetí říše*, In: V. I., s. 628-29, 645-49. Fischer, J. L. *Krise demokracie*, s. 57-58, 197-208.

by došlo i ke kolapsu výdobytků nutných pro nastolení socialismu a propad v jakousi postapokalyptickou variantu stavovského zřízení²⁵².

Svědectvím o tom je podle JLF osud válečného komunismu v Rusku, který musel být přerušen nouzovou restaurací kapitalismu. Původně deklasovaná inteligence a byrokracie, jejichž nemateriální moci marxistické schéma nerozumí, se ukázala jako nezbytná k řízení státu. Nebýt razantního postupu diktatury strany, nesnášenlivé jako její sestry v Itálii a Německu, stal by se Sovětský svaz režimem totálně vládoucí byrokracie. I z původní třídní fixace státostrany zůstala pouze rétorika a až komicky natahovaná koncepce proletariátu²⁵³.

Naproti tomu Sovětský svaz úspěchy vykazuje pouze v dohánění kapitalistického Západu - 1. pětiletka - prostřednictvím plánovaného hospodářství, které je marxismu naprosto cizí. Právě experiment plánovaného hospodářství přitom JLF má za největší přínos Sovětského svazu, ať sám stát²⁵⁴ - příliš poznamenaný nutností zacházet surovou silou, když se mu nedostává adekvátní teoretické opory - dopadne jakkoliv. Zablokování reflexe oficiální třídní rétorikou a tendence ke kolektivizaci se nadto nezdravě kombinují s ruským doktrinářstvím, mesianismem a ustrojeností k carismu. Podobně jako národně socialistické Německo, v němž jediné dokázala bolševická kampaň výrazněji zapůsobit, se tak Sovětský svaz dostává do karantény ze strany demokratických režimů a populací s rozvinutou demokratickou kulturou²⁵⁵.

Za další důkaz neplatnosti marxistické teorie považuje neexistenci silného proletářského hnutí ve Spojených státech amerických. Nejkapitalističtější země světa²⁵⁶ dokazuje, že samotné

²⁵² Fischer, J. L. O budoucnosti evropské kultury. In: V. I., s. 390-95, 403-06, 410-14. Fischer, J. L. Socialismus. In: ZD, c. d., s. 158-61. Fischer, J. L. Třetí říše, In: V. I., s. 626-29, 639, 656. Fischer, J. L. Krise demokracie, s. 188-95, 197-213 aj.

²⁵³ Zvláště zařazením inteligence a profesorů do privilegované kategorie „těžce pracujících“ se JLF otevřeně poveselil. Fischer, J. L. Sovětské Rusko, In: ZD, c. d., s. 168. Fischer, J. L. Sovětské Rusko v popředí. In: V. III., s. 344-47. Srov. Fischer, J. L. Krise demokracie, s. 270-79.

²⁵⁴ Fischer, J. L. Krise demokracie, s. 270, 278-79. Srov. Pauza, M. Idea strukturální demokracie, c. d., s. 314-16. Nad to již v *Třetí říši* přitom upozorňuje na v praxi velmi prostupnou hranici mezi fašistickým korporativismem a pokusy o dělnické rady. Fischer, J. L. Třetí říše, In: V. I., s. 637-42.

²⁵⁵ Fischer, J. L. Kolektivismus, In: ZD, c. d., s. 109-11. Fischer, J. L. Sovětské Rusko, In: ZD, c. d., s. 165-66, 175. Fischer, J. L. Třetí říše, In: V. I., c. d., s. 626-27, 644-49. Fischer, J. L. Krise demokracie, s. 198-208, 270-78.

Některé z nich jsou podle JLF specificky ruského, tj. kulturního, původu jak konstatuje nejen v *Krise demokracie* ale již v *Zrcadle doby*: „bolševismus je specifickou obměnou této nauky ... Ze základní trojjednoty, z níž vyvěrá psychologie ruského národa, totiž: ze strohého doktrinářství, nihilismu a mysticismu, vyzdvihl bolševismus na cestě za marxismem vysoko složku prvou, jakoby na živelnou obranu před mořem mystické mlhy, aniž zabránil, aby v tento jeho přímočarý a nesnášenlivý dogmatismus nevěšel rodný nihilistický úděl alespoň fanatismem destrukce a ničení“. Obdobnou charakteristiku endemických tendencí ruského národa nalezneme i v *Krise demokracie*. Fischer, J. L. Sovětské Rusko. In: ZD, c. d., s. 165. Fischer, J. L. Krise demokracie, s. 276-78.

²⁵⁶ Fischer, J. L. Krise demokracie, s. 198.

Velmi příznačné je mimo jiné, že JLF pojednává o Rooseveltových pokusech o kultivaci kapitalismu jako o sociálně-liberální variantě korporativistických úprav a to těsně před závěrečnou částí podkapitoly *Fašistický stát*.

hospodářské zbídačení nepostačuje vzniku proletářské identity a revoluce - ta má tedy rozhodující měrou sociokulturní povahu²⁵⁷.

Socialismus se tak musí podle JLF vzdát své marxistické setrvačnosti, kterou Evropu ohrožuje, a přijmout teorii citlivější ke kvalitativnímu rozměru skutečnosti, chce-li se opět stát její progresivní avantgardou²⁵⁸. Po zdrcující kritice konečně přichází čas pro prezentaci autorova pokusu o pozitivní náhradu marxismu.

Fischer, J. L. Krise demokracie, s. 249, 259-61. Fischer, Josef. L. Řád kapitalistický a řád skladebný. In: V. I., c. d., s. 696.

²⁵⁷ Fischer, J. L. O budoucnosti evropské kultury, s. 410.

O problémech, které JLF měl při svém uchopování kulturního původu společenských antagonismů dobře vypovídá už první odstavec hesla *Socialismus ze Zrcadla doby*, kde v reakci na citovanou dřívější studii uvádí následující rozbor „trojího kořene“ socialismu, který je „hospodářský, stavovský či politicko-mocenský, a třetí, který jsem původně [v O budoucnosti evropské kultury] nazval etickým, jež by však bylo lépe označit jako kulturní, či ještě spíše jako výrazový“. Vidíme, že JLF odděluje ještě stavovství od hospodářství, slučuje stavovské s politicko-mocenským a politické s mocenským. Nic z toho nevejde do *Krise demokracie*, kromě deklarativního odmítnutí etického základu kritiky JLF ve prospěch vědeckého odkrývání nutnosti. I zde však za nejvyšší považuje právě výrazovou rovinu.

Fischer, J. L. Socialismus, In: ZD, s. 159-60. Fischer, J. L. Krise demokracie, s. 296.

²⁵⁸ Možnou naději pro komunistické frakce a Sovětský svaz podle JLF představuje 'přechod' pomocí Hegela zpět ke kvalitativnímu pojetí skutečnosti, které Marx slavně obrátil na hlavu. S pouhou substitucí Marxe Hegelem by se však JLF nespokojil, jak lze vidět v jeho kritice bolševismu i fašisty užívaného hegelianismu v *Krise demokracie*.

Fischer, J. L. Útěk před starou filosofií, In: V. I., c. d., s. 372-76. Fischer, J. L. Sovětské Rusko, In: ZD, c. d., s. 175. Fischer, J. L. Třetí říše, In: V. I., s. 622, 625-628, 645-48. Fischer, J. L. Krise demokracie, c. d., s. 158, 199-200, 225-228, 278.

4. Skladebná metoda a syntéza

Vyčerpávajících analýz stavovství, zestavovštělého stranicství a korporativismu, o nichž jsme pojednali výše, užil autor nejen jako diagnostiky problému. Sama tato diagnostika má představovat demonstraci nadřazenosti strukturálního myšlení především ekonomickému redukcionismu a zajistit tak, ještě před předložením návrhu optima *Řádu skladebného*, svému autorovi spontánní autoritu.

Za skutečný základ navrženého optima skladebné demokracie, a zřejmě demokracie vůbec, však považoval JLF noetiku, metafyziku a tvůrčí přitakání tragického optimismu, které zakládaly předvedené analýzy. Ve snaze o věcné pojednání těchto základů ovšem, při zpětném pohledu z pozic kolabujícího optima, již můžeme - s naší interpretací - zahlédnout obrys odpovědi autora na otázku nihilismu znovu a znovu se prolamující veškerou jeho činností a obecně lidskou situací. Tuto anticipaci interpretuje následující podkapitola, již následuje výklad samotné demokratické noetiky a metafyziky. Kapitola o vládě duchovní, vrcholu autorova optima, pak stojí na konci práce jako nutný výsledek jeho důsledné existenciální argumentace a její stejně nutné imploze.

4. 1. Lidská situace

Veškeré možnosti svobody podle JLF leží v úzkém prostoru, který se nám otevírá na základě více či méně adekvátního přizpůsobení řádu skutečnosti. Dosažená úroveň zajištění sebezáchovy a hierarchie kvalitativních modů následně se nám otevírajících skutečností jsou nám však pouhým prostředkem dosažení rozvojných a tvůrčích možností. Tento prostor svobody umožňuje - na rozdíl od kvietistických a sebereprodukčních sebezáchovných funkcí - překonávání sebe sama. Selhává-li tento rozvoj, dochází rychle k zaplnění prostoru svobody dominancí sociokulturních automatismů, jejichž prolomení - a opětovné otevření prostoru svobody - se s jejich rostoucí komplexitou stává stále obtížnějším²⁵⁹.

Všechny složky dominujícího standardu byly kdysi inovativními příspěvky. Svým pevným začleněním do normy se ale staly v podstatě konzervujícími oporami přítomného stavu²⁶⁰.

²⁵⁹ Fischer, J. L. Základy poznání, c. d., s. 559-69 aj. Fischer, J. L. Zrcadlo doby, c. d., s. 74-75, 126-31, 190-207 aj. Fischer, J. L. Krise demokracie, c. d., s. 61-69, 71-79, 82-91 aj.

²⁶⁰ To - připomeňme - platí podle JLF i o liberalismu a socialismu. Fischer, J. L. Socialismus. In: ZD, c. d., s. 158-61. Fischer, J. L. Třetí říše. In: V. I., c. d., s. 622-31, 676 aj. Hl. Krise demokracie, c. d., s. 61-121, 185-208. aj.

Fosilizace řádu společnosti je způsobována podle JLF autonomizací sociálních jsoucen, která nabývají v představách společnosti jakýsi vlastní život a stávají se danostmi. Řád společnosti však stále zkouší pohyblivost a neuzavřenost řádu skutečnosti. Ta znemožňuje lidskému světu nejen ovládnutí řádu skutečnosti poznáním, ale také ustrnutí a tedy i dokonalé a věčné dílo. Tyto rysy lidské situace jsou zřejmě nejdůležitějšími z nemožností formujících autorovu odpověď na otázku nihilismu²⁶¹.

Největším nebezpečím pro politickou demokracii se tak stává zavalení i onoho omezeného prostoru svobody provozní logikou a oficiální uvědomělostí, které nepřekračují rámec pasivní nápodoby, epigonství, a vedou ke strnutí inovace v nový nehybný standard, novou tradici²⁶². Tak se podle JLF ustavil i kapitalistický duch tíže, jehož sevření odpovídá svou silou automatizovanému sebezáchovnému potenciálu, který jsme jako civilizace uvolnili. Bez adekvátního politického a kulturního zacílení a zpracování došlo k záměně prostředků za cíle, sebezáchovy za rozvoj. Výsledkem se stalo bezvědomé a automatické přizpůsobení každodenního běhu evropské civilizace jejím nejnižším-základním funkcím²⁶³.

Duch tíže nedominuje západnímu světu jen prostřednictvím všech jeho technických či administrativních možností, ale skrze samotný kulturní prototyp. Obnova svobody tedy závisí na jeho intelektuálním překonání pozitivní vizí nového politicko-kulturního projektu²⁶⁴. Právě *Řád skladebný* má jako rámcový program katalyzovat a ideově koordinovat dílčí pozitivní průlomky a aktualizace. Sama teorie, konstatuje autor proti Comtovi, nebude-li přijata společností jako adekvátní pojetí jejích tendencí, zůstane bezmocná. Jen návrhem optima, které by založilo nový sociální konsenzus, může být inspirována a svéprávně koordinována pozitivní mobilizace ve velkých číslech a všech vrstvách společnosti, jako sdílený projekt průlomu automatismů ducha tíže a záchrany demokracie před jeho důsledky, včetně totalitních kontrastních reakcí. Naopak dílčí nespojité pokusy o iniciativu bez ideové koordinace zapadnou nebo v horším případě ještě opevní setrvačnost kakofonií politické bezradnosti²⁶⁵.

²⁶¹ Fischer, J. L. Základy poznání, c. d., s. 449-50, 478-79, 489-90, 559-69 aj. Fischer, J. L. Řád kapitalistický a skladebný, In: V. I. c. d., s. 680-85. Fischer, J. L. Krise demokracie, c. d., s. 61-121, 139-48, 185-208.

²⁶² Fischer, J. L. Epigoni, In: ZD, c. d., s. 74-75. Fischer, J. L. Epigoni, In: ZD, c. d., s. 162-64. aj.

²⁶³ Fischer, J. L. Duch tíže, In: ZD, c. d., s. 70-72.

²⁶⁴ Fischer, J. L. Řád kapitalistický a skladebný, In: V. I. c. d., s. 680-85, 695.

²⁶⁵ Fischer, J. L. Útěk před starou filosofií, In: V. I., c. d., s. 375-76. Fischer, J. L. O budoucnosti evropské kultury, In: V. I., c. d., s. 379-430. Fischer, J. L. Základy poznání, c. d., s. 447-50. Fischer, J. L. Krise demokracie, c. d., s. 281-82, 311-34 aj.

Pauza upozorňuje, že JLF ještě dekádu před Husserlovou *Krizí evropských věd*²⁶⁶ odkrývá problém mechanického kulturního prototypu. Svým způsobem staví autor navíc na myšlenkách ještě mladší Kuhnovy *Struktury vědeckých revolucí*, protože i neudržitelný kulturní prototyp s jeho objektivacemi může být opuštěn pouze ve prospěch pozitivní náhrady. I ta se však standardizuje a fosilizuje²⁶⁷. Z tohoto úhlu musíme vnímat i snahu JLF o tvůrčí prolomení panujícího mechanického kulturního prototypu, které by vyprostilo z jeho sevření demokratické výdobytky, zakládající se na tisíciletém kulturním pohybu Evropy, aby v době jeho definitivního vyčerpání nebyly strženy a odmítnuty s ním. Záchrana demokracie se tak stává pro JLF epistemickým projektem či přesněji projektem demokratizace obývané epistémy.

V případě trvající dominance ducha tíže ustrnulá kultura ztratí lidskost - tvořivou a přizpůsobivou - automatizací a nahrazuje reflexi řádu skutečnosti svými dogmaty. Neměnností svého kurzu a bezmocí vůči modu operandi, který ji dominuje, hrozí norma nakonec zavést celou společnost do srážky s potřebami vlastní sebezáchovy: V krajním případě setrvačnost celku již nedokáže na sílu prorážet vlastní systémové limity či odpor řádu skutečnosti a rozbíjí se o jeho hrany. V takovém okamžiku kolabuje a sesouvá se na nižší úroveň spontánním zjednodušením svých sebezáchovných vzorců i úbytkem rozvojného potenciálu²⁶⁸.

Kvalitativní skok v komplexitě myšlení, vyžadovaný v bodě krajní automatizace k jejímu pozitivnímu překonání, nemůže přitom stavět pouze na vypracované koncepci nového

²⁶⁶ Vedle Pauzy také L. Valenta si všímá překryvu v diagnóze doby a jejích problémů u JLF a E. Husserla: Racionalismem naturalistické orientace podle obou upadá Evropa do pasti skrytě konzervativního technicistního myšlení. Valenta však nám bližším způsobem zdůrazňuje personalistickou orientaci autora a teprve odtud ukazuje k A. Sorokonovi (krize jako funkcionální porucha), M. Foucaultovi či T. S. Kuhnovi (kulturní prototyp jako epistémé a paradigma). Ivan Hodovský ovšem upozorňuje na několik dobových knih, vykazujících podobné „epochální myšlení“ - jedná se o *Člověk ve věku vyrovnání* (Max Scheler, 1927), *Duchovní situace doby* (Karl Jaspers, 1931) a *Člověk a společnost ve věku přestavby* (Karl Mannheim, 1935). Hodovský si dále všímá, že v *Krizi demokracie* je Jaspers uveden mezi zdroji - byť v tomto kontextu základy autorovy analýzy předcházejí i r. 1927, jak vyplývá z výkladu sekce *Autorův profil*.

V *Základech* poznání ovšem nalézáme explicitní ocenění starších prací (1923, 1926) Maxe Schelera. Můžeme se tedy domnívat, že se po svém obratu k sociologii (1923) s jeho myšlením seznamoval také vzhledem k poznámce ze studie *Saint-Simon a Auguste Comte* (1925). Právě Schelerovým prostřednictvím k JLF mohly pronikat prvky Husserlova myšlení. V sousedství M. Schelera na konci *Základů poznání* ovšem nalezneme více významných jmen - B. Russell, H. Driesch, N. A. Whitehead a dokonce i E. Husserl - která by jinak koncipovanou práci mohla vést k extenzivnímu genealogickému bádání. My se zde spokojíme s náznakem, že JLF mnoho anticipoval, ale stejně tak mohl mnohé nasát. Pauza, M. *Idea strukturální demokracie*, c. d., s. 69-70, 113-16, 204. Valenta, L. *Sebrané spisy I.*, c. d., s. 85-126. Zumr, J. Josef Ludvík Fischer občan a filosof. In: *Případ Sokrates*, c. d., s. 167-68.

Hodovský, I. Fischerova Krize demokracie v kontextu třicátých let. In: Gabriel, J. HŘS, c. d., s. 169, 171. Fischer, J. L. *Základy poznání*, In: V. I., s. 574-80. Fischer, J. L. *Saint-Simon a Auguste Comte*, In: V. I., s. 212.

²⁶⁷ Dále: Pauza, M. *Idea strukturální demokracie*, c. d., s. 104-19, 175-94, 204-07, 246-53 aj. Valenta, L. *Sebrané spisy I.*, s. 135-174.

²⁶⁸ Fischer, J. L. *Zrcadlo doby*, c. d., s. 190-207. Fischer, J. L. *Základy poznání*, c. d., s. 544-61. aj.

kulturního prototypu. Sama populace musí být natolik kvalitativně vyspělá, aby jeho přijetím dokázala v konkrétních funkcích - jako událostech své struktury - daný skok realizovat. Odtud autorův důraz na školství, výchovu a kulturu, na jejichž kultivaci je třeba pracovat již v době soumraku starého kulturního prototypu, třebaže budoucí skladebná orientace je pouze tušená. Až následně se může skladebná kultura-vzdělanost prosadit za nový standard, založený ovšem na svém trvalém reflektování a překonávání skrze politiku jako skladebné autorství²⁶⁹.

Výsledná syntéza ovšem „musí vyrůstati z bezpečných základů noetických, aby čerpala odtud nejprve své zdůvodnění metodologické a v jeho sledu teprve dospívala k pozitivním konstrukcím ontologickým i normativním“²⁷⁰. Nejvlastnějším základem demokracie - demokratizace epistémy - se tak pro JLF stává noetika pojatá jako pochopení kognitivní omezenosti jakýchkoliv názorových a zájmových pozic. Jde tak především o intelektuální přijetí lidské situace, jejíž danosti je kontraproduktivní se bránit dogmatickými konstrukty a kompenzacemi. Opačným extrémem by však bylo rezignovat na úsilí o pozitivní synergii s řádem skutečnosti prostřednictvím řádu společnosti. K tomu je ovšem třeba metody uchopení jsoucna a tedy představy - metafyziky - o něm, jejichž sociokulturními objektivacemi se v optimálním případě má stát agonistická skladebná syntéza se sebe-konstruktivním a autorským zaměřením k vlastnímu tvořivému předběhu a budoucnosti²⁷¹.

Prioritizace rozvojného zaměření demokracie se pak v pojetí JLF rovná priorizaci osobnosti před všemi jinými hodnotami. Teprve tímto nadřazením, i kdyby mělo vést ke snížení konzumního standardu a hospodářské výkonnosti²⁷², podle JLF dojde k zajištění demokracie - realizací demokracie materiální, tj. obsažné - oproti kontingentnímu a hybridnímu stavu formální demokracie. Úsilí o dosažení takového, byť nedosažitelného, optima je podle JLF něčím, čeho se při své denní praxi demokracie a demokraté nemohou vzdát, aniž by hodnotově již neopustili demokratický režim²⁷³.

²⁶⁹ Srov. příspěvky ke školství, výuce, kultuře: např. Fischer, J. L. Výbor z díla III., s. 661-63, 694-701, 706-13, 731-743, 786-97 aj. Fischer, J. L. Základy poznání, c. d., s. 544-61 Fischer, J. L. Krise demokracie, c. d., s.

²⁷⁰ Fischer, J. L. Krise demokracie, c. d., s. 311.

²⁷¹ Fischer, J. L. Epigoni, In: ZD, c. d., s. 390-409, 420-26. Fischer, J. L. Zrcadlo doby, c. d., s. 190-207 aj. Fischer, J. L. Základy poznání, c. d., s. 433-36, 441-50, 540-73 aj. Fischer, J. L. Krise demokracie, c. d., s. 7-15, 17-25, 127-86, 311-21, 323-29, 331-34. aj.

²⁷² Fischer, J. L. O budoucnosti evropské kultury. In: V. I., c. d., s. 403-9, 410-14. Fischer, J. L. Personalismus, In: ZD, c. d., s. 126-31. Fischer, J. L. Kapitalismus, In: ZD, c. d., s. 104-06. Fischer, J. L. Základy poznání, c. d., s. 553-54, 559-64 aj. Fischer, J. L. Krise demokracie, c. d., s. 282-309.

²⁷³ Jako sdílený postulát, který však pouze skladebná demokracie usiluje realizovat více než formálně, označuje autor „požadavek, aby v rámci určitého společenského celku jednotliví jeho členové nebyli pouhým pasivním objektem, nýbrž aktivním subjektem jednotlivých sociálních činností, zejména pak činnosti ústřední: vlády společenské“. V tom smyslu i v *Krisi demokracie* pojímá politiku jako činnost utváření inkluzivního sociálního konsenzu, která je ovšem založena na osobní účasti - pozvání - a nikoli vztahu moci k jejím 'objektům'. Zde se však již politika takřka prolíná s neformální vládou duchovní. Fischer, J. L. Co s demokracií? In: V. I., s. 739.

Až do tohoto bodu usiluje autor skutečně důsledně o demokratizaci obývané epistémy. Problém se však dostavuje, když se sám pokouší navrhnout nový kulturní prototyp a na základě vlastní představy o řádu skutečnosti stanovit, jak přibližně vypadá personální optimum a rozvojnost obecně. Přejít k vlastnímu syntetickému pokusu se tak dostává do nezhojitelného rozporu s argumentací předcházejících analýz, třebaže jsou při jeho konstrukci užívány - spíše jako symboly a aluze - známé pojmy. Vysoce osobitý návrh optima *Řádu skladebného* je tak nutně nanejvýše nepřijatelný jako obecný model fungování²⁷⁴.

Řád skladebný je zřejmě cenou nejen za předcházející kritické analýzy ale také aktivismus, kterou autor musel zaplatit, když jeho prostřednictvím přitakal nepřekročitelnosti lidské situace. Dokud autor směřoval ke svému zenitu, nedopřál si odpočinku ve svém filosofickém aktivismu a zápase o kvalitní školství a kulturu i na regionální úrovni²⁷⁵ s nadějí, že se tyto snahy stanou součástí skladby - snad osou skladebné reorganizace celé společnosti na základě nového kulturního prototypu.

Ve shodě s tím optimu *Řádu skladebného* již od jeho prvních náznaků²⁷⁶ dominuje vize ustavení vlády duchovní. Ta by se měla stát množinou nejvýraznějších tvůrčích osobností, které vlastním nasazením ve svých oborech pozitivně překonávají dosažený stav na profesionální úrovni. Svou činností tak významně podněcují dialogické sebeutváření skladebného celku a předznamenávají v určitém rozsahu nenahraditelně možnosti jeho rozvoje, směřování a představ o validitě-legitimitě²⁷⁷.

Na místo demokratizace epistémé prostřednictvím obecné elitizace se proti vůli autora dere-mesianistickou rétorikou málo věrohodně zakrytý - panský vztah primární elity k elitě odvozené, která je považována za osobně hodnotnou v odstupu a na základě poplatnosti standardům, které více méně bez možnosti ideové iniciativy či hlubší ideové kontroly - při svých převážně kulturně pasivních zaměstnáních - přejímá. Odvozená elita se tak stává

Fischer, J. L. Krise demokracie, c. d., s. 99-102, 165-85. Srov. dále Fischer, J. L. Základy poznání. In: V. I., c. d., s. 449-50. Fischer, J. L. Zrcadlo doby, c. d., s. 44-65, 75-76, 126-37, 190-207 aj.

²⁷⁴ Tento fakt zřejmě pronikal k autorovu vědomí i přes vysoko vzednutý mesianismus, o čemž svědčí alespoň málo upřímné náznaky relativizace, když své klíčové myšlenky rámuje jako pouhé pracovní hypotézy. Srov. Holzbachová, I. J. L. Fischer a krize evropské kultury. In: Gabriel, J. HŘS, c. d., s. 147.

²⁷⁵ Srov. především celek *Kultura a regionalismus* stematicky přidruženými studiemi, předcházející články věnující se české a světové kultuře či dobově odpovídající pedagogické stati. Fischer, J. L. Výbor z díla III., c. d., s. 40-76, 107-33, 354-75, 596-724. Fischer, J. L. Krise demokracie, c. d., s. Fi-škola

²⁷⁶ „Osvobozený lidský duch, stav se vítězem nad duchem tíže, ruší jeho nelidský mýtus, aby budoval novou katedrálu zlidštěného světa z hloubky i jasu, vážnosti i radosti svých tvůrčích zdrojů“. Upozorníme ještě na původ těchto inspirací společenské reformy ve studiu pro comtovskou monografii z r. 1925. Fischer, J. L. O dvojím řádu. In: V. II., c. d., 31.

²⁷⁷ Fischer, J. L. Krise demokracie, c. d., s. 184-86, 292-93, 323-28 aj.

instrumentem epistémy ovládajícím vládu duchovní a v zásadě bez jiné možnosti závisí na její osvícenosti, přirozeně v ní vznikající neshodě-pluralitě a schopnosti rozumět zpětné vazbě²⁷⁸.

Po vši své snaze se tak JLF nepodařilo více než schematicky zaznamenat a do jiných institucionálních pojmů přesadit problémy dobové demokracie, aniž by došlo k jejich slibovanému překročení. Důvodem je především fakt, že autor celou svou mysl směřoval k cíli, který již ve své noetice - prohlášené za základ demokracie - uzná za nedosažitelný. V témže okamžiku však přitakal nutnosti dopouštět se metafyzických kladů i formulací dalekosáhlých optim, na jejichž základě jsme jediné schopni jednat. Zřejmě z toho důvodu zůstává z vlastní výstavby *Řádu skladebného* vyloučen důraz na neredukovatelnou nejistotu zdůrazněnou a představující svými až postmoderními prvky náznak předběžné epistemické alternativy²⁷⁹.

V bodě, kde důsledný a vášnivý demokrat dostihuje svůj sen v konkrétním návrhu optima *Řádu skladebného* poznává v tomto schématu vlastní obludnou projekci a úzkost bezmocného, do Olomouce vystrčeného, mesiáše, který zašel ve svém myšlení až příliš daleko a věnoval mu příliš mnoho své víry, než aby jeho mysl ještě dokázala změnit směr a tvořivě své kruhy prorazit. Explozi klerické rétoriky se zdá zakrývat rachot imploze argumentace, od níž si autor sliboval spásu své duše a světa: Když dozní závěrečné tympány autorova snu o dokonalém zlidštěném světě, přichází tiché a bolestivé střízlivění v neplodné neurastenii²⁸⁰.

Zůstává poté otázkou, zda při analýze tohoto existenciálního zápasu na půdě teorie demokracie jsme oprávněni epistemickou deformaci a mesianistický únik v koncepci JLF hodnotit negativně - s odkazem k narušení formální a procedurální demokracie - a nebo

²⁷⁸ K zajištění plurality nabízí JLF pouze schématické normativní instrukce. Předpokládá například neorganizovatelnost vlády duchovní, která má být množinou elitních osobností. Není však jasné, proč se takováto vláda duchovní dosud neprosadila, pomineme-li náznaky, že teprve nový kulturní prototyp jí umožní zaujmout ono potřebné místo předních správců a tvůrců sociokulturních jsoucen. Vláda duchovní však - jak se zřejmě JLF cítil - teprve naléhavě očekávala svého zakladatele.

Snad proto nemusel autor krajní důsledky svého demokratického maximalismu založeného osobním mesianismem domýšlet do důsledků a mohl nevidět, co konstatoval u Církve, předchozí vlády duchovní, jako automatismus - že s vládou duchovní přichází mimoděk kumulace majetku a světské moci. Fischer, J. L. Krise demokracie, c. d., s. 27-31, 33-36, 160, 214-15 aj. Fischer, J. L. Kultura a regionalismus. In: V. III., c. d., s. 685-86.

²⁷⁹ Zdůrazněme, že *Základy poznání* začínají i končí varováním před záměnou vlastní - třebas nepřekročitelné - metafyziky a mytologie za řád skutečnosti v módu naivního realismu. Můžeme tak pouze usilovat o jejich otevřenost reflexi, nikoliv absolutní pravdivost, která je pouze želeným optimem takového hledačství. Fischer, J. L. Základy poznání, In: V. I., c. d., s. 441-45, 565-69.

²⁸⁰ Srov. Fischer, J. L. Listy o druhých a o sobě, c. d., s. 333, 340-41, 346. Srov. Gabriel, J, Fischer, J. L. J. L. Fischer o sobě a o filosofii, c. d., s. 15.

skladebnou demokracii brát jako validní výsledek a potenciální východisko pro další analýzy perspektiv a strategií demokracie v obecně lidské situaci.

Tato možnost se před námi otevírá do značné míry právě díky přepjatosti a neudržitelnosti *Řádu skladebného*, který je natolik osobitým výrazem, že nemůže být jednoduše zobecněn a přijat²⁸¹. Tímto pozoruhodným příspěvkem, který působí jako manický monolog, vstupuje autor do dialogu a předkládá jako osoba osobě ke zvážení, kritice i inspiraci svůj sen o dokonalosti. V této podobě už není návrh optima *Řádu skladebného* děsivý ani nevkusný, je vlídný a nadějeplný zvláštním tragickým způsobem. Primární funkcí této - při dnešních standardech snad toxicky a nevkusně působící - rozhodnosti nebylo u JLF skrývat se před existenciální krizí, ale prolomit se do ní pozitivním rozhodnutím setřásajícím všechny falešné jistoty a znovu je s přitakáním zvedající, když už nic nosného nezbyvá. Takového jej již poznali jeho kolegové a žáci po II. světové válce.

Autor byl ve své práci i diskusích po zbytek života veden představami, které musely být do důsledků domyšleny a explodovány, aby se teprve staly terapeutickými a podnětnými v udržitelné syntéze vlastní osobnosti: Svým ostrým filosofickým profilem JLF podnětně působit na své okolí. Vyžadoval přitom od svých diskuzních partnerů podobnou jasnost a důslednost při formulování jejich optim i jejich kritik²⁸². Můžeme se tedy domnívat, že mesianistická rétorika a doktrinářské prvky v podání skladebné teorie demokracie jsou spíše následky vnitřního autorova boje s krizí a bezmocí, ale nikoliv pozitivní vůlí diktovat či epistemicky dominovat druhé. To ostatně poznáme i z jeho nepotlačitelného odporu k oficiálním pravdám a filosofiím v průběhu jeho dlouhého života.

Jako Don Quijote zde JLF vyrazí proti sociokulturnímu masivu své doby, nikoli pro Dulcineu z Tobosa ale pro *Řád skladebný*. I když nemůže se svou těžce a pečlivě připravovanou zbraní - skladebnou metodou a přesnými analýzami doby - zvítězit, stává se sám výzvou k tvořivé odvaze, která - jak zjevně doufá - snad jednou prostoupí celé kavalerie Quijotů, budoucí vládu duchovní. Až tyto kavalerie zmoudří a přijmou lidskou situaci, dokáží snad zlidštit svým příkladem svět. Z Olomouce tehdejšího Československa, svíraného všestrannou krizí, však

²⁸¹ Fischer, J. L. - Gabriel, J. J. L. Fischer o sobě a o filosofii in: HŘS, s. 14.

²⁸² Fischer, J. L. - Gabriel, J. J. L. Fischer o sobě a o filosofii in: HŘS, s. 9-17. Valenta, L. filosofický typ J. L. Fischera. In: Sebrané spisy I., c. d., s. 195-99. Havel, V. M. Mé vzpomínky IV., s. . Petrussek, M. Filozof a sociolog J. L. Fischer. In: Učenci očima kolegů, žáků a následovníků. c. d., s. 191-203. Floss, K. HDZ, c. d., s. 185-233. aj.

naš autor - zakladatel vlády duchovní - nemohl více než vyrazit bojový pokřik k pozitivní obranně lidskosti²⁸³.

Tento pokřik na sebe vzal výraz teorie a návrhu optima. Jednostrannost, nutně vedoucí k slepé uličce a nelidskosti, přitom zjevně nebyla jeho plánem. Demokratický maximalismus autora, který se toužil zbavit nejistoty, byl založen mesianismem, jehož formu na sebe vzalo jeho tvrdohlavé hledačství. Tento mesianismus se dostal do trvalého rozporu s autorovým demokratickým maximalismem, z jejich střetání a exploze *Řádem skladebným* však postupně v nitru autora - a pod povrchem jeho klerických a účelových formulací - vzniká cenná ruda tragického optimismu.

Popsaným způsobem rozpolcen nedokázal zřejmě bez terapeutických prvků skladebné filosofie ještě ve 30. letech potlačovat svou neurastenii, jako integrální demokrat se však zároveň nemohl stát klasickým mesiášem -ismu osvobozeným a osvobozujícím od intelektuální reflexe. Snad proto, když pochopil, že nenalezne v „gotické katedrále“²⁸⁴ *Řádu skladebného*, co hledal, našel v sobě tolik integrity a charakteru, aby se prostě vzdal dalšího charismatického působení. Nemohl se proto zřejmě stát vůdčím ideologem Barrandovské ani jiné skupiny, byť snad stále toužil být inspirativním veleknězem a rybářem duší, který získává osobnosti pro synchronní rozvoj jejich vlastních talentů a myšlení: otázka, zda na konci tohoto zmoudření po II. světové válce nad mesiášem definitivně vítězí demokrat, již přesahuje rozpětí naší práce. Jisté je, že trvalo takřka deset let a bylo třeba výhně ztráty vlasti a války, aby se onu cennou rudu tragického optimismu naučil zpracovat, což naznačuje obnovené a daleko za Evropu rozšířené hledačství jeho poválečných příspěvků.

Následující podkapitoly předvedou nosnost naší interpretace na výkladu demokratické noetiky a metafyziky JLF. Další kapitola konečně pojedná o vládě duchovní, která v plnosti odhalí naznačenou argumentační implozi a terapeutickou potřebu jejího zakrytí mesianistickou explozí.

²⁸³ Srov. burcující přednášku rozšířenou ve stat' (2. 2. 1939): Fischer, J. L. Národní tradice a česká filosofie. In: V. III., s. 76.

²⁸⁴ Fischer, J. L. O budoucnosti evropské kultury. In: V. I., s. 426. Fischer, J. L. O dvojím řádu. In: V. II., s. 31. Fischer, J. L. Gotika. In: ZD, c. d., s. 90-92. aj.

4. 2. Demokratická noetika a metafyzika

Noetika *Základů poznání* má antropologický a psychologizující charakter, v němž se prozrazuje vliv Jamesova pragmatismu²⁸⁵. Středem poznání je předpoklad Já. To nedisponuje žádným „bezprostředním vnímáním“²⁸⁶ a svět je vždy již komplexním výsledkem vnitřní práce s vněmi, které jsou učiněny čitelnými předvědomými intencemi na základě předsudků-kladů reality²⁸⁷. Tento proces předchází i schopnost představování, dávající nám možnost srovnávat konkrétní s ostatní svou zkušeností, a nejen myšlení, které ze srovnávání vyvozuje nenázorné a systematizující abstrakce jako nutný 'druhý člen' poznání, s jehož pomocí utřízujeme svou zdánlivě bezprostřední existenci²⁸⁸.

Přesto se běžný život odehrává v módu naivního realismu, jako by bezprostředně zažíval řád skutečnosti. Tento mód je přizpůsoben jednání a tvorbě. Až sekundárně k němu přistupuje představivost a reflexe, aby řešily jeho rozpory. Proto je podle JLF „intelektuálním omylem“ vlastním evropské vzdělanosti (scholastiky i naturalismu) považovat naivní realismus za pouhý klam a vyvozovat 'za ním ležící' objektivní a reflexí odhalitelnou skutečnost: „syntéza v názoru ... není druhoutná, nýbrž aktu vnímání imanentní“²⁸⁹.

Uvědomujeme si a vidíme tedy skrze předsudky, zájmy a emoce již výsudky - vidíme kauzality, ohraničené objekty, celky a části - a to objektivně je náš svět, naše situace, kterou jako takovou musíme přijmout bez intelektuální paralýzy. Náš svět je tak nutně formován v rámci určité kontingentní představy syntézy, totality, skladby²⁹⁰, skrze niž souhrou

²⁸⁵ Fischer, J. L. Listy o druhých a o sobě, c. d., s. 322.

²⁸⁶ Vychází přitom od metafyzické bodu „čistého Já“, což je výraz pro dále „nepopsatelnou skutečnost, že něco je uvědomováno“. Za ni není v našich intelektuálních silách proniknout. Jako příklad přibližující existenci „čistého Já“ si volí zrcadlo: Zrcadlo stejně jako „čisté Já“ není totožné s v něm odraženými obrazy, ale svou funkci plní jeho 'ústrojí' jen díky přenosu obrazu světlem/vědomím. Analýzy JLF se pak pohybují ve sféře „psychofyzického Já...“, v němž se odehrává činnost reálního subjektu“. Zajímavý je přitom důraz na to, že zažívání tohoto Já není o nic původnější než zažívání objektivního světa, zatímco je připraveno o možnost odstupu a jakéhokoliv vnitřního srovnání.

Na rozdíl od Z. Novotného - rozumíme-li jeho kritické poznámce správně - metafyzické hypotézy v základech autorovy psychologie Já, nemáme za něco nepřístojného.

Fischer, J. L. Základy poznání, c. d., s. 454-59, 468, 489-83. Novotný, Zdeněk. Metafyzické rysy pojetí subjektu ve filosofii J. L. Fischera (Humovský pohled). In: AUPO, 1994, s. 46-47.

²⁸⁷ „Není-li zkušenost dána jednoznačně, nýbrž námi teprve vytvářena, není také přesných hranic toho, co ještě jest empirické, a co již nikoli. Existuje jen vzájemná kontrola zkušenostních dat myšlením a naopak. Úkolem filosofie jest, aby vypracovala organon této kontroly, zásady, jichž dlužno dbát, aby naše myšlení nebylo vyvráceno zkušeností, ... aby tuto zkušenost vyjadřovalo, co neadekvátněji“. Fischer, J. L. Základy poznání, c. d., s. 568-69.

²⁸⁸ Fischer, J. L. Základy poznání, c. d., s. 454-55, 508. Tyto kategorie - bezprostřední vnímání, představy, myšlení - jsou hypotézy umožňující analýzu. JLF je neprohlášeja objektivně a v této struktuře existující.

²⁸⁹ Fischer, J. L. Základy poznání, c. d., s. 459, 466.

²⁹⁰ Fischer, J. L. Základy poznání, c. d., s. 457-59, 464-65.

psychických funkcí intelekt „pozoruje, aby převzal odpovědnost [za činnost]“²⁹¹. Touto 'transcendencí' se Já rozšiřuje do prostoru a času - identifikuje své Mé - jeho neschopnost sebou jsoucno vyplnit a ovládnout vede následně k proměnám a uzpůsobování samotného Já. Významným momentem je hierarchizace Já, resp. určení priorit, a tvorba kompenzačních mechanismů pro případy neúspěchu. Výsledkem přizpůsobování jsou například masky a tváře, které si nasazuje Já v různých funkcích-rolích²⁹².

Funkce zastává ve společnosti jiných Já, která na základě analogie se sebou rozeznáváme jako Ty. V jejich společnosti se součástí Mé stává právě činnost-dílo a obecně funkce²⁹³. Kooperace a organizace s Ty se stává základní kompenzací bezmoci Já, které nedokáže uchopit celý svět, a jedná se tak o přirozenou i nutnou součást sebezpřekračujícího se Já. Ne všechny způsoby organizace - celostního uchopení světa - jsou však stejně adekvátní²⁹⁴.

Sociální ustrojení je natolik důležité pro naše vnímání reality, že analogii mezi Já a Ty - připisující aktérství Ty - rozšiřujeme předsudečně i na neosobní a neživé. V čisté formě z tohoto omylu vzniká animismus²⁹⁵ - ve vyvinutých společnostech i celé sociokulturní objekty, identity či ideologické opozice, považované za autonomní²⁹⁶. Vzniká tak dojem života pod vládou objektivně existujících struktur, které se navíc kvůli ustalování asociací a paměti zpevňují v přijaté tradice, třebaže jsou pouze autonomizovanými objektivacemi ve společnosti kdysi působících a utvářejících se zájmů²⁹⁷. Mezi takové tradice přitom nepatří jen například instituce, ale i vnímání času a prostoru, třebaže žijeme s naivní představou o jejich realitě²⁹⁸.

²⁹¹ Fischer, J. L. Základy poznání, c. d., s. 563.

²⁹² Fischer, J. L. Základy poznání, c. d., s. 468-71, 483-86, 499 aj.

²⁹³ Fischer, J. L. Základy poznání, c. d., s. 484-87, 499.

²⁹⁴ JLF tedy není přívržencem absolutního konstruktivismu. Konstatuje pouze, že v objektivní realitě nežijeme, protože ji nejsme schopni vnímat. Odmítá však relativismus, protože všechny druhy smýšlení o skutečnosti si nejsou rovné - některé korespondují s ověřitelnými zkušenostmi více jiné méně. Diametrálně odlišné mohou pak být i jejich přístupy k tónu života a tvorbě.

Fischer, J. L. Základy poznání, c. d., s. 527, 562-69 aj. Fischer, J. L. Relativismus. Zrcadlo doby, c. d., s. 150-52.

Fischer, J. L. Dogmatismus. Zrcadlo doby, c. d., s. 69-70. Fischer, J. L. Tragika. In: ZD, c. d., s. 186-88. Fischer, J. L. Krise demokracie, c. d., s. 331-34. Fischer, J. L. Clown hledá svůj domov. In: V. III., s. 714-17. aj.

Například romantismus, nacionalismus, antisemitismus či imperialismus vykládá JLF jako kompenzační nástroje „deklasovaných“ národních socialistů a fašistů. V těchto analýzách můžeme nalézt anticipaci jeho poválečné myšlenky panplexie - včetně důrazu na magické významy či mysticismus jako náhražky za nedostupné vědění, antropomorfismus a hledání univerzálního lidského vinika.

Fischer, J. L. Prorok hákového kříže, V. III., s. 349. Fischer, J. L. Třetí říše, c. d., s. 583-602. Fischer, J. L. Krise demokracie, c. d., s. 225-31. Fischer, J. L. Výbor z díla II., s. 48-76, 565-72.

²⁹⁵ Fischer, J. L. Základy poznání, c. d., s. 487.

²⁹⁶ Po II. světové válce, během níž získal inspirace v nizozemském exilu, JLF na tuto myšlenku navazuje v konceptu panplexie, resp. panplektálního myšlení. Viz především *Panplexie*. Fischer, J. L. Výbor z díla II., c. d., s. 565-72.

²⁹⁷ Fischer, J. L. Základy poznání, c. d., s. 544-46, 559-64. Fischer, J. L. Duch tíže. In: ZD, c. d., s. 70-72.

Fischer, J. L. Krise demokracie, c. d., s. 27-31 aj.

²⁹⁸ Fischer, J. L. Základy poznání, c. d., s. 511-14. Fischer, J. L. Analýza poznávacího procesu, Česká mysl, 27. č. 2, 1931, s. 136-39.

Tím významnější se stává intelektuální reflexe jako jediný nástroj, který může obývanou epistému analyzovat na základě srovnávání a komunikace partikulárních zkušeností. Společnost tak může svůj sociální konsenzus očišťovat od omylů a klamů o sobě a ptát se po smyslu jednotlivých sociálních a kulturních jsoucen, aby byla schopna je žádoucím způsobem přetvářet, a po existenci principů či sil, které považujeme za působící²⁹⁹. Odtud vyplývá i důležitost noetiky pro demokracii.

Demokrat by měl chápat, že si svět obsahující 'fakta' v koherentní syntézu uspořádává z jednotlivých vněmů na základě vlastní selekce a stylizace, ovlivněných afektivně i esteticky. Řád skutečnosti, poznání otevřený pouze nepřímou falzifikací teorií a celých kulturních prototypů³⁰⁰, je tak nepřekonatelně zneprístupněn nejen naší omezeností smyslovou ale také psychickou a kognitivní. Přesto má smysl jej konstruovat, protože touto činností kultivujeme a reflektujeme své metafyzické předsudky, nutné k jednání v módu naivního realismu. Ve formě předsudků a celých konstrukcí setrvávají tyto klady bez přímého vyvrácení v modu operandi naší mysli i našich civilizací: Bludný kruh lidské situace se uzavírá³⁰¹.

4. 2. 1. Tragika identity a substance

Proto je „naše smyslové vnímání jakýmsi vyrovnáváním protiv“³⁰² mezi tendencí k objektivnímu-efektivnímu poznání a afektivní-estetizující projekcí, které se obě sociokulturně zakládají a mají svůj věcný i terapeutický význam při nalézání smyslu obydlujícího svět³⁰³. Při tomto hledání v dialogu s druhými konstruujeme sdílenou představu optima, která teprve může inspirovat jednání a motivovat ke spolupráci.

Účelem tohoto dialogu - jak autor podtrhuje - není rozkrytí definitivní pravdy o řádu skutečnosti. Proto je chybné fixovat se na domnělé zdroje takových pravd, například měřitelnost, když všechna měřítka jsou výsledky kulturní tvorby a rozlišení kvalit, nikoliv

²⁹⁹ Fischer, J. L. Základy poznání, c. d., s. 482, 509-16, 546-47 aj.

³⁰⁰ M. Pauza velmi správně postihuje, že projevem falzifikace žité racionality řádem skutečnosti na systémové úrovni je krize. Krize se tak stává příležitostí učinit správné rozhodnutí - opustit nefunkční předsudky a sociokulturní danosti, které se ukazují jako odporující reflektované zkušenosti. V podání M. Pauzy je zdůrazněn prvek soudu dějin. Pauza, M. Idea strukturální demokracie, c. d., s. 160-61.

³⁰¹ Fischer, J. L. Základy poznání, c. d., s. 459-66, 489-90.

„jediným způsobem, jak prorazit bludný kruh, jemuž jsme propadli hledající východisko filosofického uvažování, jest zkusmý předpoklad o utváření a řádu skutečnosti“.

Fischer, J. L. Věcný a časový úkol filosofie. In: V. III., s. 38.

³⁰² Fischer, J. L. Základy poznání, c. d., s. 466.

³⁰³ Potřeba 'složit' si z dílků vněmů smysl světa je neoddělitelná od uvádění do vztahů a tedy poznání, ale autor varuje, že „intence skladebná ... neskýtá předem žádné záruky, že bude s intencí předmětnou ve shodě. Spíše se zdá svědčiti řada okolností, že skladebné zřetel smyslového vnímání odvádějí od zřetelů předmětných, vnášejíce v útvary vněmové prvky buď přímo, nebo alespoň nepřímou estetické povahy“. Fischer, J. L. Analýza poznávacího procesu, Česká mysl, 27. č. 2, 1931, s. 136.

pevné body zjevení. Popírat tato omezení či důležitost rozlišování kvalit by znamenalo popření možnosti poznání vůbec - jak se v důsledku stalo scholastikům a idealistům požadujícím za pevný bod poznání zjevení. Tímto způsobem je určena působnost vědy a techniky³⁰⁴ v korekci klamů a omylů, rozšiřování našich smyslů a sil, ale naopak delegitimizována její ambice předepisovat vědecky zjištěný smysl věcí. Reflektovat a systematizovat síť námi budovaných významů je především úkolem filosofie³⁰⁵.

Podle autora „nelze objektivní reality myšlením ani dokázati, ani popřítí: realita není logické, nýbrž bezprostředně postřehnuté datum“³⁰⁶, pročez je každý náš krok z pasivity již metafyzickým kladem a předběhem. Zachází ovšem ještě dál, když samotnou identitu Já-vědomí rámuje jako objektivně nezjistitelnou, jako pouhý „zážitek domnělé totožnosti“. I tato totožnost - jako zmíněný čas a prostor - je pouze vysouzená, konstruovaná, z pozorované tělesné a životní kontinuity. Totalizující funkce našeho vědomí, provázená selekcí a stylizací, se pak bez povšimnutí nevyhnutelně přenáší přes často dramatické životní proměny, během nichž si přestáváme rozumět, měníme se³⁰⁷.

Ani o sobě tedy nemáme poznání a podobně můžeme soudit i o své společnosti³⁰⁸. Jako neadekvátní kompenzace této situace JLF odmítá proto explicitně tři základní omyly - racionalistický, idealistický a naturalistický - tedy, že realita vzniká v rozumu (absolutní konstruktivismus), že je pouhým promítnutím samostatně existujících idejí, že existuje pouze hmota a nikoliv pomyslná např. sociokulturní jsoucná. Za nimi se skrývá úsilí o koherenci na základě identifikace uvnitř i vně Já, kterou můžeme opsat jako omyl substanciálního myšlení,

³⁰⁴ Jak vyvstane z dalších analýz JLF považuje vědu za kulturní útvar, který spojuje s optimem 'odosobněnosti', tj. nedosažitelným ideálem nezaujatého zjišťování. Nedosažitelným podle JLF především, protože věda vzniká ze zvědavosti a osobní tvořivosti - ovšem až v momentě, kdy se 'pouhá' praktická a užitková intence ztrácí za „vědou pro vědu“. Objevy vědy jsou tak podle JLF „autocentrické“, protože je tak zažívají vědci, a užitečné až sekundárně. Zajímavé je také, že techniku staví mimo vědu a teorii, protože jejím základem byla primitivní technika rovnající se dovednosti a řemeslu, které se utvářelo na základě konkrétní-praktické představivosti, tj. nikoliv reflexe a abstrakce. Toto vyčlenění je pro pozdější „autocentrické“ zařazení či spíše vynětí vědy z užitkových vztahů důležité. Zatímco technika má být učiněna „sociální“, věda má být jako součást vlády duchovní chráněna jakéhokoliv zásahu.

Vymezení poměru vědy a filosofie nalezneme již v *Útěku před starou filosofií*: „věda reflektuje o poměru věcí k nim samým, filosofie o poměru těchže věcí k nám samým. Prvá se spokojuje s otázkou po nutnosti jejich sledu, druhá nad to klade otázku po jejich hodnotě a smyslu. Hodnota věcí ani jejich smysl nejsou dány jimi samými, nýbrž vnášíme je do nich teprve my, připínající je k jednotlivým zájmům. ... Přísně vzato není žádné neosobní skutečnosti, nýbrž pouze lidská zkušenost a celou soustavu vědních poznatků vytváříme jen proto, že je hodnotná pro nás při vytváření této zkušenosti“.

Fischer, J. L. *Útek před starou filosofií*. In: V. I., s. 370. Fischer, J. L. *Základy poznání*, c. d., s. 503, 508, 553. Fischer, J. L. *Technika*. In: ZD, c. d., s. 184-85. Fischer, J. L. *Řád kapitalistický a skladebný*, In: V. I. c. d., s. 695. Fischer, J. L. *Krise demokracie*, c. d., s.

³⁰⁵ Fischer, J. L. *Základy poznání*, c. d., s. 459-66, 526-27. Fischer, J. L. *Analýza poznávacího procesu*, Česká mysl, 1931 (r. 27. č. 2), s. 141-42.

³⁰⁶ Fischer, J. L. *Analýza poznávacího procesu*, Česká mysl, 1931 (r. 27. č. 2), 1931, s. 131.

³⁰⁷ Fischer, J. L. *Základy poznání*, c. d., s. 468-69.

³⁰⁸ Fischer, J. L. *Analýza poznávacího procesu*, Česká mysl, 1931 (r. 27. č. 2), s. 133-36.

kteřé má změny za pouze zdánlivé přeskupování esencí. Autor přitom zdůrazňuje, že veškeré naše poznání stojí na konstrukci intelektuálních vztahů mezi různými věcmi, jako by měly něco společného a byly - před námi - svým způsobem stejné. Musíme si však tohoto nepřekročitelného naivního realismu být vědomi a stále zápasit s jeho klamy a omyly, které se strukturálně propisují do dalších vrstev našeho výkladu řádu skutečnosti³⁰⁹.

Například rozpor mezi představou o Mých esenciálních vlastnostech a skutečným stavem Já, může zakládat v esencialistickém omylu dualismus duše a těla. Ten vzniká podle JLF ze šoku, kdy se Já chová jinak, než se chápe. Odhalení přetvářky je tak často pouze odhalením klamu o sobě, resp. odhalení kulturního nánosu a sociálního podmínění zaměněného za podstatu³¹⁰. Podobným šokem však - a nikoli nutně najednou - mohou projít celé civilizace. Z rozporu mezi civilizační představou o podstatě světa (metafyzikou) a nepoznatelným řádem skutečnosti vznikají pak systémové krize ohrožující jejich přežití - ale podle JLF překonatelné reformou oněch základních představ³¹¹.

Skladebná metafyzika je předkládána právě jako náhrada za dobové myšlení naturalismu a moderní společnosti, které se zakládá na předsudku o přeskupující se objektivně existující substanci „hmotného pohybu“³¹². Krize tohoto myšlení je zesílena pozitivistickou mytologií, která se domnívá, že již překročila metafyziku a každý mýtus: nekriticky pak zaměňuje své racionalistické konstrukce za pozitivní zjištění o řádu skutečnosti. Přes možnost pokroku v teorii nám výše popsaná lidská omezení nedovolí proniknout k objektivitě, ani v praxi opustit esencialistická zjednodušení, metafyzické klady a mytologie - přesto má JLF za poslání vědy a filosofie tyto nutné nástroje praktického poznání v teorii neabsolutizovat a kulturní prototyp z nich vyvádět: Poznání-realita je mu výsledkem neuzavřeného „postihování smyslu“³¹³ v naší zkušenosti arbitrárně rozlišených částí řádu skutečnosti, jehož skladebnost předpokládá. Tak je definován „věčný a časový úkol filosofie“³¹⁴.

Autor předpokládá, že samo jsoucno je kvalitativně různorodé a dokonce proměnlivé. Tato „mnohomocnost“ řádu skutečnosti, vedle zmíněné lidské omezenosti, neumožňuje jediný a

³⁰⁹ Fischer, J. L. Základy poznání, c. d., s. 461, 468-71, 565-69. Fischer, J. L. Analýza poznávacího procesu, Česká mysl, 1931 (r. 27. č. 2), 1931, s. 131. Fischer, J. L. Věčný a časový úkol filosofie. In: V. II., s. 42.

³¹⁰ „Díváme se na sebe jakoby cizíma očima v domněnání, že se díváme očima svýma“. V tomto jediném se JLF hlásí k behaviorismu, že filosofie i psychologie potřebují jedince zasazovat do společnosti pomocí sociologie. Fischer, J. L. Základy poznání, c. d., s. 470-71, 484.

³¹¹ Fischer, J. L. O budoucnosti evropské kultury. In: V. I., s. 388-89. Fischer, J. L. Základy poznání, c. d., s. 441-50, 482, 518-19, 524-27, 534-37 aj. Fischer, J. L. Krise demokracie, c. d., s. 331-34.

³¹² Fischer, J. L. Základy poznání, c. d., s. 474-75.

³¹³ „Postihování smyslu tvoří pak vlastní podstatu poznávací činnosti, smysl tedy základní kategorii poznání vůbec [a...] kategorie smyslu je podřízena kategorii vztahu“ Fischer, J. L. Základy poznání, c. d., s. 516-17.

³¹⁴ Fischer, J. L. Věčný a časový úkol filosofie. In: V. II., s. 32-35.

trvalý výklad jsoucna. Otevírá se tedy možnost plurality kulturně formovaných metafyzických hypotéz³¹⁵, z nichž každá ve výsledné mytologii-poznání zdůrazní jiné rysy skutečnosti, bude jim přisuzovat různé smysly a je i celek jinak uchopovat³¹⁶.

Připomeňme ovšem, že autor rozhodně není relativistou: Některé koncepce skutečnosti jsou podle něj řádu skutečnosti bližší než jiné. Konstatuje pouze, že „vzrušující tvrzení o ‘pravdě’ jako ‘prospěšném omylu’, o ‘životní lži’ bylo jen nepřipadným výrazem pro skutečnosti mnohem složitější, nebo ... pro skutečnosti mnohem tragičtější“³¹⁷. Tato tragičnost vlastní lidské situaci spočívá v tom, že není prostor objektivního poznání za „prospěšnými omyly“, do něhož bychom dokázali proniknout, ani dokonalost, které bychom dokázali bezrozporně dosáhnout³¹⁸: Jedinou cestou vpřed se tak pro autora stává přitakání této situaci přijetím životní orientace tragického optimismu, nejadekvátnější metodou výkladu světa vědecký strukturalismus zaměřený zmíněnou orientací k výrazu a tvorbě jako svému smyslu. Úsilí o vypracování skladebného kulturního prototypu a optima *Řádu skladebného* se tak v jistém smyslu stává pobídkou autora jeho publiku ke společné arteterapii - proto nás autor nepřestává zvát do nového světa³¹⁹.

Krajní póly - metafyziku i optimum - mezi nimiž se pne každá tvorba, každé jednání, je úkolem vlády duchovní, ať se její funkce samostatně vyprofilovala či nikoliv, pozitivně rozvíjet a tak zpřístupňovat reflexi, protože decizní předběh vlastní praxi běžného života hrozí jejich podnětnost zploštit ustálením. Zdánlivě svobodná decize na základě nereflektovaných předsudků hrozí fosilizovat společnost, která na základě nevědomé selekce a stylizace omezí i

³¹⁵ M. Pauza u JLF nalézá pokračování herbartovské metafyzické hypotézy „souhrnné příčiny“, přičemž jsou „i poměrně nejjednodušší reakce mnohonásobně podmíněny ... polem, v němž se odehrávají“. (Hlubší průnik do tematiky není v naší práci možný, v dodatku rozhovoru s J. Gabrielem se však sám JLF vůči herbarismu jako celku staví odmítavě. Téma tedy vyžaduje další práci.) L. Valenta přímo upozorňuje na rozpor v kvalitativní metafyzice JLF, která předpokládá, že „mezi realitou a poznáním je vztah podmiňujícího a podmíněného“, tedy vztah kauzální. Domníváme se ovšem, že tento přímočarý závěr - o existenci kauzálního vztahu podmiňujícího a podmíněného - odpovídá spíše metafyzice JLF po II. světové válce, zatímco ve 30. letech byla jednoduše nedomyšlená a do jisté míry i otevřenější metafyzické nejistotě. V touto práci nabízené interpretaci pojmáme skladebnou metafyziku jako svého druhu instrument autorova jednání, nikoliv samostatně stojící koncepci - byť jí nechceme a nemůžeme upírat kvality přiznané povolanejšími. Pauza, M. *Idea strukturální demokracie*, c. d., s. 61-62. Gabriel, J. *Poválečná brněnská léta J. L. Fischera*. SpFFBU, c. d., s. 33. Valenta, L. *Pojmy struktura a funkce ve filosofii J. L. Fischera*. In: *Sebrané spisy I.*, c. d., s. 188-89.

³¹⁶ Fischer, J. L. *Základy poznání*, c. d., s. 539.

³¹⁷ Fischer, J. L. *Základy poznání*, c. d., s. 556. Fischer, J. L. *Tragika*. In: *ZD*, c. d., s. Fischer, J. L. *Relativismus*. In: *ZD*, c. d., s. 150-52. Fischer, J. L. *Krise demokracie*, c. d., s. 316-19, 331-34

³¹⁸ Fischer, J. L. *Útěk před starou filosofií*. In: *V. I.*, s. 371. Fischer, J. L. *Základy poznání*, c. d., s. 457-59, 466.

³¹⁹ Fischer, J. L. *O budoucnosti evropské kultury*. In: *V. I.*, s. 420-26. Fischer, J. L. *Základy poznání*. In: *V. I.*, s. 445-50. Fischer, J. L. *Osamělý balvan*. In: *ZD*, c. d., s. 9-10. Fischer, J. L. *Doba krátkého dechu*. In: *ZD*, c. d., s. 68. Fischer, J. L. *Program*. In: *ZD*, c. d., s. 134-37. Fischer, J. L. *Tragika*. In: *ZD*, c. d., s. 186-88. Fischer, J. L. *Zahálka*. In: *ZD*, c. d., s. 189-90. Fischer, J. L. *Potřeba kulturní revize*. In: *V. III.*, s. 706-13. Fischer, J. L. *Krise demokracie*, c. d., s. 331-34. Fischer, J. L. *Věčný a časový úkol filosofie*. In: *V. II.*, s. 43-47. Srov. Šalda, F. X. *Dva čeští kritikové demokracie*. In: *týž. Šaldův zápisník IV. (1931-32)*, c. d., s. 371.

platnou kritiku a vyústí v impotentní dědičné - a proto stále ohroženější - bytí epigonů³²⁰. Pozitivní prorážení z atomizovaných decizí epigonů vyrůstajícího automatismu vládou duchovní se tak přes svou autocentričnost - vlastní tvorbě - ukazuje jako v dlouhodobé perspektivě podmínka sebezáchovy celku. To ovšem JLF předjímá jako tragický optimista s vědomím, že není úniku - ale tedy ani důvodu ustat v úsilí o dokonalost³²¹.

Pouze „v mezích jistého rozpětí nepodléháme pasivně neosobním impulsům, nýbrž se pohybujeme mezi nimi jaksi volně, jedny zavrhuje, jiné si vyvoluje, jiné obměňuje. A toto poslední možnost je spolu výrazem pro to, co nazvali jsme tvořením“³²². I tato omezená svoboda je však přístupná pouze natolik, nakolik se daří pozitivně prorážet fosilizaci kultury-racionality a tam, kde byly zároveň zajištěny všechny sebezáchovné nutnosti. Takový řád ovšem nemůže „jít sám“, jak tvrdí liberalismus, ale musí být zasloužen, vybudován³²³ na „vůli k víře“, která se nevyčerpává v pasivním snění Oblomovů, ale „osnuje fantazijně smělé plány realizované pak s tvrdou rozvahou“³²⁴. V tom smyslu své *Základy poznání* uzavírá:

„[Metafyzický klad] začíná tam, kde začíná naše víra. A tou prosáklé, tou nesené, tou vytvářené je celé naše myšlení stejně tak jako naše hodnocení, naše jednání atd. Mohli bychom říci: každý klad nějaké reality jest již metafyzický. Tedy i klad reality našich intelektuálních funkcí. Naše víra v ně. Jedním slovem: vše, co je přímo neověřitelné. Tedy: vše. A jenom v této formulaci má agnosticismus smysl. ... Není-li zkušenost dána jednoznačně, nýbrž námi teprve vytvářená, není také přesných hranic toho, co ještě jest empirické, a co již nikoli. Existuje jen vzájemná kontrola zkušenostních dat myšlením a naopak. Úkolem filosofie jest, aby vypracovala organon této kontroly, zásady, jichž dlužno dbát, aby naše myšlení nebylo vyvraceno zkušeností, nebo jinak: aby tuto zkušenost vyjadřovalo co nejadekvátněji. ... [Metafyzickými předpoklady] překračujeme zkušenost tím, že vnášíme do ní řád, ať již teoretický, tj. předmětný, nebo telický. ... Skladebná filosofie, jsouc si vědoma této metafyzické podstaty všeho poznání, přijímá je, více ještě: je vědomě

³²⁰ Fischer, J. L. *Základy poznání*. In: V. I., c. d., s. 457-58, 559-61, 567-69. Fischer, J. L. *Epigoni*. In: ZD, c. d., s. 74-75. Fischer, J. L. *Proti „kulturnímu optimismu“*. In: V. III., s. 596-98. Fischer, J. L. *O neklidu dneška*. In: V. III., s. 322-37. aj.

³²¹ Fischer, J. L. *Základy poznání*, c. d., s. 457-58, 531-33, 543-47, 563-64. Fischer, J. L. *Bussinesman & Clerc*, In: V. III., c. d., s. 317-21. Fischer, J. L. *O neklidu dneška*, In: V. III., c. d., s. 322-37. Fischer, J. L. *Věčný a časový úkol filosofie*. In: V. II., c. d., s. 32-47. Fischer, J. L. *Krise demokracie*, c. d., s. 156-71, 181-83, 214-15, aj. Fischer, J. L. *Pro salute universitatis*, In: V. III., c. d., s. 798-805. aj.

³²² Fischer, J. L. *Základy poznání*, c. d., s. 561.

³²³ Fischer, J. L. *Základy poznání*, c. d., s. 563. Fischer, J. L. *Krise demokracie*, c. d., s. 62. aj.

³²⁴ Fischer, J. L. *Základy poznání*, c. d., s. 555. V pojmu vůle k víře můžeme, domníváme se, vidět zřetelnou narážku na soubor statí W. Jamese *The Will to Believe*.

metafyzická, jen toho pilně dbajíc, aby každý metafyzický její soud obstál před přísnými podmínkami žádanými teoretickou i zkušenostní, tj. faktickou kontrolou³²⁵.

Autor tímto vyznáním od ničeho a nikam neuniká: dívá se na týž nenarušený bludný kruh zevnitř prostřednictvím „faktické kontroly“, kterou může být zas a pouze reflexe běžné zkušenosti na základě přijímané verze racionality. Stanovená podmínka tedy předpokládá, že jsme po absolvování *Základů poznání* opustili „kauzální“ čtení řádu skutečnosti ve prospěch čtení skladebného, které se ukáže jako adekvátnější i pro běžnou zkušenost. Jinak řečeno, očekává se, že sama naše běžná zkušenost bude nadále formována skladebně. Podmínka pak vyžaduje právě a pouze to, aby naše metafyzické předsudky - skladebné - obstály před faktickou kontrolou naší zkušenosti a teorie - opět skladebné. Paradigmatickým triumfem tak požadovaná vědeckost skladebné metafyziky mizí a kruhem se vrací za hranicí vědy míří k vůli k víře³²⁶.

Naznačenou nedostatečnost základů skladebné filosofie kompenzuje autor dogmatismem a fanatismem, které ještě v *Listech o druhých a o sobě* pojímá - v protikladu vůči svému nestabilnímu příteli F. Halasovi - za svého druhu terapeutické ctnosti³²⁷. Ve výrazu autora se tak stále vrací motiv absence druhého kontrolního bodu mimo Já a tragické, neprolomitelné uvěznění v jeho vlastní mytologii: Tvorba, svoboda a objektivita jsou nedosažitelnými optimy, o která musíme usilovat. Řád, kázeň a odvaha tvořit jsou nástroji toho³²⁸.

4. 2. 2. Řád skutečnosti

Titul *Řád skutečnosti* měl nést nevzniklý závěrečný díl trilogie *Soustava skladebné filosofie na podkladě zkušenosti*. Přesto - ještě před II. světovou válkou - ze svých metafyzických intuicí autor naznačil dost³²⁹. Ve 30. letech svou metafyziku založil JLF na čistě pojmovém

³²⁵ Fischer, J. L. *Základy poznání*, c. d., s. 568-69. Srov. také Fischer, J. L. *Analýza poznávacího procesu*, Česká mysl, 1931 (r. 27. č. 2), s. 132-33.

³²⁶ Kruhovosti ale také kauzálním základům metafyziky JLF se věnoval např. L. Valenta. Faktu, že JLF je přes své „okázalé honosení skladebnou etikou“ tajným pozitivistou, který své deklarované pozitivistické soky podstatně nepřekonává jen pro svou marnou námahu, si všiml již F. Krejčí. Valenta, L. *Pojmy struktury a funkce ve filosofii J. L. Fischera*, In: *Sebrané spisy I.*, c. d., s. 189, 194.F., Krejčí. *Politika a mravnost*, c. d., s. 227, 229.

³²⁷ Fischer, J. L. *Listy o druhých a o sobě*, c. d., s. 325-32, 342. Heslo *Fanatismus* nalezneme pouze v pamětech, druhé i v *Zrcadle doby*. Fischer, J. L. *Dogmatismus*. In: *ZD*, c. d., s. 69-70.

³²⁸ Fischer, J. L. *Kázeň*. In: *ZD*, c. d., s. 106-08. Fischer, J. L. *Originalita*. In: *ZD*, c. d., s. 125-26. Fischer, J. L. *Kázeň*. In: *ZD*, c. d., s. 156-57. Fischer, J. L. *Tragika*. In: *ZD*, c. d., s. 186-88. aj.

³²⁹ Dodejme, že druhý díl *Krise demokracie* nese podtitul *Řád* (první *Svoboda*).

V autorově tehdejší konstrukci řádu skutečnosti se ovšem setkáváme s problematickými body, kde vědecká argumentace působí jako křečovitá a teprve sekundární racionalizace jeho hluboko zakořeněných pozic. Pro naši práci jsou podstatné body, které při dovedení do důsledků implodují - především autocentrický vrcholek vlády duchovní.

Účelově užívá například svých představ o moderní fyzice. Jejich zařazení v *Základech poznání* odpovídá spíše autorově ambici propojit svou metodou celek věd, než jeho kompetenci. Na tuto skutečnost ve své recenzi

protikladu kvality vůči kvantitě a podobně problematickým předpokladu funkcionální diferenciaci jsoucná³³⁰. Tyto metafyzické klady se stávají v doplnění noetických korektivů klíčem k pochopení a odůvodnění *Krise demokracie*, jak konstatuje sám autor³³¹. Nosnou konstrukcí skladebné demokracie se stává metafyzická hypotéza o hierarchii „existenciálních modů“ v řádu skutečnosti, která je vyvozena z kontinua zažívané skutečnosti pod vedením běžné zkušenosti jako její analytická pomůcka.

Podle JLF jsou nejnižší existenciální mody racionalitě přístupné pouze povrchově (kvantitativně), protože nedokážeme nahlédnout žádný jejich smysl. Musíme si proto u nich stačit s pouhým popisem pravidelností, jak činí vědy od fyziky až po biologii³³². Po dosažení určitých limitních podmínek - které přesně neznáme - se z biologické skutečnosti vynořuje existenciální modus psychiky, kterému jsme schopni již rozumět i jinak než vnějškově. Nejvyšším existenciálním modem přístupným člověku, který vychází ze sociálního, je pak modus kulturní³³³.

Rozdíl naznačený mezi nejnižšími a nejvyššími existenciálními mody zpřístupňuje autor příkladem domu a skály: Známe smysl domu. Víme k čemu a proč slouží, protože má své významy v naší kultuře a společnosti. Neznáme však smysl skály, kterou můžeme pouze já a

upozornil již V. Tardy bezprostředně po vydání *Základů poznání*, i s jejich pyšným úvodem. K tématu však nalezneme i současnější literaturu, protože snahy o vyrovnání této kritiky zaměstnávaly JLF po II. světové válce. Tardyho kritika autora zřetelně zasáhla a usiloval po dostudování fyziky o jistější založení své metafyziky vůči starému mechanickému pojetí. Své původní pojetí ze *Základů poznání* označuje v pamětech přímo za „hotovou snůšku vyložených nesmyslů“.

Ve svém extraktu ze *Základů poznání (Analýza poznávacího procesu I. a II.)* ovšem JLF podle nás - méně rozvlekle - usiluje poukázat především na fakt, že i matematika je pouze poznávacím konstruktem a způsobem selekce pravidelností. Pochybnější se tedy zdá ambice, s níž je obsah předkládán a která mu dává neadekvátně sebevědomou formu, než sám obsah. Intuitivně autor předběhl svou dobu, byť hodnota toho je problematizovaná faktem, že oblasti nerozuměl a byl přitom tedy V. Tardym po právu zastižen. Nakonec se v prvních třech příspěvcích *Filosofických studií*, napsaných po bolestné sebekritice paměti v souhlasu s Tardym, autor k většině svých dřívějších tezí vrací a usiluje je podložit důkazy.

Fischer, J. L. Základy poznání. In: V. I., s. 509-14 aj. Tardy, V. J. L. Fischer: Základy poznání, Česká mysl, 1931 (r. 27. č. 4), 1931, s. 372-74. Např. Pauza, M. Idea strukturální demokracie, c. d., s. 228-30. Fischer, J. L. Listy o druhých a o sobě, c. d., s. 320, 317-24 aj. Fischer, J. L. Analýza poznávacího procesu, Česká mysl, 1931 (r. 27. č. 2), 1931, s. 141-42. Fischer, J. L. Analýza poznávacího procesu, Česká mysl, 1931 (r. 27. č. 3), 1931, s. 228. Fischer, J. L. V. II., s. 447-40.

³³⁰ Valenta, L. Pojmy struktura a funkce ve filosofii J. L. Fischera. In: Sebrané spisy I., c. d., s. 190-92. Fischer, J. L. Listy o druhých a o sobě, c. d., s. 317-24 aj.

³³¹ Fischer, J. L. Krise demokracie, c. d., s. 312. Fischer, J. L. - Gabriel, J. J. L. Fischer o sobě a o filosofii in: HŘS, c. d., s. 13-14.

³³² „Když ... zkoumáme neosobní funkci vědy blíže, shledáme, že je vlastně jakýmsi pokusem o zaskočení skutečnosti: postupujeme fikci neosobní zákonitě skutečnosti proto, abychom si skutečnost mohli učiniti poslušnou a poplatnou. Pak se ovšem dopouštíme hrubého omylu, když vlastní svou fikci prohlašujeme za samu podstatu skutečnosti a otázku po její hodnotě i smyslu odmítáme jako nenáležitou. Z prostého nástroje učinili jsme začátek i cíl, abychom skončili paradoxním poznatkem o nesmyslnosti tohoto počátku i cíle, tj. tvrzením o nesmyslnosti neosobně podmíněné skutečnosti“. Fischer, J. L. Útěk před starou filosofii. In: V. I., s. 370.

³³³ V *Základech poznání* JLF mluví ještě o „soustavách vztahů“, nikoli existenciálních modech. Fischer, J. L. Základy poznání. In: V. I., s. 540-48. Fischer, J. L. Závěry. In: ZD, c. d., s. 190-93. Fischer, J. L. Krise demokracie, c. d., s. 313-15. Fischer, J. L. Věčný a časový úkol filosofie. In: V. II., s. 38.

moje kultura nějakým způsobem uchopit - například jako materiál pro stavbu domu - aniž bychom tím pronikli k smyslu věci o sobě a řádu skutečnosti. V tomto smyslu pak autor hovoří právě o kvalitativní „hierarchii racionálnosti“: Nejracionálnější, protože rozumu nejvíce přístupné a jím potenciálně nejtvárnější jsou přitom právě sociokulturní skutečnosti³³⁴.

Vyšší mody se vynořují ze strukturálních důsledků - mnohomocných příčin - nižších. Vydělitelné z procesu a kontinuity bytí jsou pouze analytickou abstrakcí a nejsou rozlišitelné dokonce ani od vlastních důsledků žádným jasným přechodem³³⁵. Přesto se však vynořují, aniž by byly absolutně determinovány svým původem, jako cosi nového, struktury až potud cizího a okamžitě ji přeměňujícího svým vpádem. Docenění vynoření nového je proto podle JLF racionálně nemožné. Racionalita uchopuje svět na základě projekce identity, která však vyžaduje stylizaci a redukci nového a nezařaditelného na pomysl, který se podobá, je identický či naopak odlišný od něčeho už známého. Změna je tedy rozumem neuchopitelná, iracionální³³⁶.

Kulturně určený - a tedy kontingentní a soustavně se zpožďující - výklad smyslu věcí jejich ztotožňováním s již známým je přesto jediným lidským klíčem k realitě. V rámci skladebné filosofie proto JLF odvážně vykládá skutečnost odshora dolů. Přijímá za svou hypotézu, opačnou k mechanické, že smysl sídlí v konstruované pomyslné realitě čili kultuře, která je lidským příspěvkem přírodě, a ostatní je služebné vůči tomuto nejvyššímu modu³³⁷. Taktéž v

³³⁴ Fischer, J. L. Základy poznání, c. d., s. 533-34. Fischer, J. L. Analýza poznávacího procesu II., Česká mysl, 1931 (r. 27. č. 3), s. 221, 225-28. Fischer, J. L. Funkce. In: ZD, c. d., s. 86.

³³⁵ Příkladem může být náhlé vynoření filosofie, která jako náboženství, sport či umění nemusí být potřebou každého individua či kolektivity. Přesto se stává sociální potřebou a nutností, jakmile společnost dosáhne svou socioekonomickou komplexitou umožňuje a také vyžaduje reflexi. Fischer, J. L. Útek před starou filosofií. In: V. I., s. 369.

³³⁶ Fischer, J. L. Základy poznání. In: V. I., s. 469-72, 534-36, 539. aj. Fischer, J. L. Věčný a časový úkol filosofie. In: V. II., s. 42. Holzbachová, I. J. L. Fischer a krize evropské kultury. In: Gabriel, J. HRS, c. d., s. 155. Můžeme si zde povšimnout rozporu v hierarchii racionálnosti: JLF opakovaně proti Bergsonovi tvrdí, že pokud rozum něčemu nerozumí pak kvantitě, ale je naopak dokonale přizpůsoben k pochopení kvalit. Kvalitativně nejvyšší a s tím nejracionálnější je ovšem kulturní modus, jehož předpokládaná autocentrická a rozvojná přirozenost tedy váže existenci tohoto modu k jeho permanentnímu překonávání, vzníkání nového - tedy k iracionalitě, k pozitivnímu prolamování dosavadní racionality. Hierarchie racionálnosti imploduje ve známý bludný kruh, kterému můžeme pouze přitakat vzepětím k tvořivé fikci takové hierarchie racionálnosti.

Velmi přesný je výklad tohoto úseku myšlení JLF u I. Holzbachové, domníváme se však, že závěrem o filosofii efektivně ruší - na základě argumentace JLF korektně - jeho úsilí o autocentrické vynětí autocentrických funkcí z instrumentálních imperativů a překonává tak konflikt hierarchie racionálnosti s iracionálním vznikem nového na jejím vrcholu: „Fischer odmítá naturalismus především proto, že naturalismus podle jeho názoru nemůže vysvětlit nové. Vznik nového je podle něho nevysvětlitelný. Teprve až nové jednou (a nevysvětlitelně) vznikne, je masově napodobováno. Teprve potom se také mohou uplatnit přírodní zákony, které jsou pouhým výrazem pro statistický průměr dění. Věda je má zkratkovitě zaznamenávat a umožňovat tak naši orientaci ve světě. Má tedy převážně instrumentální funkci. A instrumentální funkci Fischer přisuzuje koneckonců také filozofii.“

Holzbachová, I. J. L. Fischer a strukturalismus. SpFFBU, c. d., s. 78.

³³⁷ Fischer, J. L. Analýza poznávacího procesu, Česká mysl, 1931 (r. 27. č. 3), 1931, s. 221-28.

Toto schéma nutně přechází do fischerovské demokracie, která tak nabývá problematickou vertikální členitost, ale také ekonomiky, biologie a snad i geologie. I skála z uvedeného příkladu musí být projekcí smyslu z

rovině rozlišuje autor setrvačné (sebezáchovné) a rozvojné tendence³³⁸, jejichž dynamikou (!) se kosmos stává „neuzavřenou jednotou v neuzavřené mnohosti“³³⁹, s níž mimoběžná pomyslná realita člověka nemůže udržet krok - musí k tomu ale napnout všechny své tvůrčí síly³⁴⁰.

Dysfunkce v kulturním či hypertrofovaný výkon v sebezáchovném modu společnosti hrozí svými strukturálními důsledky, i kdyby se posuny neodrazily ve formálních změnách, rozvrátit dynamiku celého sociokulturního ekosystému: Přestane-li například kulturní sféra, a široká inteligence, chápat svou sociální funkci jako poslání a redukuje-li ji na neosobní zaměstnání a stavovské privilegium, odrazí se negativní důsledky v celém řádu společnosti zmizímím pozitivních i žádoucí negativních limitů, které bránily přebujení úzce zaměřených partikulárních zájmů³⁴¹ na úkor rozvojných funkcí. Naprosto nutně se tato funkcionální hierarchie - pořadovost existenciálních modů - překlápí na poli demokratické teorie v hierarchii svobod: například hospodářské svobody musejí podle JLF být demokraticky regulovány, omezeny a směřovány více než svobody sociální a kulturní. Jedná se o kultivující hierarchii nadřazující mezilidské vztahy, z nichž vyvozujeme své hodnoty, a tvorbu, která rozvíjí samotnou osobnost, vztahům čistě věcným.

Tento řád tvorby, daný panující kulturou, má tedy být manifestován ve svých nejdokonalejších formách. Tvorba - výrazová rovina - má být zcela vyňata ze společenských zásahů odstraněním vnějších překážek a poskytnutím všech uvolněných sil mateřské společnosti umělcům, vědcům a filosofům, vládě duchovní. Jejich nasazení ve službě svépovinnému tvůrčímu poslání má podle JLF budit spontánní autoritu vlády duchovní při zachování její autocentrickosti a perfektability, umožňujících pouze sekundární užitečnost

kulturních výšin zasažena a pro zlidštěný svět změněna - vyvstávají pro ni dvě krajní možnosti: být deklasována na pouhou složku stavebního materiálu ke stavbě domu a nebo být oduševněna autocentrickými příslušníky vlády duchovní, kterým se může stát námětem uměleckého díla, výzkumu či úvahy. Hrozba této schematické projekce smyslu, oscilující mezi podmaněním objektu - jako zpracovávaného materiálu - a jeho idealizací ze strany tvorby plně vystoupí při rozboru koncepce vlády duchovní.

³³⁸ Fischer, J. L. Krise demokracie, c. d., s. 312-15. Holzbachová, I, J. L. Fischer a krize evropské kultury. In: Gabriel, J. HŘS, c. d., s. 155-56.

³³⁹ Fischer, J. L. Krise demokracie, c. d., s. 315. Fischer, J. L. Věčný a časový úkol filosofie. In: V. II., s. 41.

³⁴⁰ Svým způsobem se tak v kultivované podobě do autorovy koncepce vrací odmítané šílení rekordů, spěch bez konce, touha po senzaci, které už nepočítají s nenáročnými konzumenty ale bez pozastavení přecházejí přes ně, jako by nebyli než strukturální funkce - či dysfunkce.

³⁴¹ Z nich každý sleduje svou partikulární představu optima, resp. v ekonomizované civilizace reduktivní maximum. Ještě v *Třetí říši* autorovi krypto-parlamentarismus na předpokládaném agonismu partikulárních zájmů - smířených skladebným kulturním prototypem - stačil. Fischer, J. L. Třetí říše, In: V. I., s. 643-45.

jejich výrazů. Stejně spontánně a „sama“ má vzniknout i dialogická provázanost této elitní množiny postavená na vzájemném uznání³⁴².

V obou případech autor přehlíží strukturální důsledky svých požadavků. Důvodem může být, že mu je vláda duchovní spíše etickým imperativem-narativem než věcným návrhem. Přímočará programová projekce se však stává nebezpečným schématem, když se v důsledku první podmínky vláda duchovní stává autoritativní třídou a v důsledku druhé skrze potřebou vzájemného uznání otevírá brány vlastní standardizaci a diktátu vlastní partikulární normality. Autorovi se podařilo snad zabránit degeneraci elity v pouhý privilegovaný stav - ovšem za cenu, že ji postavil nad a mimo celek jako třídu.

Poznamenejme, že osamělého rytíře Dona Quijota je možné si vážit a milovat ho³⁴³, kdyby se však místo zmoudření řízením fortuny stal kdesi vladařem, musel by být brzy nenáviděným tyranem. I to zřejmě patří k tragédii lidské situace. Shodně demokrat, demokratický maximalista, JLF rozvíjí svou demokratickou teorii jako osobní krédo-mýtus³⁴⁴, jehož důsledky však nutně, pokud by měly být sledovány, končí v jakési třetí teorii totalitarismu.

Před nosností teorie dostává zřetelně přednost autorův existenciálně založený aktivismus a přitakání lidské situaci. V kontextu 30. let se zjevné přání, které se stalo otcem teze o autocentrických činnostech a hierarchické prioritě výrazů, stává pochopitelnějším a spravedlivějším: JLF arbitrárně - s instrumentálním užitím autority vědce - vyjímá umění, vědu a filosofie z pravomoci imperativů prvoplánové služebnosti a užítkovosti pojaté ekonomicky, imperiálně, státotvorně, stavovsky, rasově i třídně. V tomto, dobově defenzivním, vydělení rozvojných funkcí a vlády duchovní, jejichž přežití považoval JLF za podmínku přetrvání demokracie, leží zřejmě ilokační klíč k optimu *Řádu skladebného*³⁴⁵.

³⁴² Fischer, J. L. O budoucnosti evropské kultury. In: V. I., s. 407-09 aj. Fischer, J. L. Kultura a regionalismus. In: V. III., s. 661-69. Fischer, J. L. Základy poznání, c. d., s. 462, 491-96, 499. Fischer, J. L. Co s demokracií? In: V. I., s. 753-55. Fischer, J. L. Závěry. In: ZD, s. 198-207. Fischer, J. L. Demokracie. In: ZD, c. d., s. 35-65. Fischer, J. L. Funkce. In: ZD, s. 85-86. Fischer, J. L. Řád. In: ZD, s. 156-57. Fischer, J. L. Řád kapitalistický a řád skladebný. In: V. I., c. d., s. 698. Fischer, J. L. Krise demokracie, s. 139-48, 211-16, 282-89 aj.

³⁴³ Fischer, J. L. Cervantesův Don Quijote. In: V. III., s. 590-92. Fischer, J. L. Národní tradice a česká filosofie. In: V. III., s. 76.

³⁴⁴ Rozumění skutečnosti v existenciálních modech, je-li přeměněno na základní přístup nazírání světa skladebným člověkem může být zajisté v konkrétních případech odloženo ve prospěch pokory plynoucí z vědomí individuálních noetických omezení. Takový jedinec může pak být otevřený a snášenlivý v myšlení i dialogu, třebaže se po momentu reflexivního odstupu vrátí zpět ke skladebnému naivnímu realismu umožňujícím sebevědomé tvůrčí jednání. Jen těžko si však můžeme představit, že tuto sebepopírající operaci a návrat ke svému normálu může podstoupit hierarchicky organizovaný systém - byť jen prostřednictvím své vlády duchovní -, aniž by rozložil sebe sama. I proto má naše interpretace, zdůrazňující především personalistický rys autorovy filosofie, snad jistou výhodu oproti těm, které se soustředí na strukturalismus v jeho teorii.

³⁴⁵ Fischer, J. L. Krise demokracie, c. d., s. 110, 225-30, 275-79. Fischer, Josef. L. Řád kapitalistický a řád skladebný. In: V. I., c. d., s. 698.

Autor prožívá krizi své civilizace, jejích dopředu ztracených pozic i neudržitelnost samotného jejího vědění. Nechce-li volit únik sebevraždou, typický pro subjektivistické titány TGM, musí se zákonitě ocitnout v předních řadách iniciativního protiútoky. Jde zjevně o protiútok bez reálných opor a z naprostého obklíčení totalitním duchem tíže, přesto autor, jako by něco mohl změnit, s heroismem a titanismem vyrazí na schůze, veřejné debaty, do redakcí časopisů i nakladatelství. Argumentuje a klericky burcuje, aby prosadil v meziválečné kultuře lidskost, jejímž vrcholným výrazem je tvořivost, za nadřazenou primátu zisku a křísil naději, že tím bude postupně sám kapitalismus kvalitativně proměněn v jiný životní režim - celý zlidštěný svět³⁴⁶.

Don Quijote nebyl nadarmo jednou ze zamilovaných literárních postav JLF³⁴⁷. Na rozdíl od tohoto hrdiny vědeckými analýzami a bystrými kritikami náš autor rozkrývá jádro problému své doby, nakolik je toho lidsky schopen, a nespokojí se tedy s pouhým dorážením na přeludy obrů, vojsk či hradů. Stejně jako směšný tragický hrdina se však vrhl do svého boje cele a vybavil se tím nejlepším, co měl při sobě. A tím byl především ideál integrální osobnosti - skladebného člověka, který by si měl být vždy vědom, že nikdy nebude žít mimo mýtus a není v jeho moci žít v pravdě, protože řád skutečnosti je příliš bohatý pro jeho omezené vnímání. Tuto situaci má přijmout bez ztráty schopnosti tvořit, stavět a překonávat sám sebe při úsilí o nedosažitelnou dokonalost, jednotlivě i v kulturní spolupráci³⁴⁸: „Tedy že by Don Quijote vůbec nebyl směšný, ale pouze nešťastný; či ani nešťastný ne, nýbrž chorý po dokonalosti, k jejímuž dosažení nedostávalo se mu sil, jen bolestně vypjaté vůle? Že by iluzionismus měl tvář ne pouze jednu, ale i druhou: tragickou? Proto tragickou, že chce neskutečné, tj. nedosažitelné proto, že příliš dokonalé?“³⁴⁹

Optimum *Řádu skladebného* není dokonalé a není ani akčním programem, což sám autor při dosažení svého cíle po namáhavé cestě počátku 30. let musel nakonec uvidět: Jeho vlastní kulturní prototyp se srazil s řádem skutečnosti i řádem vlastní společnosti.

³⁴⁶ Fischer, J. L. Budoucnost evropské kultury. In: V. II., s. 22-26. Fischer, J. L. O budoucnosti evropské kultury. In: V. I., s. 420-26. Fischer, J. L. Filosof a doba. In: V. III., s. 7-9.

³⁴⁷ Fischer, J. L. Cervantesův Don Quijote. In: V. III., s. 590-92. Fischer, J. L. Národní tradice a česká filosofie. In: V. III., s. 76. Zmíňme ještě blázna z Grašinovy povídky, kterému se celé zlo světa zhmotnilo do tří černých kvítků, jež se vydává zničit i za cenu vlastního života. I v něm se JLF viděl a viděl v něm koncentrovaný úděl filosofa. Fischer, J. L. Filosof a doba. In: V. III., s. 8-9. Fischer, J. L. Věčný a časový úkol filosofie. In: V. II., s. 47. Gabriel, J., Fischer, J. L. J. L. Fischer o sobě a o filosofii, c. d., s. 16-17.

³⁴⁸ Fischer, J. L. Základy poznání, c. d., s. 441-45, 462. Fischer, J. L. Krise demokracie, c. d., s. 332-33.

³⁴⁹ Fischer, J. L. Cervantesův Don Quijote. In: V. III., s. 591. Srov. Fischer, J. L. Filosof a doba. In: V. III., s. 7-9. Fischer, J. L. Iluzionismus. In: ZD, s. 96-98. Fischer, J. L. Dogmatismus. In: ZD, s. 69-70. Fischer, J. L. Relativismus. In: ZD, s. 150-52. Fischer, J. L. Listy o druhých a o sobě, c. d., s. 330-32. aj.

5. Vláda duchovní

Autorův osobní imperativ vlády duchovní, samostatně úctyhodný, musíme nyní dovést k definitivní argumentační implozi spolu s celkem autorovy teorie demokracie, která se ke konceptu vlády duchovní goticky vzpíná³⁵⁰.

Prostřednictvím vlády duchovní má demokratická společnost převzít iniciativu-autorství na úrovni vlastního strukturálního i organizačního konsenzu. Svou iniciační a kombinační schopností v oblasti sociokulturních jsoucen má vláda duchovní být předvojem pozitivního prorážení fosilizujících automatizací obývaného kulturního prototypu a pozvánkou k jeho demokratizaci³⁵¹. Úspěšné plnění této funkce předpokládá, že se na kultickém místě absolutní pravdy neusazuje žádná nelidská entita - Bůh, Rozum, Trh, Stát, Třída, Rasa³⁵² aj. - a je tak umožněna existence zlidštěného světa, který hodnotově orientuje primát personálního optima. Zároveň JLF předpokládá, že neredukovatelná pluralita rozvinuté společnosti a nejistá spontánní autorita neumožní vládě duchovní v žádné její části autoritářskou degeneraci, resp. vyplnění tohoto místa absolutní pravdy sebou po vzoru středověké Církve³⁵³.

Adekvátní výkon funkce vlády duchovní, jako ideálně-kulturní správy a tvorby, je tak pro přežití - vůbec aktualizaci z pouhé sféry formálních očekávání - demokracie esenciální, aniž byl její primární intencí: umělci, vědci a filosofové se oddávají autocentrické a perfektibilní rovině, jejíž užitečnost je pouze sekundární, byť nezastupitelná³⁵⁴. Případná instrumentalizace

³⁵⁰ Fischer, J. L. O budoucnosti evropské kultury. In: V. I., s. 426. Fischer, J. L. Gotika. In: ZD, s. 90-93. Fischer, J. L. Závěry. In: ZD, s. 202-07. Fischer, J. L. Krise demokracie, c. d., s. 331-34. Fischer, J. L. Listy o druhých a o sobě, c. d., s. 310.

³⁵¹ Spannův projekt založený právě na stavovské identitě elity JLF opakovaně odmítá. Obdobně kriticky se staví vůči J. Bendovi či O. Spenglerovi. Nalezneme však i obecnější pasáže odmítající tento princip. O poslání inteligence mluví JLF především, protože podmiňuje možnost dalších společenských vrstev konstruovat v - z dominance ducha tíže - uvolněném prostoru svá vlastní poslání.

Za klíčovou příčinu kritické situace demokracie - a postupu fašistického ohrožení - označuje proto „selhání kulturní tvorby“ při existenčním i existenciálním obydlení modernity. Jeho vláda duchovní je tak etickým imperativem osobě a zároveň jí nabízí strukturalistickou metodu k promýšlení významu a důsledků tohoto svého poslání-funkce. Při záměně tohoto personalistického - a nutně partikulárního - optima za celek však koncepce v systémovém promítnutí imploduje v cosi zevně velmi podobného vizím Spanna, Bendy a Spenglera.

Fischer, J. L. Třetí říše, c. d., s. 643-66. Fischer, J. L. Krise demokracie, c. d., s. 245-46, 211-16, 263-64. Fischer, J. L. Výběr z díla III., c. d., s. 317-37, 371-75 aj.

³⁵² Fischer, J. L. Základy poznání. In: V. I., s. 442-44. Fischer, J. L. Třetí říše, c. d., s. 647, 654-656. Fischer, J. L. Krise demokracie, c. d., s. 110, 225-31, 275-79 aj.

³⁵³ Fischer, J. L. Útěk před starou filosofií. In: V. I., s. 369-76. Fischer, J. L. Základy poznání, c. d., s. 435-36, 447-49, 454-69. Fischer, J. L. Kultura a regionalismus. In: V. III., s. 664-69, 674-77. Fischer, J. L. Kulturní politika. In: V. I., s. 685-86. Fischer, J. L. Co s demokracií?, V. I., s. 754-55. Fischer, J. L. Personalismus. In: ZD, s. 126-30. Fischer, J. L. Proletariát. In: ZD, s. 140. Fischer, J. L. Elita. In: ZD, s. 72-73. Fischer, J. L. Třetí říše. In: V. I., s. 654-56, 674-76. Fischer, J. L. Krise demokracie, c. d., s. 27-31, 34-36, 108-12, 168, 284-85, 304-09, 331-34 aj. Fischer, J. L. Věčný a časový úkol filosofie. In: V. II., s. 32-47. aj.

³⁵⁴ V konečném důsledku tak demokratičnost skladebného systému závisí na něčem natolik vnějším a dokonce antisystémovém jako je spontánní tvorba. Pojem tvorba se ostatně jako mystérium objevuje napříč dílem JLF.

by totiž strhla autory do reprodukčního automatismu tu mocenských a tu obranných morálek-zájmu či plytkého autonomizovaného konzumního optimismu, který se bohorovně staví nad všechny strany a s relativismem ustupuje sociokulturním automatismům³⁵⁵. Demonstrativní odmítnutí světa a únik ke spekulativní filosofii nebo estetizovaným moudrostem Orientu či Církve ovšem JLF také odmítá. Co připouští je tedy právě jen ono donkichotské hledačství a věčné i časové zápasení o dokonalost budící spontánní autoritu a úžas³⁵⁶.

Ideálně-kulturní tvorba utváří způsob našeho čtení a uchopování reality. Definuje konkrétní estetické prvky doby, soubor hypotéz a teorií, na jejichž základě probíhá selekce a syntéza faktů zažívané skutečnosti. Proto je místo vlády duchovní v projektu demokratizace kulturního prototypu nezastupitelné a svázané i rovinou politického jednání, reálně-kulturní správy a tvorby, která politicky, technicky a administrativně-institucionálně v praxi přizpůsobuje prve intelektuálně obydlený svět³⁵⁷. Podtrhněme, že vláda duchovní nemůže a nemá nahradit politiku, techniku ani administrativu - ve spojení s tvůrčími silami těchto sociálních funkcí však má klíčovou úlohu ve skladebném procesu neuzavřeného sociokulturního autorství³⁵⁸.

Na základě hypotézy o existenciálních modech je vláda duchovní oproti zbytku společnosti kvalitativně nadřazená. Pouze natolik, nakolik je u jednotlivých jejích osobností uznávána získávají - a množina vlády duchovní jako pomyslný celek - spontánní autority, neorganizovatelnou duchovní moc³⁵⁹. Autor tedy na výrazový vrchol demokracie staví nikoliv vládu absolutního vědění, ale sokratovskou moudrost a klerické charisma. Vše nad tuto úlohu

Poněkud paradoxně demokratizaci samotnou v *Útěku před starou filosofií* připisuje pohybu zdola a vpádu barbarů: jen barbari - neomezení kultivací - dokáží prolomit zakleté kruhy kulturního prototypu vpádem jiného. Zároveň však autorovým „ceterum autem censeo...“ je důraz na kázeň a řád - především intelektuální, tedy na důslednost v rámci žité racionality, která usiluje o překonání sebe sama - ze sebe - zcela novým a jiným. Toto místo však už známe: bludný kruh. Fischer, J. L. Útek před starou filosofií. In: V. I., c. d., s. 372.

³⁵⁵ M. Pauza v tomto kontextu správně postihuje fischerovskou myšlenku, že pro demokracii je nejnebezpečnější sklon k bezmyšlenkovité reprodukci jejího každodenního provozu. Odkážme opět na spor Hilara s Peroutkou a Čapkem. Pauza, M. *Idea strukturální demokracie*, c. d., s. 515.

³⁵⁶ Fischer, J. L. *O budoucnosti evropské kultury*, c. d., s. 427. Fischer, J. L. *Proti kulturnímu optimismu*, c. d., s. 596-97. Fischer, J. L. *Základy poznání*, c. d., s. 491-93, 499-506, 553, 565-69. Fischer, J. L. *Kulturní politika*. In: V. III., s. 692-93. Fischer, J. L. *Potřeba kulturní revize*. In: V. III., s. 706-13. Fischer, J. L. *Věčný a časový úkol filosofie*. In: V. II., s. 32-47. Fischer, J. L. *Národní tradice a česká filosofie*, c. d., s. 61-76. aj. Srov. výklad Pauza, M. *Idea strukturální demokracie*, c. d., s. 407-11. aj.

³⁵⁷ Fischer, J. L. *Závěry*. In: ZD, s. 202-07. Fischer, J. L. *Demokracie*. In: ZD, s. 58-65. Fischer, J. L. *Krise demokracie*, c. d., s. 7-25, 139-48, 163-74, 181-86, 212-20, 323-39. aj.

Srov. např. „Program politický a státnický je však jen částí, jen aplikací programu kulturního. Vytyčit program kulturní přísluší těm, jež nazýváme kleriky, lidmi duchovními“.

Fischer, J. L. *Poučení z Německa*, V. III., s. 355.

³⁵⁸ Fischer, J. L. *Řád kapitalistický a řád skladebný*. In: V. I., c. d., s. 698. Fischer, J. L. *Krise demokracie*, c. d. s. 165-85, 215, 218, 288-89 aj.

³⁵⁹ Fischer, J. L. *Co s demokracií?* In: V. I., s. 753-55.

se stává stavovskou „arogancí parvenuů“³⁶⁰, kterou autor vehementně odmítá³⁶¹. Té však zřejmě není - krom osobních ctností až svatosti umělců, vědců a filosofů - jak zabránit, neboť autorem konstatovaný sociologický fakt, že „[v]znik ideologií a zejména ideologických či názorových syntheses ... není dílem 'množství', nýbrž 'elity', tj. poměrně nepatrné tvůrčí vrstvy ve společnosti“³⁶², efektivně znemožňuje přesné vymezení etiky vlády duchovní, za níž již dochází ke stavovské aroganci.

Pod volným patronátem inspirativní moci vlády duchovní má být konečně všemi společenskými silami podporován ústřední příslib demokratizace: elitizace. Tímto termínem JLF, v polemickém protikladu vůči proletarizaci, označuje převzetí důstojného lidského podílu na autorství sebe sama a obývaného světa. Ještě ve formální demokracii je elitizace vyhrazená menšině kontingentně privilegovaných. Jedná se však o nepřekročitelnou podmínku materiální demokratizace kulturního prototypu, jeho otevření příspěvkům nejširší veřejnosti. Elitizace sama je prvkem navrženého optima a je tedy v plnosti nedosažitelná. Tohoto příslibu a aktivního úsilí o jeho nejzazší možné dosažení se nesmí demokracie vzdát, učiní-li tak - i při zachování formálně demokratických institucí - prodělá kulturní přechod k oligarchickému režimu³⁶³.

³⁶⁰ Fischer, J. L. Aristokratismus, In: ZD, c. d., s. 17. Fischer, J. L. Plebejství, In: ZD, c. d., s. 131-32. Srov. Fischer, J. L. Jsme národem demokratickým? In: V. III., c. d., s. 338-39.

³⁶¹ Je ovšem těžké si představit, jak by spontánní autorita vlády duchovní mohla vyústit v cokoli jiného, když „rozptýl kulturních hodnot postupuje shora dolů, a nikoliv naopak“, jak čteme v programu Barrandovské skupiny. Nabízený korektiv je příliš abstraktní a elitisticky naivní:

„Abychom pak předešli každému nedorozumění, elitou nerozumíme žádnou uzavřenou kastu, nýbrž neorganizované a neorganizovatelné souručenství tvůrčích duchů, kteří silou své kulturní hodnoty vytvářejí kulturní autoritu ve společnosti, vládu duchovní, která - jakkoli prosta všech mocenských prostředků - je trvalou a stálou strážkyní zdárného společenského růstu“.

Fischer, J. L. a kol. Co si myslíme - Co budeme dělat? In: Havel, V. M. Mé vzpomínky IV., s. 258, 259.

Proti tomu jinde u téhož autora čteme: „Ale demokracie nikdy nevyrostá shora, nýbrž zdola. A po jisté stránce musí se jevit každý její příchod jako vpád barbarů“ (Fischer, J. L. Útěk před starou filosofií. In: V. I., c. d., s. 372) nebo „[Fašismus navrhuje místo kastovního stavovství] kult politické elity, tedy jakýsi civilní aristokratismus politický, neznající kastovních rodových přehrad. Ostatně k tomuto postupu nutně dovádí každý diktátorský režim a sovětské Rusko poskytuje velmi zajímavou obdobu takovéto politické a vládnoucí elity“ (Fischer, J. L. Třetí říše, In: V. I., c. d., s. 656).

Dostává-li se tedy JLF k „sofokracii“, jak konstatuje na výklad M. Pauzy navazující J. Lysý, pak zřejmě proti své demokratické vůli vinou vlastního spěchu a přílišné schematičnosti-formálnosti jeho pojetí. Autorovu 'tragedii demokratického maximalismu', jak jsme ji nazvali, proto nemůžeme označit za nejhodnotnější autorův příspěvek v rovině politické alternativy. Lysý J. Duch tlače J. L. Fischera. Filozofia, 2021 (r. 76 č. 3), s. 167-80.

³⁶² Pojem ideologie a teorie před II. světovou válkou JLF užívá jako synonyma. Fischer, J. L. Krise demokracie, c. d., s. 55.

³⁶³ Co s demokracií?, V. I., s. 754-55. Fischer, J. L. Personalismus. In: ZD, s. 126-30. Fischer, J. L. Proletariát. In: ZD, s. 140. Fischer, J. L. Elita. In: ZD, s. 72-73. Fischer, J. L. Závěry. In: V. I., s. 202-07. Fischer, J. L. Krise demokracie, c. d., s. 33-42, 52-80, 284-85, 304-09, 331-34 aj.

Požadavek elitizace, s níž jde právo na hledání smyslu a právo na práci, nalezneme i v programovém dokumentu Barrandovské skupiny z r. 1934. Fischer, J. L. a kol. Co si myslíme - Co budeme dělat? In: Havel, V. M. Mé vzpomínky IV., s. 249.

Jako převodovou páku demokratizované epistémy navrhuje JLF model „správně zakotveného“ parlamentarismu. Demokratické kontrole a iniciativě má být podřízen modus hospodářství a sociálního zajištění, včetně administrativní infrastruktury a techniky, který se při nedostatečně hluboké formální demokratizaci stal reinkarnací původní „vrchnostenské správy“ v neviditelných rukou ducha tíže. Kulturní ovládnutí techniky a technik organizace se tak v koncepci JLF stává jedním z klíčových témat. Z vlastní oblasti ideálně-kulturní tvorby tak ovšem vychází vstříc programu oblastí reálně-kulturní tvorby, v nichž inženýr a úředník stojí formativním přesahem své funkce vedle politika³⁶⁴.

Dalším rys, který reálně-tvůrčí povolání spojuje, je jejich nutná příslušnost k vzdělané a kvalifikované vrstvě společnosti - v širokém pojetí JLF tedy k inteligenci. Každý příslušník inteligence musel projít alespoň v určitém oboru akademickou sférou a tedy formativním vlivem - spontánně autoritativních - osobností vlády duchovní: výchova, vzdělání a kultura tak dostávají u JLF význam *Boje o mladou generaci*³⁶⁵. Pouze ve výchově a tvorbě nového člověka ovšem podle autora tento boj nespočívá:

„Mluvit o převýchově je totiž [pro socialisty] neskonale snadné. Pokusit se a dovést nově myslet proti tomu neskonale obtížné. A přitom je samozřejmostí snad nejbanálnější, že způsob našeho jednání odpovídá způsobu našeho myšlení. Čili: zbavíme kapitalismus jeho základní opory, když se nejprve odnaučíme kapitalisticky, tj. naturalisticky myslet, ve vědě ne méně než v politice, ve školství, hospodářství atd.“³⁶⁶

Skrze své významné pozice v reprodukci a rozvoji obecného myšlení i vzdělanosti získává vláda duchovní mocný nástroj pro zavedení nového kulturního prototypu do praxe. Intelligence všech úrovní je totiž vystavena formování a předběžného výběru těch, kteří se jednou budou moci ucházet o pozice ve správě sociokulturních jsoucen a technického

³⁶⁴ Fischer, J. L. Technika, In: ZD, c. d., s. 184-85. Fischer, J. L. Třetí říše, c. d., s. 607, 613-15, 624, 639, 645 aj. Fischer, J. L. Krise demokracie, c. d., s. 58-60, 76, 211-16 aj.

³⁶⁵ Srov. příspěvky *Boj o mladou generaci*, *Učitelstvo a kultura I a II*, *Předvojenská výchova*, *Skladebná škola*, *Studentstvo*, *kultura a politika* či *Potřeba kulturní revize* aj. Fischer, J. L. Výbor z díla III., s. 661-63, 694-701, 706-13, 731-743, 786-97 aj. Krise obživy podle JLF ještě prohluje již tak nebezpečný generační konflikt. Fischer, J. L. Krise demokracie, c. d., s. 210.

Sám JLF usiloval o praxi svého pojetí vlády duchovní a obracel se i svými stěžejními díly vně akademické obce, „především na dorůstající generaci a v neposlední řadě mladé učitelstvo“. Když právě citované *Základy poznání* nebyly - ze „zlovůle či lhostejnosti“ (Fischer, J. L. Zrcadlo doby, c. d., s. 6.) - odbornou veřejností doceněny zacílil autor na mladou generaci a širokou veřejnost slovníková hesla *Zrcadlo doby* i studii *Třetí říše*, jako „prolegomena“ konkrétního skladebného programu. Konečně pak Krise demokracie oslovuje především mladou generaci a právě extenzivně pojatou inteligenci.

Fischer, J. L. *Základy poznání*, c. d., s. 436. Fischer, J. L. *Zrcadlo doby*, c. d., s. 6. Fischer, J. L. *Třetí říše*, c. d., s. 667. Fischer, J. L. *Krise demokracie*, c. d., s. 3-5, 125-26, 323-29 aj.

³⁶⁶ Fischer, J. L. *Kapitalismus*. In: ZD, c. d., s. 106.

vybavení³⁶⁷. Autorův požadavek nezakotvenosti vlády duchovní v kulturní prototyp monopolizující instituci - jakou byla například Církev - se v tomto světle ukazuje nedostatečně promyšleným či vysloveně formálním. Ke vzniku monopolu ze systémových důvodů dochází skrze nevyhnutelné organizační automatismy reprodukce moderní společnosti. Světská moc, bohatství i ideologické opevnění vlastních pozic jsou opět přirozeným doprovodem vlády duchovní, je-li formována, neboť kompetence - jak konstatuje autor³⁶⁸ - není pouze odborností, ale jako rovnou složku obsahuje i možnost a moc svého výkonu³⁶⁹.

Závislost moderní společnosti na technice a organizaci pak vybranou odbornost-inteligenci, která jediná je schopna jejich realizace, činí fakticky vládnoucím elementem společenské praxe. Všechnu moc tedy inteligence již třímá. Voláním po vládě inteligence a expertů naopak její stavovští zástupci podle JLF prokazují, že výkonu této vlády nejsou schopni. Kdyby měli kam vést a měli odpovídající schopnosti, prostě by vedli na základě spontánní autority jejich kulturního prototypu.

Touto kritikou do vlastních řad autor zároveň rozšiřuje perfektibilní imperativ vlády duchovní až na úroveň regionů a dílčích pracovišť. Zde se střední úřednictvo, učitelé a příslušníci svobodných povolání aktivně setkávají s nižšími zaměstnaneckými kategoriemi či dělnickou aristokracií a mohou přímo svou praxí zkvalitňovat demokracii a vytvářet prostor pro místní rozvoj a elitizaci. Centrálními tématy regionalismu, jako pozitivního hnutí vlády duchovní zdola, je pak péče o kvalitu školství, kulturního a vědeckého života na místní úrovni - za každou z takových snah se však skrývá osobní existenciální volba³⁷⁰.

³⁶⁷ Při osobních zkušenostech JLF s obtížemi vzdoru vůči oficiálním filozofiím je až zarážející, že autora tato myšlenka viditelně neděsila.

³⁶⁸ Fischer, J. L. Kulturní politika, In: V. III., c. d., s. 685-86.

³⁶⁹ Fischer, J. L. Útěk před starou filosofií. In: V. I., s. 371-72. Fischer, J. L. O budoucnosti evropské kultury. In: V. I., s. 379-91. Fischer, J. L. Krise demokracie, c. d., s. 27-31, 33-37, 75, aj.

³⁷⁰ Fischer, J. L. Kultura a regionalismus. In: V. III., s. 642-80. Fischer, J. L. Regionalismus jako kulturní hnutí v Československu. In: V. III., s. 681-84. aj. Fischer, J. L. Co s demokracií? In: V. I., s. 753-55. Fischer, J. L. Krise demokracie, c. d., s. 211-15. Zúmr, J. Josef Ludvík Fischer občan a filosof. In: Případ Sokrates, c. d., s. 166.

Pozoruhodný - a skutečně fischerovský - je v tomto kontextu apel autora z 25. září 1938, aby každý občan, každá zájmová organizace či kroužek, využil svých vazeb za hranicemi a psal „na všechny strany ... žádaje jedno jediné: solidaritu s Československem“. Tyto řádky bychom mohli číst jako přecenění drobných lidských vazeb ve vypjaté chvíli, ale také jako svědectví o autorově vědomí síly sociálních sítí, jejichž součástí - a tedy podílníkem na osudu svého společenství - je každý, kdo 'transcenduje' své omezené Já, tedy každý.

Fischer, J. L. V pohotovosti, in: V. III., s. 465.

5. 1. Kritika a optimum

Celek skladebné demokracie je tak v autorových představách zřejmě provázaný sítí osobních dialogických vazeb příliš jemných pro zvolený bombastický styl *Řádu skladebného*. Pokus o redukci autorovy teorie demokracie na pouhou argumentační literu a její důsledky nás však zanechá před teorií třetího totalitarismu. Z této paradoxní situace nás může vyvést pouze autor sám - svými pojmy kritika a optimum.

Kritika je pro JLF základem všeho, optimum však cílem všeho. Každá kritika již ve své analýze vychází z více či méně uvědomělé syntézy řádu skutečnosti a s ní provázané představy optima řádu společnosti. Adekvátně porozumět smyslu kritiky tak můžeme pouze deliberativním rozvojem a rozkrytím metafyzických kladů a optim³⁷¹, na nichž významově závisí.

Autor hovoří o „věčném a časovém úkolu filosofie“³⁷², který spočívá právě ve věčně otevřeném reflektování časného, v dialogu o optimu a desce hodnot. Zde však, v klerickém zápalu a snaze jedinou metodou propojit všechny vědy, zřejmě sám nepracuje dostatečně přesně s oddělením různých forem optima. Především se kulturní a politické optimum, které je živeno a zakládáno spontánní tvorbou, zase a znovu ztrácí v socioekonomické a technické rovině optima, která jej umožňuje. Vedle myšlenky minim M. Plancka svůj koncept optima v politické rovině přibližuje analogií k diagnóze a doporučením lékaře, hypotéze biologa o optimálních podmínkách pro určitou bakterii či zkušenosti člověka s optimální dietou, které může nedbat ale vždy s následky. Stejně jako jmenování experti i filosof odvozuje optimum na základě reflektované zkušenosti a vysouzených pravidelností - bez přístupu k objektivnímu řádu skutečnosti - a na základě vlastní konstrukce smyslu: je mu však blíže než lajk. Epistemická dominance se stává nepřeklenutelnou³⁷³.

Poznáváme-li v autorově formulaci sociokulturního optima prodloužení - sociální projekci - jeho vlastního personálního optima, stává se výše nastíněná záměna nevyhnutelně záměnou části za celek, která vlastní selekcí a syntézou zkušenosti k „faktické kontrole“³⁷⁴ dotvrzuje

³⁷¹ Teoreticky zřejmě JLF z *Řádu skladebného* nevylučuje alternativní metafyzické postuláty za předpokladu možné shody na optimu zlidštěného světa. Soudíme tak z jeho úsilí o alianci mezi náboženským a socialistickým člověkem právě za zlidštěný svět proti duchu tíže.

Fischer, J. L. O budoucnosti evropské kultury, c. d., s. 427-30.

³⁷² Fischer, J. L. Věčný a časový úkol filosofie. In: V. II., s. 32-47.

³⁷³ Fischer, J. L. Základy poznání. In: V. I., s. 542. Fischer, J. L. Krize mravní?, V. III., s. 365-66. Fischer, J. L. Krise demokracie, c. d., s. 178.

Analogie filosofa a lékaře se vrací i po II. světové válce. Pauza, M. Idea strukturální demokracie, c. d., s. 466.

Fischer, J. L. Filozofické studie, In: V. II., s. 559, 649.

³⁷⁴ Fischer, J. L. Základy poznání. In: V. I., s. 569.

své závěry. Autor usiluje sice o demokratizaci kulturního prototypu, tedy o demokratizaci neuzavřeného procesu politicko-kulturní syntézy samotné, ale jeho vzepětí k optimu je v tomto bodě nutně sraženo ke stavovskému regresu sociálním faktem nepočtenosti skutečně inovativních a syntetickými schopnostmi nadaných duchů. Tragická imploze pokusu o demokratizaci kulturního prototypu v klerickou rétorikou zakrytý požadavek recepce a aklamace je o to bolestnější, že se zdá být pouze nešťastným důsledkem přepjaté autorovy touhy pomoci a vyřešit problémy světa³⁷⁵. filosof jako lékař svým způsobem zřejmě podle JLF skládá Hippokratovu přísahu, navážeme-li na jeho klasický platónský přírůbek³⁷⁶. Důvodem imploze proto zřejmě není prvoplánová stavovská deformace či latentní autoritářství autora ale demokratický maximalismus³⁷⁷.

Vzpomeneme-li si na pořadí existenciálních modů, hierarchii svobod a pořadovou demokracii, která z nich před autorem vyvstává, rozpoznáme, že nesvoboda hospodářských funkcí se nutně odrazí v nesvobodě jejich nositelů a vykonavatelů. Různorodost stupňů i zaměření nadání - z části biologicky fundovaná - stavovství ještě utužuje. Tuto kombinaci „sociologických faktů“, jak je již dříve autor sám popsal, nemůže jeho demokratický příslib elitizace, ani při dokonalé inkluzivitě, odčinit. Syntéza kritérií elitizace totiž není v jejich rukou. Při zaměstnání mimo ideálně-kulturní tvorbu zůstávají - přes elitizační asimilaci - pasivními recipienty a co do své lidské důstojnosti odvozenými či spíše jen ubohými stíny primární elity³⁷⁸. V podstatě tak argumentace JLF imploduje v neformální caesaropapismus, který tak vehementně negoval v případě O. Spanna³⁷⁹.

Připomeneme-li si proti tomuto modelu, že vpád barbarů přinesl demokratizaci kritikou zdola, ale samostatná a čistě negativní kritika je - není-li uchopena jako materiál pro syntézu vládou

³⁷⁵ Fischer, J. L. Základy poznání. In: V. I., s. 559-64. Fischer, J. L. Třetí říše, In: V. I., s. 643-45. Fischer, J. L. Krise demokracie, c. d., s. 55. aj.

³⁷⁶ Nevyjasněnou analogii sociokulturního a technického optima proniká navíc do tohoto řádu odmítaný - až biologický - determinismus, když je kulturní a politické optimum pojato jako nesvobodné a v závislosti na sociálním optimu, jehož možnosti „jsou v určitých konkrétních případech velmi omezené a na druhé straně také více méně přesně, 'objektivně', vědecky zjištělné“.

Fischer, J. L. O úkolech nezávislé kritiky, V. III., s. 362-63.

Nebezpečného zjednodušení - oproti vlastní noetice - se dále autor dopouští, když mluví neopatrně o optimu či desce hodnot v jednotném čísle, staticky, ortodoxně - a spojuje je s objektivním řádem skutečnosti

Fischer, J. L. Krise mravní?, V. III., s. 366.

³⁷⁷ Kontra: Pauza, M. Idea strukturální demokracie, c. d., s. 336-37, 394, 429, 512, 540, 543, 558, 589, 627, 685, 694 aj.

³⁷⁸ Fischer, J. L. Základy poznání, c. d., s. 561. Fischer, J. L. Technika. In: ZD, c. d., s. 184-85. Fischer, J. L. Třetí říše, In: V. I., s. 644. Fischer, J. L. Řád kapitalistický a skladebný, In: V. I. c. d., s. 680-85, 695. Fischer, J. L. Krise demokracie, c. d., s. 301-09. Fischer, J. L. a kol. Co si myslíme - Co budeme dělat? In: Havel, V. M. Mé vzpomínky IV., s. 256.

³⁷⁹ Fischer, J. L. Základy poznání, c. d., s. 561. Fischer, J. L. Třetí říše, In: V. I., c. d., s. 654-56. Fischer, J. L. Krise demokracie, c. d., s. 55, 215, 245-47.

duchovní - podle JLF vlastně jednou z nemocí demokratického tábora jeho doby³⁸⁰. Lidem bez inovačního a kombinačního stupně svobody, každému od talenta níž, je tak implicitně vyčleněno definitivní místo mezi skladebnými cvičenci³⁸¹. Tvrdí-li autor, že „nositelem vůle politické a v důsledcích toho politické moci nejsou privilegované stavy, nýbrž všechny společenské vrstvy bez rozdílu, úměrně se svým politickým, což znamená v podstatě: kulturním uvědoměním,³⁸² klame nás i sám sebe.

Možnosti kulturního uvědomění a iniciativy nejsou rovnoměrně rozděleny a každý pokus o popsání této hierarchie jinak než stavovská - např. funkcionální - je pouze vnější rétorikou. Proto se snahou o reformu demokracie „silou veřejného mínění, účelně organizovaného a ovlivňovaného mravními kvalitami a rozumovými důvody schopných lidí“³⁸³ vrací skutečně na dosah politického parlamentarismu éry třetího stavu, ať svou strukturu správně zakotví více či méně dokonale, který oceňoval ve Velké Británii 19. století. Existence spoluobčanů s možnostmi pouze receptivní a reprodukční svobody je také zde obcházená pro neochvějnou víru autora v elitizační potenciál kvalitního školství při souhře se zlepšením sociálních podmínek. Průměrným a podprůměrným je tak s deklasujícím tichem ukázáno místo v sebezáchovném zázemí velkolepého tragického světa silných osobností, jejichž leskem se mohou nanejvýše receptivně těšit a reprodukčně zabavit³⁸⁴.

Názny radikálního meritokratismu můžeme nalézt i v analýzách fašismu. Již ve *Třetí říši* vystupují „deklasovaný střední stav“, coby beznadějný průměr, a „zproletarizovaný polointeligent [Hitler]“ jako v zásadě pasivní následek selhání inteligence v jejím tvůrčím kulturně-politickém a terapeutickém poslání³⁸⁵. Autor konzistentně interpretuje fašismus jako

³⁸⁰ Fischer, J. L. Útěk před starou filosofií, c. d., s. 372.

Své zaujetí proti kritice bez syntetických ambic projevuje především vůči TGM („duchu negace“) a E. Rádlovi („řádlovštině“).

Fischer, J. L. Kultura a regionalismus. In: V. III., s. 680. Fischer, J. L. Fischer, J. L. Krise demokracie, c. d., s. 119. Fischer, J. L. Národní tradice a česká filosofie. In: V. III., s. 61-76.

³⁸¹ V manifestu tvrdé meritokracii Barrandovské skupiny, která by zřejmě byla pouze zdánlivou alternativou soudobému duchu tíže, nalezneme jasnou formulaci o založení společenské reformy reformou školství a výchovy: „výchova k samostatnosti, výchova charakteru a výchova k pracovní kázi; požadavku optimálního výkonu jednotlivých funkcí na různých jejích stupních musí odpovídat výběr podle schopností. Odborná výchova i příprava k povolání musí být provázena a doplněna výchovou praktickou“. Fischer, J. L. a kol. Co si myslíme - Co budeme dělat? In: Havel, V. M. Mé vzpomínky IV., s. 259.

³⁸² Fischer, J. L. Třetí říše, In: V. I., s. 644.

³⁸³ Fischer, J. L. a kol. Co si myslíme - Co budeme dělat? In: Havel, V. M. Mé vzpomínky IV., s. 256.

³⁸⁴ Fischer, J. L. Základy poznání, c. d., s. 561. Třetí říše, V. I., c. d., s. 645. Fischer, J. L. Krise demokracie, c. d., s. 292. Srov. např. příspěvky *Rasa a kultura*, *Brannost* či *Skladebná škola* aj. Fischer, J. L., Výbor z díla III., s. 357-61, 367-70, 357-61 aj.

³⁸⁵ Fischer, J. L. Krise demokracie, c. d., s. 215. Fischer, J. L. Poučení z Německa, V. III., s. 354. Srov. např. „Jde dnes vskutku jen o Hitlera, nebo je Hitler pouhým - více méně bezděčným - výkřikem, signálem německé choroby neskonale hlubší: kulturní bezradnosti Německa...?“

Fischer, J. L. Prorok hákového kříže, V. III., s. 353.

pomstu průměru na všem nadprůměrném, co je ponechalo jejich osudu. Ponechán poryvům světa totiž průměr podlehne „psychóze“ vůči níž je kulturně-politická tvorba terapií navracející vnitřní rovnováhu, sebekontrolu a uklidňující afekt³⁸⁶.

Naděje, že prekarizaci netalentovaných vyřeší technický pokrok či pokrok sociálních technik, jak autor naznačuje, je lichá, protože problém vězí v samotné strukturální rovině, přesněji: schematismu náčrtu kulturního prototypu³⁸⁷. Útěkem k technooptimistické naději a položením důrazu na udržení hospodářského dynamismu kapitalistické epochy - oproti stavovství - se tak ukazuje být sám pouhou efektivizační variantou svého odmítaného mechanického předka, snad opravdu korporativistickou a tedy neudržitelnou, jak si autor sám dokázal³⁸⁸.

5. 2. Katastrofa skladebné demokracie

„S příchodem Sokratovým nastala změna. Nyní on je prvním učitelem zdatnosti a cesta k ní je široce otevřena, bude-li jen on, Sokrates, plnit svou bohem mu uloženou povinnost, své výchovné poslání.

Bude-li je plnit vytrvale, bez umdlení, nikoho neopomíjeje, slouže všem.

A výsledkem musí být - s obrodou duší - i náprava věcí společenských.

Po zákonech logiky mesianismu. ... Sokrates chtěl být člověkem spravedlivým a chtěl konat jen dobro. Tak, jak mu to dovozovala jeho - moudrost.“³⁸⁹

Pokus proměnit optimum vlády duchovní sociologizující projekcí do systémové roviny v nosnou koncepci skončil katastrofou skladebné teorie. Fantazie vlády duchovní, postavená do 'krajiny' teorie demokratizace kulturního prototypu jako 'velehora' Olymp pro tvůrčí hrdiny bez bázně a hany, tak imploduje a rozplývá se z každé strany, z níž se k ní přiblížíme. Položme si proto otázku, co vlastně z autorovy teorie zbývá?

Zdá se, že naděje na překonání krize modernity evropskou civilizací se rozplývá a nabídnuta je afirmace skrze titanismus personálního optima, které po vyčerpávajících analýzách intelektuálně se zmocňujících světa odkládá již nepotřebnou racionální opatrnost a oddává se

³⁸⁶ Fischer, J. L. Třetí říše, c. d., s. 585-87. Srov. dále příspěvky *Prorok hákového kříže*, *Poučení z Německa* či *Německo* a samozřejmě fašismu a inteligenci věnované pasáže *Krise demokracie*. Fischer, J. L. V. III., c. d., s. 348-356, 371-75. Fischer, J. L. *Krise demokracie*, c. d., s. 200-16, 262-64 aj.

³⁸⁷ Na motiv potřeby společensky ovládnout techniku upozorňuje i předmluva italské verze *Krise demokracie*, jejíž překlad nabízí sborník *HŘS*.

Corduas Sergio, Jak číst Josefa Ludvíka Fischera. In: Gabriel, J. HŘS, c. d., s. 179. Fischer, J. L. *Technika*, In: ZD, c. d., s. 184-85. Fischer, J. L. *Řád kapitalistický a skladebný*, In: V. I. c. d., s. 680-85, 695. Fischer, J. L. *Krise demokracie*, c. d., s. 301-09.

³⁸⁸ *Řád kapitalistický a skladebný*, In: V. I. c. d., s. 680-95. Fischer, J. L. *Krise demokracie*, c. d., s. 139-41, 149-57, 163-74, 281-89, 301-09.

³⁸⁹ Fischer, J. L. *Případ Sokrates*, c. d., s. 141, 151.

heroické a klerické hybris³⁹⁰. Pouze exploze klerické rétoriky a abstrakce, obrácené snad více k samotnému autorovi než k posluchačům a čtenářům, mohly implozi zakrýt. *Řád skladebný* a celý 'kulturní prototyp', jehož je výrazem, se ukazuje pouze a jedině personálním optimem autora.

Nebylo by však věcné na tomto základě deklasovat velmi osobní a osobitou skladebnou filosofii, třebaže ji autor předkládá občanské i odborné veřejnosti s těžko stravitelnou pýchou: Odkaz autorovy teorie je značný především v dekonstrukci totalitních ideologií a formální demokracie, jejichž neperspektivnost a kontingentnost dokázal postihnout mimořádně jasně. Svým - kvalitativně jiným - způsobem má pro teorie demokracie ovšem hodnotu i jeho implodující syntéza, jako skutečně důsledný teoretický pokus demokratického maximalismu o demokratizaci samotného kulturního prototypu. Také na jeho konci zeje propast, ale díky prodělané syntetické horečce jí může autor nyní zmoudřele přitakat a oddat se autocentrické tvořivosti bez záruk, byť s jemu jasným řádem a smyslem.

V autorově tragickém optimismu tak před námi vyvstává terapeutická a existenciální teorie demokracie. Imperativ relativistického vkusu ho neoslovuje. Při svém přitakání lidské situaci nemá autor proč odkládat své poznané osobní pravdy bez jejich pozitivní náhrady, třebaže přímo řád skutečnosti nikdy dokonale neuchopí. Přesto se dál účastní tvůrčí hry a soutěže o nejadekvátnější intelektuální zachycení řádu skutečnosti vzhledem ke zkušenosti, na jejímž základě by bylo možné myslet nejpodnětější optimum. Optimum u pomnožné bytosti, jakou je člověk, vždy překonávající solipsistní představu. Potenciálně tak i autor zůstává schopen pozitivních výpadů proti automatismu systémů ekonomizované racionality, které je jako řádová osobnost, alespoň v člověku otevřené možnosti svobody, vnější.

Prozrazující se ztrátě nosnosti syntézy, k níž se celou svou duší přimkl, dočasně unikl klerickými a heroickými - ikarovskými vzlety - dokud v něm tragický optimismus z bolesti nad nezachytitelnou dokonalostí nezesílil natolik, aby takových úniků od nejistoty již nepotřeboval. Nakonec zřejmě právě v závěrečných pasážích *Krise demokracie* pocítil, že dosáhl maxima potenciálu svého paradigmatu. Snad integrální vědecká důslednost mu zabránila - byť neurastením - přenést se přes tuto mez: zřejmě proto se stala *Krise demokracie*

³⁹⁰ Připomeňme, že sám JLF svou orientaci ze 30. let tímto slovem rámoval. Oproti interpretaci Miroslava Pauzy, která zdůrazňuje jako integrální projevy autorovy orientace stavovskou „hierarchii úředů“, „vládu elit-filosofů“ či korporativní funkcionalismus v „uzavřené obci“, stavíme „krvavou disjunkci“ JLF. Gabriel, J., Fischer, J. L. J. L. Fischer o sobě a o filosofii. In: HŘS, c. d., s. 14-17. Šmajš, J. Ontologické akcenty u J. L. Fischera. In: HŘS, c. d., s. 192. Fischer, J. L. Listy o druhých a o sobě, c. d., s. 312, 342 aj. Pauza, M. Idea strukturální demokracie, c. d., s. 64-76, 336, 381, 429, 512, 533.

nepřekonatelným zenitem autorovy filosofie³⁹¹. Díky svému teoretickému dobrodružství však vyzrál v integrální osobnost schopnou mimořádně plodné praxe.

Zprávy o ní čerpáme převážně z příspěvků autorových žáků. Třebaže jejich přesvědčení o ryzím demokratickém charakteru JLF nemůže být autoritativní oporou interpretace, může výše nabídnutou interpretaci skrze existenciální zápas podpořit: Můžeme říci, že JLF je autorem teorie demokracie, která prokázala, že ve své liteře není nosná mimořádně užitečným a inspirativním způsobem - přechodem v teorii totalitarismu.

Tento závěr o teorii vyvozujeme ovšem na základě našeho vlastního porozumění autorovi, kterého jsme přes všechny kontroverze litery a rétoriky nemohli nezařadit mezi nejrozhodnější obhájce demokracie a demokraty. Nepochybujeme o upřímnosti koncepce elitizace, demokratizace kulturního prototypu, ani snahy osvobodit i tvůrčí síly dělnictva v osobním poměru k jejich funkci. Autorův demokratický maximalismus byl přemožen tvrdostí vývodů vlastní argumentace. To však neznačí jeho neupřímnost, účelovost a tím méně touhu „hierarchii údělů“, jak se domnívá M. Pauza³⁹²:

„Lidská důstojnost je hodnotou, kterou nelze odstupňovat, proto je nezávislá na sociální funkci a přísluší všem lidem bez rozdílu. Tento mravní základ lidského soužití nazýván je v demokracii bratrstvím. ... Mohli bychom také mluvit o službě veřejnosti, přičemž nejde o abstraktní veřejnost, nýbrž o konkrétní lidi, kterým musí sloužit všechny společenské funkce“³⁹³.

Naše interpretace, oproti M. Pazovi, bere v potaz svědectví žáků a ratolestí³⁹⁴, jako je například příspěvek *Prožitek otce*, v němž Viola Fischerová upozorňuje na silný vliv Mistra Eckharta na základní nastavení autorovy mysli: Také podle JLF každý má svou jiskřičku, o níž musí pečovat. Proto autora podle nás nelze seriózně podezírat z autoritářských tendencí, snad jedině z natolik vypjatého personalistického přání pomoci optimálně rozvinut osobní

³⁹¹ Fischer, J. L. Listy o druhých a o sobě, c. d., s. 346. Gabriel, J. Fischer, J. L. J. L. Fischer o sobě a o filosofii, c. d., s. 19-17.

³⁹² Pauza, M. Idea strukturální demokracie, c. d., s. 429. Sám JLF explicitně odmítá Spannův princip „ševců rozhodujících o ševcovině“, byť svou pořadovou demokracii osnuje v zásadě obdobně a pouze pojmová abstraktnost mu dovolí činit rozdíl organizace podle zaměstnání a podle společenských funkcí. Fischer, J. L. Třetí říše, In: V. I., s. 656. Fischer, J. L. Krise demokracie, c. d., s. 246.

³⁹³ Fischer, J. L. a kol. Co si myslíme - Co budeme dělat? In: Havel, V. M. Mé vzpomínky IV., s. 257. Srov. dále např. Fischer, J. L. Jsme národem demokratickým? In: V. III., c. d., s. 338-39.

³⁹⁴ V seznamu literatury Pazovy monografie nalezneme pouze odkaz na Valentovu studii *Filosofie řádu*, zato však mnoho literatury ke klasické filosofii či E. Husserlovi. M. Pauza pohled žáků jistě znal, vydal se však, jak vypovídá i tento údaj, jiným směrem.

možnosti každého, že si jeho „náročnost vlastně v ničem nezadá s platónským voláním po vládě filosofů“³⁹⁵ a v sociálním-strukturálním promítnutí expanduje v jakési kallipolis.

Zenit filosofie JLF má pro tuto svou rozpornost plynoucí z jednoty životní a hodnotové orientace autora spíše dramatické než problematické vyznění. Silný závěr o implozi v teorii totalitarismu můžeme tak učinit pouze pokud se zabýváme surovými důsledky argumentační litery optima *Řádu skladebného*, vlastně jeho pouhým povrchem, ovšem bez přihlédnutí ke skutečnosti, že tato - sama o sobě neudržitelná a rozporná - argumentace je pouze částí výrazu tragického optimismu. Specifická autorova cesta zodpovídání otázky nihilismu, která jako řád skutečnosti je věčně neuzavřená, musí být nejprve pochopena jako 'arché' či spíše účelopříčina celé skladebné filosofie, než interpret přistoupí k jejímu výkladu.

Je však nutné poznamenat, že k přehřátí a implozi svou argumentaci ve vypjatém tvůrčím momentu, v němž se mu slil počátek 30. let, dovedl sám autor, když podlehl v zenitu své tvorby volání mesianismu - mocnosti, která se formovala jako toxický oponent v částech autorova nitra ještě neprostoupených kultivací tragického optimismu. Tím spíše, že musíme přihlédnout ke komplikovanému vztahu, nejméně těchto dvou, niterných mocností působících v autorovi, nemůžeme se spokojit s redukcí myšlení JLF na argumentační kostru. Ta, je-li bezmasá, skutečně zůstává nespojitá a dysfunkční ve svých kloubech, pohyblivých bodech, a není-li naznačeným způsobem oduševnělá, zůstává mrtvá a formální³⁹⁶.

³⁹⁵ Fischerová, V. Prožitek otce. Gabriel, J (ed.), In: HŘS, c. d., s. 70. Floss, K. Fischerova hierarchie hodnot, In: týž. HDZ, c. d., s. 226.

Dodejme jako korektiv, že ještě v *Sókratovi nelegendárním* autor rozkrývá pýchu sofokrata vůči níž se vymezuje s odkazem na uměřenost demokratické rovnosti. Fischer, J. L. Případ Sokrates, c. d., s. 143-47n.

³⁹⁶ Metafora kostry, masa a ducha zde není na okrasu. Dochází-li M. Pauza či J. Zumr [doslov k *Případu Sokrates* (1994) již v plnosti ukazuje pochopení ducha tvorby JLF, které snad v článku z r. 1970, na který zde narážíme, nebylo bezpečné vyjádřit, popř. se Zumrova interpretace posunula naším směrem] k závěrům o mrtvé formálnosti a necelistvosti-rozpornosti skladebné filosofie, je to podle nás tím, že se právě zabývali pouze kostmi - argumentační literou. Tímto směrem se vydává podle nás i skladebnou argumentaci a konstrukci oceňující příspěvek J. Lysého *Duch tieže J. L. Fischera*, který přes svůj titul - snad pro nedostatek prostoru - míří k ocenění právě jen argumentační kostry mechanicky postavené - spolu s podle nás zcela nevhodným pojmem „sofokracie“ - proti naší současné existenci bez alternativ.

Pozůstatky tvůrčího vzruchu 30. let považují tito autoři za jeho celek bez přihlédnutí k instrumentům použitým k zaměřenému užití této argumentační kostry. Kost i sval jsou zde však pouze systémem a snahy převodu ducha textu: Např. jsou-li interpretací odfiltrovány či 'osifikovány' (s nosnou argumentací zaměněny) rétorické strategie jako užívání různých -ismů, ztrácí se povědomí o jejich pouze instrumentálním vztahu k autorově vůli k víře a snaze o její objektivaci/výraz. Právě tento rozměr označujeme za duchovní, sám JLF jej spojoval s vírou a my v jejím činném zaměření s ilokucí. Právě tuto ilokuci pak připodobňujeme k duši-duchu textu, resp. duši-duchu-osobnosti, jejímž výrazem (v úsilí o koherenci a dokonalost) se stala řada řečových aktů/textů, kterou nelze redukovat na její vlastní instrumenty označené za maso a kosti skladebné filosofie, jako je nelze redukovat na 'ekologický kontext' doby či 'evoluční řadu' genealogie. Takové způsoby interpretace by byly zcela nefischerovské potlačením nového na základě příliš odvážné redukce identifikací s nám přístupnějším a známým.

Pauza, M. Idea strukturální demokracie, c. d., s. 64-76, 336, 381, 429, 512, 533. aj. Zumr, J. Tvůrce a strážce hodnot, c. d., s. 128. Zumr, J. Josef Ludvík Fischer občan a filosof. In: Případ Sokrates, c. d., s. 165-70. Lysý, J. Duch tieže J. L. Fischera, c. d., s. 167-80.

6. Závěr

Interpretace autora skrze jeho existenciální zápas, svár vědeckých a klerických tendencí, nám nabízí možnost docenění jeho specifity překročením kategorií umění, vědy a filosofie. Tato specifita pak určuje rámec naší odpovědi na dvojí otázku, zda byl JLF demokratem či nikoliv a zda jeho výraz - skladebná filosofie - je teorií demokratickou či nikoliv. Dvojí kladná odpověď byla jako fakt dosud tradována.

Čtenáře přicházejícího 'z vnějšku' však nutně znepokojují zřejmé důsledky autorovy argumentace a klerické exploze, jimiž se je snaží zakrýt. Tímto znepokojením byla nutně stržena i většina sekundární literatury, protože svědectví žáků a ratolestí, opřená ve své selekci a tónování o esoterické porozumění Já-Ty, jako by svého učitele a otce účelově očišťovala. Třebaže naše interpretace v zásadním pouze přitakává správnosti jejich závěrů, a s tím jejich dvojí kladné odpovědi, její výhodou se stává, že si osobní vztah nutný k takovému pochopení musela vybudovat právě s odstupem 'z vnějšku'.

Svým ponorem do konstitutivní krvavé disjunkce autorovy tvorby nabízíme tedy znovu kladnou odpověď, že JLF byl demokratem a jeho filosofie je demokratickou teorií, přestože jeho demokratický maximalismus, jako systémová projekce titánského personalismu, implodoval v totalitární důsledky zakrývané kompenzací osobní klerické exploze v bodě, kde bychom čekali přitakání tragického optimisty. Dáváme-li tedy takto znovu rámcově totožnou odpověď, není to totéž: Jedná se spíše o doplnění v zásadě kategorické, autoritativní odpovědi pamětníků, která zdůrazňovala smířenou integrálnost osobnosti a koherenci díla jejich vzoru. Důvody nově zváženými tak, jak oni ze své situace a svého předporozumění v podstatě nemohli, protože jim daná otázka nemohla s dostatečným odstupem vytanout, odpovíme tedy takto:

Byl JLF demokratem? Bezpochyby ano, a to velmi radikálním, jdoucím až na metafyzickou hranu lidské situace. Z toho důvodu ovšem nemůže být demokratem pro ty, kteří tradiční parlamentní uspořádání přijali za jedinou legitimní formu demokracie. Snaha vymezit kritéria demokratičnosti, kterými by mohl být autor 'poměřován', by v tomto případě nedávala smysl - protože autor předkládá nástin zcela jiné demokracie, než jaká formuje svými očekáváními naše myšlení či přesněji náš liberálně-demokratický vkus³⁹⁷. Náš kulturní prototypu

³⁹⁷ Můžeme však uvažovat o plodnosti srovnání autorova nástinu z 30. let pozdějšími koncepcemi demokratického socialismu marxistické provenience. I zde by však byl - nikoliv nutně v negativním smyslu - odlehlý prvkem.

ponechává rozsáhlé, autorem intelektuálně uchopované, oblasti jejich 'zákonitostem', a tak bez nadsázky - se vzpomenuť na autorův výklad role kultury ve vnímání času a prostoru³⁹⁸ - můžeme uzavřít, že k nám skladebná demokracie promlouvám právě z paralelního kosmu, jiné soustavy významů a smyslu.

Autor se pokusil vyjít z opevnění standardní demokracie setrvačností zvyků, nově ji podložit - založit - a postavit se jejím vnitřním i zvnějšnělým hrozbám. Při této snaze neodložil přesvědčení o nutnosti „renesance individualismu“³⁹⁹ v demokratizaci samotného kulturního prototypu, 'opomenul' však standardně přivřít oči před důsledky neredukovatelné nerovnosti možností svobody a omezenosti jejího bezpečného rozsahu, která diktuje nová sebeomezení. Velká autorova důslednost prozrazuje, že nedokázal překročit svým nástinem mechanický kulturní prototyp, vůči němuž se polemicky postavil, přesto se mu stal cizím a neuchopitelným, což formuje odpověď na druhou část naší otázky.

Je skladebná filosofie teorií demokracie? Svým zaměřením a duchem bezpochyby, důsledky své litery rozhodně nikoliv. Toto kategorické ne, které se zdráhali vyslovit M. Pauza či J. Lysý, nemusíme opírat o skladebnému pojetí vnější kritéria demokracie. Výše jsme dokázali, jak optimum *Řádu skladebného* imploduje vlastními standardy ve stavovské až totalitární zřízení. Tento tragický neúspěch ovšem danou teorií automaticky nevyřazuje z rodiny teorií demokracie, ani ji nezbavuje její potenciální hodnoty v této oblasti. Odpovídáme-li tedy ve výsledku na otázku příslušnosti k demokratickým teoriím kladně, stavíme tuto odpověď především na výše exponovaném demokratismu autora jako osobnosti a existenciálním duchu tragického optimismu, který prostupuje i obklopuje skladebné pojetí nebývale robustní jednotou. Přes svou totalitární implozi, přes své dílčí rozpory, je Bildungsroman skladebného pojetí skutečně „z jednoho kusu“ a jako v galerii vrcholných výrazů lidské tvorby musí být buďto „cele přijat nebo odmítnut“⁴⁰⁰. Ve své tragice se skladebná teorie demokracie ukazuje jako lidsky, příliš lidsky nosná.

Obdivuhodná polovičatost, s níž autor své dílo završil, může urážet vkus čtenářů, kteří prahnou po dokonalosti vlastním způsobem, stejně jako těch, kteří pouze naivně věří v člověku dosažitelnou plnost. Svou interpretací nabízíme oběma typům přístup k teorii

³⁹⁸ Fischer, J. L. Základy poznání. In: V. I., s. 508-19. Fischer, J. L. Analýza poznávacího procesu, Česká mysl, 1931 (r. 27. č. 2), s. 136-39. aj.

³⁹⁹ Fischer, J. L. O budoucnosti evropské kultury. In: V. I., s. 423-26. Fischer, J. L. Individualismus. In: ZD, s. 98-99. Fischer, J. L. Personalismus. In: ZD, s. 126-30. aj.

⁴⁰⁰ Fischer, J. L. - Gabriel, J. J. L. Fischer o sobě a o filosofii. In: HŘS, c. d., s. 14.

demokracie JLF jako k unikátnímu příspěvku české filosofii, který není archiválním kouskem, ale stále žije svým způsobem.

Adekvátnost zvoleného stylu k podávané látce je častým předmětem hodnocení. Z částí předcházejících analýz by se mohlo zdát, že máme uložení tragického optimismu JLF do výrazu implodující demokratické teorie právě za nešťastnou volbu stylu. Nic by však nebylo dále od pravdy. Naopak nenalézáme vhodnější způsob předání existenciální zprávy autora, který se bez epigonství inspiroval u otce jednoho z nejpůsobivějších mýtů (způsobů uchopení života a vzepětí), u jednoho z největších básníků racionality - u Platóna. Autorově zenitu chyběla snad jediné zmoudřelost, která by mu dovolila vlastní teorii věrněji zakončení.

Terapeutický mýtus nabízený důsledným demokratem JLF vykazuje obrovskou sílu svým bolestným přitakáním světu v úsilí o jeho tvůrčí překonání: demokratická osobnost tak sama sobě a svému životu konstruuje věčný a časový úkol, smysl, a nesmíruje se dopředu s žádným jevem prezentujícím se jako danost⁴⁰¹. Imperativ arbitrárně definované střízlivosti tak ustupuje autorství vlastní kázně a řádu tvůrčí osobnosti, na jehož konci nečeká spása ani garance - tou je pouze vzlet a rozplynutí ve vlastním výrazu. Autorově výsledné argumentaci jsme tak museli upřít vnitřní koherenci a korespondenci s realitou v zásadě v souladu s jeho noetikou, protože nabízí inspirativní optimum pro vzepětí tvorby překračující racionálně uchopitelnou koherenci a korespondenci s realitou předběhem k novým kvalitám. O hlubší koherenci autorova demokratického výrazu však vypovídá narativ vzepětí tragického optimismu k zlidštění světa, jehož symbolickými schránkami se mimo jiné staly motivy katedrály gotické, Grašinoва blázna či Dona Quijota, jimiž autor zakončil každou ze svých řečí *Tří stupňů*⁴⁰².

Nad to nese skladebná teorie demokracie stále velký potenciál přispět současným teoriím demokracie svým vyhocením personalismu v maximalistický požadavek demokratizace kulturního prototypu. Nemusí být přitom pouze v roli čistě negativního korektivu. Z

⁴⁰¹ Fischer, J. L. Věčný a časový úkol filosofie, In: V. II., s. 32-47.

Velmi procítěným svědectvím o tomto odbojném přitakání autora vůči řádu skutečnosti a jeho terapeutické hloubce je následující vzpomínka Violy Fischerové:

„Jemu vděčím za to podstatné zrnko, z kterého vyrostla moje důvěra v Boha. On sám ji přiznával bolestně. Jednou, když jsem se ho ptala, jak to bylo myšleno se zvířaty, jež nám Bůh svěřil, řekl, že on sám se nemůže smířit se systémem, kde jeden požívá druhého. A proto svůj filosofický systém nechává otevřený“. Fischerová, Viola. Prožitek otce. In: Gabriel, J (ed.), HŘS, c. d., s. 74.

⁴⁰² Fischer, J. L. Budoucnost evropské kultury. In: V. II., s. 25-26. Fischer, J. L. Věčný a časový úkol filosofie. V. II., s. 46-47. Fischer, J. L. Comedia humana. V. II., s. 75-76. Srov. dále: Fischer, J. L. Filosof a doba. In: V. III., s. 7-9. O neklidu dneška. V. III., s. 336. Fischer, J. L. Filosof a doba. In: V. III., s. 7-9. Fischer, J. L. Národní tradice a česká filosofie. In: V. III., s. 76. aj.

příslušnosti mezi teorie demokracie ji podle nás nevyřazuje ani konečné argumentační selhání při snaze podřídít sociokulturní jsoucna demokratické kontrole prostřednictvím hierarchicky osnované struktury s vládou duchovní na jejím kvalitativním vrcholu. Důvodem je, že každá teorie vykazuje lidskou jednostrannost a ve svých důsledcích selže, není-li zcela banální a opřená o nereflektované sdílené předsudky, metafyzické klady daného kulturního prototypu.

Oproti banálním i jednoduše kolabujícím pyšným systémům má však skladebná teorie navíc právě své zakotvení v tragickém optimismu, jehož je - nutně lidsky a v tom rámci - nedokonalým výrazem. Tragický optimismus tedy není pouhým korektivem mesianistické ambice zmocnit se teorií řádu skutečnosti, je samotnou látkou, které autor dává formu teorie. Je tak neoddělitelnou součástí argumentace: Naše konstatování, že věčná skladebná argumentace imploduje ve své liteře, čemuž se snažil autor uniknout v daných bodech klerickou explozí - bohužel, namísto zmoudřelého zdůraznění tragicky optimistického základu - od nás samotných tedy závěrem vyžaduje korektiv.

Skladebná teorie je totiž přivedena k implozi mesianismem svého tvůrce až v posledním okamžiku a v zásadě z osobních (mimo-teoretických) důvodů. Pokud by autor zůstal pamětliv svého tragického optimismu a nenechal se strhnout mesianistickými ambicemi vůči demokratické Evropě, z jeho noetiky a metafyziky, předběžných zkoumání a analýz by vyplývalo konečné činné (a gotické) vzepětí v pokoře před řádem skutečnosti. Namísto toho autora v rozhodujícím okamžiku oslepila hybris a své optimum *Řádu skladebného* neadekvátně podal jako program založený na určité verzi vědecké objektivitě Řádu skutečnosti, vůči němuž se však - v protikladu k vlastnímu předcházejícímu myšlení - staví jako k uchopenému a poznanému. Uvedli jsme, že taková zkratka z hlediska pozitivního předběhu otázky nihilismu dává smysl a aktér-autor se nemůže nechat paralyzovat nedosažitelností absolutního poznání - bez ohledu na kvalitu teorie musí někde začít, arbitrárně, a až následně lze množství takových arbitrárních lidských teorií o řádu skutečnosti porovnávat a hodnotit jejich kvalitu podle přesnosti s jakou odpovídají reflektované zkušenosti s řádem skutečnosti.

Tato zpětná reflexe, v níž před námi skladebná demokracie imploduje, byla nejzazší autorovou pojistkou vůči hybris - a přísně vzato zafungovala: krajní vyhocení teorie JLF jsme vyvrátili z jeho teorie samé. Tím ovšem není zneceněna daná teorie jako celek, naopak důsledným odhalením jejích omezení z mesianistického zakletí osvobozujeme nižší patra této teorie, která přes trvající autorovu specifitu a mnohorozměrnost výkladu vykazují

teoretickou nosnost, která se jeví jako více než dostatečná pro další perspektivní práci s autorem nejen v kategorii klerika a tvůrce mytologie skladebné racionality, filosofa a básníka, ale zcela seriózního vědce, který až nepochopitelným intelektuálním skokem předběhl svou dobu i dobovou provincialitu našeho vědeckého života. Expozice krajních důsledků teorie v konstrukci optima, které současně je autorovou-aktérovou směrnicí, jak víme nejen vědeckou, by v tomto kontextu nemělo být považováno za provinění proti vědě - ale za plod kvalitativně jiné vědy, jiného paradigmatu.

Aniž bychom na tento vrcholek aplikovali jemu cizí kritéria, musíme poznamenat, že zřejmě z osobních důvodů autor neuhlídal svou pýchu v rozhodujících pasážích své tvorby. Tragickému pojetí vědy, které JLF nabízí proto nemůžeme zazlívat vzepětí a vzlet. Pouze musíme litovat problémů, které sobě, své teorii a jejím interpretům, způsobil, když, místo letu v adekvátní výšce nad krizí normálu mechanického kulturního prototypu, vyrazil ke slunci a přivodil si zmiňovaný ikarovský pád.

Prostřednictvím dialogu skladebné demokracie s reprezentativní demokracií a standardy epistemické deformace dle N. Urbinati směřovalo původní nastavení práce k úkolu nastínit možnou trvalou pozitivní hodnotu skladebné filosofie. Vzhledem ke specifitě argumentční imploze autorovy teorie demokracie jsme však museli prozatím tuto snahu opustit, byť jsme mimoděk při své interpretaci určitou odpověď i na původní výzkumnou otázku poskytli. Teprve pevný a dostatečně zpracovaný interpretační klíč, jaký jsme se pokusili výše nabídnout, nám však může umožnit skutečně přínosnou aktualizaci autorovy filosofie, jaké se dočkali v soudobých teoriích demokracie například N. de Condorcet, C. Schmitt či A. Gramsci⁴⁰³.

Autor snad mohl, kdyby nemusel vést takový vnitřní zápas, rozvinout svůj originální strukturalismus i s jeho v sekundární literatuře diskutovanými anticipacemi poststrukturalistických a postmoderních prvků sám⁴⁰⁴. Možná by se pak - při své personalistické orientaci a vůli k pozitivnímu strukturálnímu řešení - skutečně stal největším klerikem zítřka a proměnil pozitivně náš svět. Zde však musíme toto působivé kdyby přerušit,

⁴⁰³ Z uvedených příkladů je zřejmé, že uvažujeme spíše o práci s dílčími prvky skladebné filosofie než s masivem její syntézy. Svou historickou hodnotu však má jistě poznámka, že pod klerickou rétorikou z 30. let můžeme rozpoznat nemarxistickou anticipaci modelů demokratického socialismu, jakými reformní komunisté usilovali v 50. a 60. letech překonat ducha tíže stalinismu.

⁴⁰⁴ Floss, K. Strukturalismus, skladebná filosofie, postmoderna. In: HDZ, s. 195-205. Valenta, L. Filozofie řádu. In: týž. Sebrané spisy I., c. d., s. 85-126. Valenta, L. J. L. Fischer v kontextu myšlení 20. století. In: týž. Sebrané spisy I., c. d., s. 183-94. aj.

protože to byl právě vypjatý subjektivismus pouze korigovaný představou řádu skutečnosti a mesianismus lačnicí po stvořitelství, co založilo originalitu a mimořádnou hodnotu tragického optimismu a filosofie JLF.

Stal se sám literární postavou v teorii vepsaného románu či spíše tragédii vlastní filosofie a může tak skutečně být postaven jako rovný ke svým vzorům TGM, F. Krejčímu a FXŠ. Přestože se mu *Pokora* nestala včas více než heslem *Zrcadla doby* a nedosažitelným optimem, můžeme - proti Pauzově interpretaci - konstatovat, že základní a bytostná orientace autora byla anti-elitářská a proti-aristokratická, právě protože musel přemáhat vlastní vysoko vzdělaný mesianismus. Tento boj na půdě vlastního výrazu nevybojoval vítězně, byť podle naší interpretace neprohrál: přitakal lidské situaci zmoudřele s tragickým optimismem, aniž by se vydal na cestu mesiáše nebo katastrofisty - a otočil se zády k pokoře před tajemným řádem skutečnosti a sdílenému řádu společnosti⁴⁰⁵.

⁴⁰⁵ O tom vypovídá určitým způsobem i autorův další osud. Rektor-obnovitel Olomoucké univerzity byl po Únoru brzy odsunut do ústraní a nakonec předčasně penzionován r. 1952. V období tání se, naštěstí pro českou sociologii - neboť pro ni získá M. Petruska - smí krátce vrátit (1957-59). Mezidobí 1952-57 vyplnil mimo jiné prací na svých pamětech a retrospektivou, která zřejmě posílila jeho pozdější snahy o důsledné založení své teorie. Publikovat však nemohl až do druhého tání a svého posledního přizvání na akademickou půdu 1968-70.

Kolegové si příspěvku *Krise demokracie* tehdy cenili natolik, že se o její opětovné vydání pokusili ještě během Pražského jara pod vedením Pavla Machonina, který autora ctil přestože s ním v mnohém nesouhlasil. Toto úsilí doprovodil autor řadou skladebnou filosofii důsledněji zakládajících příspěvků, jejichž vyznění se cele - a bez katastrofismu - obrací do budoucna.

Šok konce Pražského jara a konečné rozmetání sazby druhého vydání *Krise demokracie* i zákaz vydání sborníku na autorovu počest r. 1969/70 nesl churavějící autor prý velmi těžce (nadějí mu byl alespoň italský překlad *Krise demokracie* S. Corduase, který vyšel však až 1977): Okno příležitosti pro pozitivní zásah do lidské situace se před autorem opět zavřelo a on již věděl že pro něj naposledy.

Přesto ve své filosofické závěti, *O neklidu v kultuře* z r. 1970, nalézá svět opět „na křižovatce“, tedy v krizi a nikoliv katastrofě. Oslovuje budoucí tvůrce, vychovává. Dokonce se do svého náhlého odchodu usilovně věnuje přípravám své nové pedagogické práce, o čemž svědčí poslední dopis J. Gabrielovi a L. Novému. Vyznání víry L. Valentovy v posledních autorových dnech je pak záhodno opět citovat: „...věřím, že vy mladí se toho vítězství rozumu dočkáte“.

A skutečně zůstali žáci orientaci tragického optimismu věrní. Například K. Floss, teolog a budoucí senátor za ČSSD, vystupuje na olomouckých shromážděních během sametové revoluce i po ní s fischerovskými podněty. I další žáci, každý ve svém oboru, nepřestávají do vlastních pozdních dní tvůrčím způsobem těžit z internalizované „válečné porady“ s JLF. Také autoři jako J. Zumr či M. Pauza vyzdvihli filosofii a étos autora jako cennou alternativu třetí cesty a přesněji - i vůči třetí cestě.

Překvapivě však dosud chybí rozsáhlé uvedení podnětných prvků autorovy filosofie do dialogu se soudobými teoriemi demokracie. Opus magnum M. Pauzy za něj nemůžeme pro její historický záběr považovat, i kdybychom mohli přijmout nabízenou konstrukci za jádro skladebné filosofie.

Březina, J. In margine filosofie J. L. Fischera, AUPO, s. 17. Fischer, J. L. Listy o druhých a o sobě, c. d., s. 7. Fischer, J. L. O neklidu v kultuře. In: V. II., s. 687n.

Valenta, L. Sebrané spisy. Sv. I.: Česká filosofie, s. 162. Floss, K. J. L. Fischer a přítomnost filosofie, In: HDZ, c. d., s. 228, 231. Zumr, J. J. L. Fischer: občan a filosof. In: Fischer, J. L. Případ Sokrates, c. d., s. 165-70. Zumr, J. Tvůrce a strážce řádu (ke genezi díla Josefa Ludvíka Fischera). Filosofický časopis 18, 1970, str. 125. Petrusek, M. Filosof a sociolog Josef Ludvík Fischer, c. d., s. 198, 200. Pauza, M. Idea strukturální demokracie, c. d., s. 791-97. Gabriel, J. Poválečná brněnská léta J. L. Fischera. SpFFBU, c. d., s. 25-36.

Jiné mesiášské -ismy svými strašnými důsledky zanedlouho vyděsily lidstvo a zkompromitovaly myšlenku demokratického uchopení sociokulturních jsoucen, aniž by tímto způsobem mohly vyvrátit autorovu analýzu dominance automatismů ducha tíže. Právě naopak. Ani v naší přítomnosti, kdy se snad vše zdá globálním a mimo nás, rozhodně nepřestala platit. Autor se ve své době pokusil samojediný navrhnout skladebné - tedy pluralitní - optimum. Dopustil se příliš brzy klasické záměny části za celek, byť jí zřejmě není v možnostech žádného lidského konstruktů uniknout. Celým svým pozitivním výpadem se stává varováním a podnětem k daleko pokornější, mírnější, méně přepjaté mezioborové a mezilidské spolupráci na demokratizaci kulturního prototypu i řešení jeho dílčích strukturálních, ekologických či technologických výzev: akční skladebný program má tak stále své perspektivy, nevydá-li se cestou ortodoxní litery.

Bez interpretačního klíče, jakým se nám stal autorův existenciální rozpor, bychom se k těmto zmoudřelým závěrům a specifitě autorovy teorie nedostali. Stali bychom se obětí dílčích argumentačních rozporů a kuriózních formulací jejího povrchu, které by vedly pouze k analýzám bez relevance. Autorova odpověď na otázku nihilismu tedy může být, jak jsme přesvědčeni, ještě pro demokraty, demokracie a teorie demokracie velmi užitečná - tím spíše, že mechanický kulturní prototyp trvá, plíživě intenzifikuje své technokratické sevření a vyhrocuje své strukturální důsledky, jimiž jsme stále pouze vláčejí a které se nám dějí:

„Není [již] generací [jen shon]: jistě je nemálo chytrých i bystrých i schopných lidí, ať pohlédneme kamkoliv. Ale co přinesli všichni tito chytří, bystří i schopní svého, co nového? Co osudového?

Toto slovo pro nás již pozbylo významu.

Nám již jen vnější věci se stávají osudem.

Válka a mnoho z toho, co z ní vzešlo.

Ale náš osud není mimo nás, nýbrž v nás.

My sami měli jsme se stát osudem.

Kdo se jím stal?

Jen vnější věci se nám staly osudem a my nejvýš je bolestně pocítujeme. Mluvíme-li o čem, tedy o krizi a krizích.

Mluvíme o nich na každém kroku a bez přestání.⁴⁰⁶

⁴⁰⁶ Fischer, J. L. Epigoni. In: ZD, c. d., s. 74.

Bibliografie

Acta Universitatis Palackianae Olomucensis: Philosophica. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 1994 (2).

Bretfeldová, Helena. Filozofická problematika na stránkách Indexu. Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. Řada filozofická, 1988 (r. 37, č. B35), s. 91-95.

Dvořák, Jaromír. Josef Ludvík Fischer v kontextu kritiky let třicátých. Vlastivědný věstník moravský Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, 1997 (r. 49, č. 2), s. 121-29.

Čapek, Karel. Aby se to nepletlo. Přítomnost, 1925 (r. 2, č. 13: 9. 4. 1925), s. 198-99.

Fischer, Josef Ludvík, Výbor z díla I. Ed. S. Fischerová – J. Šulc. Přel. J. Kranák – T. Stejskal. Praha-Olomouc: Academia, 2007.

Fischer, Josef Ludvík, Výbor z díla II. Ed. S. Fischerová – J. Šulc. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2009, s. 11-103, 369-692.

Fischer, Josef Ludvík, Výbor z díla III. Ed. S. Fischerová – J. Šulc. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013.

Fischer, Josef Ludvík, Analýza poznávacího procesu (I.). Česká mysl, 1931 (r. 27, č. 2), s. 130-42.

Fischer, Josef Ludvík, Analýza poznávacího procesu (II.). Česká mysl, 1931 (r. 27, č. 3), s. 221-28.

Fischer, Josef Ludvík, Zrcadlo doby. Abeceda skoro filosofická. Ed. K. Komárková. Olomouc: Votobia, 1996.

Fischer, Josef Ludvík, Krise demokracie. Ed. P. Klener. Praha: Karolinum, 2005.

Fischer, Josef Ludvík. Co si myslíme - Co budeme dělat. In: Havel, Václav Maria. Mé vzpomínky IV. Praha: Knihovna Václava Havla, 2018, s. 248-60.

Fischer, Josef Ludvík, Listy o druhých a o sobě. Ed. J. Opelík – J. Šulc. Praha, Torst 2005.

Fischer, Josef Ludvík, Případ Sokrates. Praha: Lidové noviny, 1994.

Floss, Karel., Pragmatismus, skladebná filosofie a J. L. Fischer. In: týž. Hledání duše zítřka. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2012, s. 185-233.

Floss, Karel. Řád jako ústřední idea civilizace. Studia philosophica, 2016 (r. 63, č. 1), s. 13-25.

- Gabriel, Jiří (ed.), Hledání řádu skutečnosti. K stému výročí narození J. L. F. Brno: Masarykova univerzita 1994.
- Gabriel, Jiří. Poválečná brněnská léta J. L. Fischera. Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. Řada filozofická. 2000 (r. 49, č. B47), s. 25-36.
- Gabriel, Jiří. Brněnský filozofický seminář. Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity: řada filozofická, 1993 (B, r. 42, č. 40), s. 71-75.
- Gabriel, Jiří. J. L. Fischer v letech 1945-48. *Studia philosophica*, 2012 (r. 59, č. 2), s. 63-80.
- Gabriel, Jiří. Karel Čapek a pragmatismus. In: Šmajš, Josef (ed.). Bratislavské přednášky. Brno: Masarykova univerzita, 2002, s. 25-34.
- Havel, Václav Maria. Mé vzpomínky IV. Praha: Knihovna Václava Havla, 2018, s. 355-65.
- Hilar, Karel Hugo. Návrat k biedermayeru. *Přítomnost*, 1925 (r. 2, č. 9: 12. 3. 1925), s. 135-36.
- Hodovský, Ivan. Reflexe krize demokracie u J. L. Fischera. In: Sborník prací filosofické fakulty brněnské univerzity: Řada filozofická, 1993 (r. 42, č. B40), s. 81-84.
- Holzbachová, Ivana. J. L. Fischer a strukturalismus. Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. B, Řada filozofická. 1993, roč. 42, č. B40, s. 77-79.
- Jíra, Petr. Sókratova „neskladebná“ filosofie. In: Kohák, Erazím (ed.). Hledání české filosofie. Soubor studií. Praha: Filosofie a Filosofický časopis, 2012, s. 135-48.
- Krob, Josef. Rádl, Fischer a Rieger k fyzikálním otázkám. In: Kohák, Erazím (ed.). Hledání české filosofie. Soubor studií. Praha: Filosofie a Filosofický časopis, 2012, s. 177-84.
- Krejčí, František. Vývojové schéma ve sporu se skladebnou filozofií J. L. Fischera. In: týž. Politika a mravnost. Praha: Volná myšlenka, 1932, s. 222-29.
- Lysý Jozef. Duch tiaže J. L. Fischera. *Filozofia*, 2021 (r. 76 č. 3), s. 167-80.
- Masaryk, Tomáš Garrigue. V boji o náboženství. Praha: Jan Laichter, 1904.
- Musil, Jiří V. (ed.), Josef Ludvík Fischer: 6. 11. 1894 – 16. 2. 1973. Sborník příspěvků ze semináře k 105. výročí narození. Olomouc: Vlastivědná společnost muzejní, 2001.
- Nový, Lubomír. Fischerův svár s Masarykem. In: týž. Filosof T. G. Masaryk. Problémové skici. In: Filosof T. G. Masaryk. Problémové skici. Brno: Doplněk, 1994.
- Pauza, Miroslav. Idea strukturální demokracie. Politická filosofie na principu respektu k Řádu skutečnosti. Praha, Filosofie 2019.
- Pauza, Miroslav. Od krize Západu k jeho katastrofě. *Filosofický časopis*, 2016 (r. 64, č. 2), s. 229-46.

- Pauza, Miroslav. Individualita a řád. *Filosofický časopis*, 2012 (r. 60, č. 2), s. 111-34.
- Peroutka, Ferdinand. Jak se stáváme Kondelíky I. *Přítomnost*, 1925 (r. 2, č. 10: 19. 3.1925), s. 153-55.
- Peroutka, Ferdinand. Jak se stáváme Kondelíky II. *Přítomnost*, 1925 (r. 2, č. 11: 26.03. 1925), s. 161-62.
- Petrusek, Miloslav. Dvakrát JLF. *Filosofický časopis*, 2011, (r. 59, č. 2), s. 280-286.
- Petrusek, Miroslav. Filozof a sociolog Josef Ludvík Fischer. In: Hlaváček, Ivan. Jedináková, Jiřina. *Učenci očima kolegů, žáků a následovníků*. Praha: Academia, 2007, s. 191-203.
- Soldán, Ladislav. J. L. Fischer v Nejedlého Varu 20. let. In: *Vlastivědný věstník moravský Brno : Muzejní a vlastivědná společnost v Brně*, 2000. (r. 52, č. 1) s. 58-59.
- Štředová, Veronika. *Strukturalismus v českém historickém myšlení*. Hradec Králové, Univerzita Hradec Králové 2014.
- Šalda, František Xaver. Problém německý. In: *týž. Šaldův zápisník IV. (1931-32)*, Praha: Československý spisovatel, 1991, s. 362-76.
- Šalda, František Xaver. Dva čeští kritikové demokracie. In: *týž. Šaldův zápisník IV. (1931-32)*, Praha: Československý spisovatel, 1991, s. 371-82.
- Tardy, Vladimír. J. L. Fischer: Základy poznání, *Česká mysl* 27, č. 4, 1931, s. 372-74.
- Valenta, Lubomír, *Sebrané spisy*. Sv. I: *Česká filozofie*. Ed. P. Chudárková – R. Kucsa – O. Močkor – M. Müller – F. Tvrдый. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2017.
- Voříšek, Rudolf. Na okraj skladebné filosofie J. L. Fischera. *Řád*, 1932 (r. 1, č. 1), s. 10-15.
- Zouhar, Jan. Konference o strukturalismu a historismu v roce 1968. *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. Řada filozofická*, 2007 (r. 56, č. B54), s. 85-90.
- Zumr, Josef. Tvůrce a strážce hodnot. Ke genezi díla Josefa Ludvíka Fischera. *Filosofický časopis*, 1970 (r. 18, č. 1), str. 125-28.
- Metodologické inspirace
- Grodin, Jean. *Úvod do hermeneutiky*. Praha: Oikoymenth, 1997.
- Halamka, Tomáš. Quentin Skinner: Text jako způsob jednání. In: Halamka, Tomáš. Virdzek, Andrej (ed.). *Jak čist politické myslitele?*, Praha: Karolinum, 2020, s. 109-31.
- Chotaš, Jiří. Leo Strauss: Esoterický způsob psaní a spor mezi antickou a moderní filosofií. In: Halamka, Tomáš. Virdzek, Andrej (ed.). *Jak čist politické myslitele?*, Praha: Karolinum, 2020, s. 25-41.

Kobližek, Tomáš. Virdzek, Andrej. Filosofická hermeneutika Hanse-Georga Gadamera. In: Halamka, Tomáš. Virdzek, Andrej (ed.). Jak číst politické myslitele?, Praha: Karolinum, 2020, s. 43-68.

Skinner, Quentin. Visions of politics I. Regarding Method. UK: Cambridge University Press, 2002.

Sousedík, Stanislav, Betti, Emilio. Úvod do rekonstruktivní hermeneutiky. Praha: Triton, 2008.

Strauss, Leo. Eseje o politické filosofii. Praha: Oikoymenh, 1995.

Tarcov, Nathan. Quentin Skinner's Method and Machiavelli's Prince. in: Ethics, Vol. 92, No. 4 (1982), s. 692-09.